

ΠΕ ΚΟΡΑΣΗ ΚΘΕΣΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ
ΛΥΚΕΙΟ ΤΕΥΧΟΣ Γ΄

ΤΟΜΟΣ 1ος

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Συγγραφή: Χρίστος Λ. Τσολάκης, Κυριακή
Αδαλόγλου, Άβρα Αυδή, Νίκος Γρηγοριάδης, Ανθούλα
Δανιήλ, Ιωάννα Ζερβού, Ελένη Λόππα, Διονύσης
Τάνης

Συντονισμός πρώτης γραφής: Δημήτρης Τομπαΐδης

Πρώτη αναθεώρηση: Χρίστος Λ. Τσολάκης, Κυριακή
Αδαλόγλου, Άβρα Αυδή, Νίκος Γρηγοριάδης, Ανθούλα
Δανιήλ, Ιωάννα Ζερβού, Ελένη Λόππα, Διονύσης
Τάνης, Βαγγέλης Ιντζίδης

**ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ
ΛΥΚΕΙΟ
ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ
ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΥΧΟΣ Γ΄**

ΤΟΜΟΣ 1ος

Συγγραφική Ομάδα Δεύτερης Αναθεώρησης

ΧΡΙΣΤΟΣ Λ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ

Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

ΚΥΡΙΑΚΗ ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΑΒΡΑ ΑΥΔΗ

Φιλόλογος, Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΝΙΚΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Φιλόλογος, π. Σχολικός Σύμβουλος

ΑΝΘΟΥΛΑ ΔΑΝΙΗΛ

Φιλόλογος, Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΙΩΑΝΝΑ ΖΕΡΒΟΥ

Φιλόλογος, Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΛΕΝΗ ΛΟΠΠΑ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΑΝΗΣ

Φιλόλογος, π. Σχολικός Σύμβουλος

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΙΝΤΖΙΔΗΣ

Φιλόλογος

Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΜΗΤΣΗΣ

Αντιπρόεδρος και Πρόεδρος του Τμήματος Β/θμιας του
Π. Ι.

Καλλιτεχνική Επιμέλεια

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΥΠΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΧΑΤΖΗ

Επεξεργασία Επιμέλεια

Ειρήνη Χατζή

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
**Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής
Πολιτικής**

Προσαρμογή: Πιτταρά Ανθήππη, Εκπαιδευτικός
Επιμέλεια: Παππά Ελισάβετ, Εκπαιδευτικός

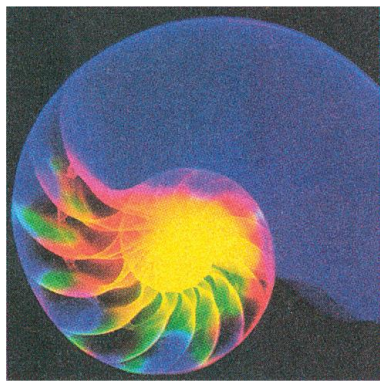
Επιστημονικός υπεύθυνος: Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ

Υπεύθυνη του έργου: Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής

Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής

ΤΟΜΟΣ 1ος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΙΘΩ

ΣΥΜΒΟΛΑ

ΘΕΩΡΙΑ

ΑΣΚΗΣΗ

ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

χρωματιστή
σελίδα

ΠΕΙΘΩ

Στην επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους συχνά προσπαθούμε να μεταδώσουμε πληροφορίες, να ερμηνεύσουμε ένα φαινόμενο/γεγονός, να αναλύσουμε μια έννοια, να υποστηρίξουμε μια άποψη και τελικά, ορισμένες φορές, να πείσουμε το δέκτη ότι οι απόψεις μας είναι οι σωστές, ώστε να τις υιοθετήσει ή και να ενεργήσει σύμφωνα με αυτές.

Ένα πρώτο βήμα, επομένως, για να αντιμετωπίζει κριτικά ο δέκτης το μήνυμα που προσλαμβάνει είναι να προσπαθεί, στις διάφορες περιπτώσεις επικοινωνίας, να διακρίνει την οπτική γωνία και το σκοπό του πομπού. Στην περίπτωση μάλιστα που ο πομπός έχει κύριο στόχο του την πειθώ, ο δέκτης προσπαθεί να ελέγξει τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο πομπός, το κύρος των επιχειρημάτων και την αξιοπιστία των τεκμηρίων που χρησιμοποιεί. Συγχρόνως προσπαθεί να εντοπίσει και να ελέγξει τους τρόπους και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί ο πομπός. Σκόπιμο είναι, λοιπόν, να έχουμε υπόψη μας, τόσο ως πομποί όσο και ως δέκτες, τους τρόπους με τους οποίους ασκείται η πειθώ. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη*, οι βασικοί τρόποι πειθούς είναι οι εξής:

Α) η επίκληση στη λογική, οπότε επιστρατεύουμε ως μέσα τα επιχειρήματα και τα τεκμήρια

Β) η πρόκληση συναισθημάτων του δέκτη, οπότε καταφεύγουμε σε διάφορες τεχνικές, για να επηρεάσουμε συναισθηματικά το δέκτη και

Γ) η επίκληση στην αυθεντία και η επίκληση στο ήθος του ομιλητή (ο ομιλητής επικαλείται το ήθος του), οπότε μεταχειριζόμαστε ποικίλα μέσα, για να παρουσιάσουμε στα μάτια του δέκτη αξιόπιστοι.

* Βλέπε σχετικά και Αριστοτέλους Ρητορική, 1356α

ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ

Α. Επίκληση στη λογική

1. Επιχειρήματα και τεκμήρια

■ Όταν η πειθώ έχει ως στόχο την απόδειξη μιας θέσης/ άποψης, ο πομπός καταφεύγει στην επίκληση της λογικής και χρησιμοποιεί ως μέσα επιχειρήματα και τεκμήρια.

Επιχειρήματα, με την ευρύτερη έννοια, είναι λογικές προτάσεις που συνήθως διευθετούνται σε κλιμακωτή σειρά για την απόδειξη μιας θέσης. Σύμφωνα με τον αυστηρότερο ορισμό της λογικής, επιχείρημα είναι μια σειρά προτάσεων/ κρίσεων με την εξής χαρακτηριστική δομή: μία ή περισσότερες προτάσεις (προκείμενες) χρησιμεύουν ως βάση για την αποδοχή μιας άλλης πρότασης (συμπέρασμα) η οποία ακολουθεί λογικά τις προκείμενες. Η διαδικασία ή η μέθοδος με την οποία ο νους καταστρώνει ένα επιχείρημα λέγεται συλλογισμός. Δείτε το παρακάτω παράδειγμα:

Προκείμενες:

Τα φάρμακα που έχουν επικίνδυνες παρενέργειες πρέπει να αποσύρονται από την κυκλοφορία.

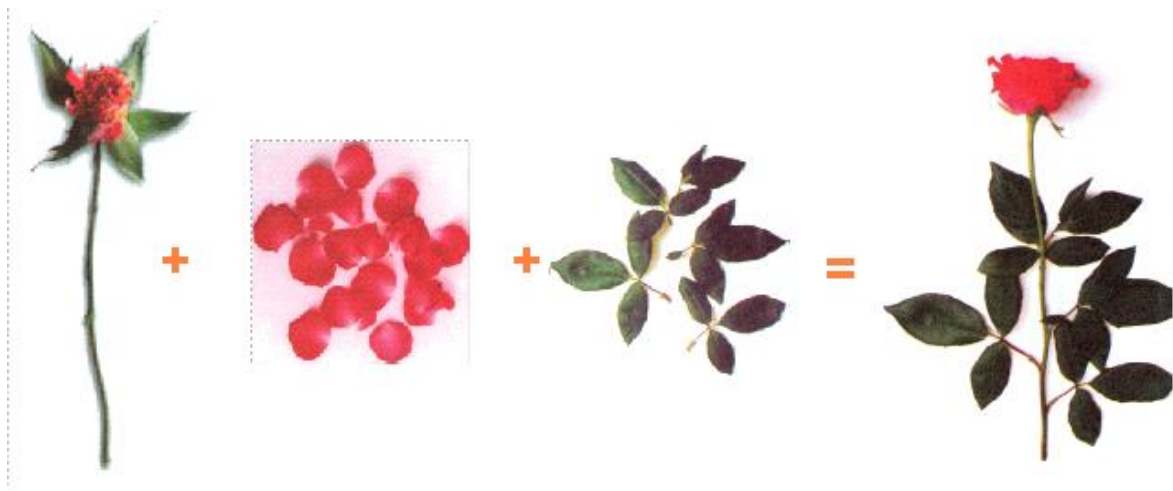
Το φάρμακο Χ αποδείχτηκε ότι έχει επικίνδυνες παρενέργειες.

Συμπέρασμα:

Άρα: Το φάρμακο Χ πρέπει να αποσυρθεί από την κυκλοφορία.

- **Τεκμήρια** είναι συγκεκριμένα στοιχεία που αναφέρονται σε μια ορισμένη εμπειρία (παραδείγματα, αλήθειες, γεγονότα, αυθεντίες, στατιστικά στοιχεία κτλ.) και

χρησιμοποιούνται από τον πομπό, για να υποστηρίξει τη θέση του.

2. Είδη συλλογισμών

■ Η διαδικασία με την οποία ο νους καταστρώνει ένα επιχειρήμα λέγεται **συλλογισμός**. Οι συλλογισμοί διακρίνονται σε **παραγωγικούς, επαγωγικούς, αναλογικούς**.
Προκείμενες: Τα φυτά είναι οργανισμοί.

Η μηλιά είναι φυτό.

Συμπέρασμα: Άρα: Η μηλιά είναι οργανισμός.

Στον παραγωγικό συλλογισμό ξεκινούμε από κάτι γενικό και αφηρημένο (μια αρχή, έναν ορισμό, έναν κανόνα κτλ.), που θεωρείται ότι έχει αποδειγμένη ισχύ ή ότι αποτελεί εύλογη υπόθεση, και καταλήγουμε σε κάτι ειδικό στον καθορισμό ή τη διευκρίνιση μιας συγκεκριμένης πρότασης.

Η μηλιά, η αχλαδιά ... είναι οργανισμοί.

**Η μηλιά, η αχλαδιά ... είναι φυτά.
Άρα: Τα φυτά είναι οργανισμοί.**

Στον επαγωγικό συλλογισμό ακολουθούμε πορεία αντίστροφη προς τον παραγωγικό: ξεκινούμε από το ειδικό και το συγκεκριμένο και καταλήγουμε στο γε-

νικό και αφηρημένο, από τις επιμέρους περιπτώσεις στον κανόνα, στο νόμο που τις διέπει. Στον επαγωγικό συλλογισμό οδηγούμαστε στο συμπέρασμα συνήθως πιθανολογικά, με την πεποίθηση ή την προσδοκία ότι αυτό που ισχύει για κάποιο μέρος/τμήμα που μελετήσαμε, θα ισχύει και για τα υπόλοιπα τμήματα του συνόλου.

Κάποια καλή μαθήτρια
βραβεύτηκε.
Η Ελπίδα είναι καλή μαθή-
τρια.
Άρα: Η Ελπίδα είναι πιθα-
νόν να βραβευτεί.

**Στον αναλογικό συλλογι-
σμό από τα επιμέρους συ-**

**μπεραίνουμε και πάλι τα επιμέρους. Ο αναλογικός
συλλογισμός στην περίπτωση αυτή είναι συχνά πολύ
ασθενής ως προς το βαθμό πιθανότητας, για το λόγο
αυτό στην αναλογία πρέπει να καταλήγουμε με προ-
σοχή σε ένα συμπέρασμα.**

- 1. ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ**
- 2. Διαζευκτικοί**
- 3. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ**
- 4. Άρα**
- 5. Γίνεται με την πορεία που ακολουθεί ο νους**

Η παραπάνω διαίρεση των συλλογισμών γίνεται με βάση την πορεία που ακολουθεί ο νους, για να φθάσει στο συμπέρασμα. Αν η διαίρεση γίνει με βάση το είδος των προτάσεων που αποτελούν τις προκείμενες, διακρίνουμε τους συλλογισμούς σε:

- **κατηγορικούς**, όταν οι προκείμενες είναι κατηγορικές προτάσεις (κατηγορικοί συλλογισμοί είναι όλα τα προηγούμενα παραδείγματα)
- **υποθετικούς**, όταν η μία προκείμενη ή και οι δύο είναι υποθετικές προτάσεις π.χ.: Αν ο άνεμος έχει δύναμη πάνω από 9 μποφόρ, το ταξίδι είναι επικίνδυνο. Ο άνεμος έχει δύναμη πάνω από 9 μποφόρ. Άρα: Το ταξίδι είναι επικίνδυνο.
- **διαζευκτικούς**, όταν μία έστω προκείμενη είναι διαζευκτική πρόταση π.χ.: Τα θέματα του διαγωνισμού ανήκουν ή στα διδαγμένα ή στα αδίδακτα κεφάλαια του μαθήματος.

Εξακριβώθηκε ότι ανήκουν στα διδαγμένα.

Άρα: Δεν ανήκουν στα αδίδακτα κεφάλαια του μαθήματος.

Οι συλλογισμοί της λογικής και τα συλλογιστικά επιχειρήματα των κειμένων παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους, αλλά δεν πρέπει να συγχέονται. Οι συλλογισμοί της λογικής έχουν μορφή καθαρά τυπική, στεγνή και σύντομη, περιέχουν μόνο προτάσεις - κρίσεις. Τα επιχειρήματα σε ένα κείμενο έχουν ανάπτυξη, σύνταξη και διατύπωση πολυποίκιλη. Αρκετές φορές, μάλιστα, είναι δύσκολο να εντοπιστούν με ακρίβεια οι προκείμενες που οδηγούν στο συμπέρασμα με τη μορφή του τυπικού συλλογισμού. Εκείνο που πρέπει να εντοπίζεται είναι η συλλογιστική πορεία του συγγραφέα, για να ελέγχεται και η αποδεικτική αξία των επιχειρημάτων του.

► Να συγκρίνετε τον ακόλουθο συλλογισμό με το κείμενο που περιέχει τα αντίστοιχα συλλογιστικά επιχειρήματα.

Συλλογισμός της λογικής:

Μερικές εφευρέσεις μεταβάλλουν τις τύχες της ανθρωπότητας.

Καθετί που μεταβάλλει τις τύχες της ανθρωπότητας είναι γεγονός κοσμοϊστορικό.

Άρα: Μερικές εφευρέσεις είναι γεγονότα κοσμοϊστορικά.

Κείμενο

Είναι γεγονός ότι οι σπουδαίες εφευρέσεις έχουν μεταβάλει τις τύχες της ανθρωπότητας.

Όλοι έχουμε υπόψη μας κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα: άλλος τη φωτιά, άλλος τον τροχό, τρίτος τον ατμό, τέταρτος την πυρίτιδα, άλλος τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και άλλοι άλλα. Πίσω από τις εφευρέσεις κρύβεται μια μοίρα, μια τύχη που υπαγορεύει νέους τρόπους ζωής, ακόμη και νέους τρόπους καταστροφής της ζωής. Πόσο μπορεί να βοηθήσει τον άνθρωπο η πυρηνική ιατρική, αλλά και πώς μπορεί να τον εξοντώσει η πυρηνική βόμβα ! **Πραγματικά οι εφευρέσεις αυτές είναι κοσμοϊστορικής σημασίας, όπως βέβαια καθετί άλλο (ένας κατακλυσμός, η μόλυνση του περιβάλλοντος, μια επιδημική νόσος, μια διδασκαλία όπως του Χριστού) που μπορεί να μεταβάλει τις ανθρώπινες τύχες. Δίκαια λοιπόν υποστηρίζεται ότι όσες εφευρέσεις κατόρθωσαν κάτι τέτοιο είναι γεγονότα κοσμοϊστορικής σημασίας. Επομένως είναι γεγονότα άξια μελέτης από όλους εκεί-**

νους οι οποίοι θέλουν να ξέρουν την ιστορία τους και τη μοίρα τους.

**Από το βιβλίο «Έκθεση Ιδεών-Λόγος Δημιουργικός»
ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1993.**

- Με τι είδους συλλογιστική πορεία (παραγωγική, επαγωγική) οργανώνονται τα παρακάτω επιχειρήματα;
1. Η απλούστερη διατύπωση του τελεολογικού επιχειρήματος για την ύπαρξη Θεού θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη: "Υπάρχει οργάνωση στον κόσμο. Η οργάνωση προϋποθέτει κάποιον οργανωτή. Άρα πρέπει να υπάρχει κάποιος οργανωτής του κόσμου".
 2. Ο Γιάννης είναι αναξιόπιστο πρόσωπο. Κλέβει στη "Μονόπολη".
 3. Ο σκύλος του σπιτιού επιτίθεται πάντα στους ξένους. Όμως, εκείνο το βράδυ δεν ακούστηκε ούτε ένα γαύγισμα. Άρα, ο διαρρήκτης πρέπει να είναι γνωστός της οικογένειας.

4. Οι εργαζόμενοι σε εργοστάσιο παρασκευής λιπασμάτων, στο τμήμα παραγωγής, στο οποίο εκλύεται διοξείδιο του θείου και οξείδιο του αζώτου, παραπονούνται ότι δακρύζουν τα μάτια τους και καίει ο λαιμός τους, όταν βρίσκονται στο χώρο της δουλειάς του . Τα συμπτώματα αυτά δεν παρουσιάζουν την ίδια ένταση το χρονικό διάστημα που βρίσκονται οι εργαζόμενοι στο σπίτι τους, και εξαφανίζονται εντελώς, αν μετατεθούν σε κάποιο άλλο τμήμα εργασίας, στο ίδιο εργοστάσιο. Γι' αυτόν το λόγο, το διοξείδιο του θείου και το οξείδιο του αζώτου θεωρούνται η πιθανή αιτία για την πρόκληση των παραπάνω συμπτωμάτων στους εργαζόμενους.

3. Εγκυρότητα, αλήθεια και ορθότητα ενός επιχειρήματος

■ Ένα επιχείρημα θεωρείται έγκυρο, όταν οι προκείμενες οδηγούν με λογική αναγκαιότητα σε ένα βέβαιο συμπέρασμα. Η εγκυρότητα δηλαδή του επιχειρήματος εξαρτάται από τη λογική μορφή του και συγκεκριμένα αφορά τη σχέση σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες, μεταξύ των προκειμένων και του συμπεράσματος. Αντίθετα, η αλήθεια του επιχειρήματος εξαρτάται από το περιεχόμενο του, και συγκεκριμένα αφορά τη (νοηματική) σχέση προκειμένων και συμπεράσματος με την πραγματικότητα. Αν οι προκείμενες και το συμπέρασμα ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, τότε τις θεωρούμε αληθείς κρίσεις/προτάσεις. Επομένως εγκυρότητα και αλήθεια σε ένα επιχείρημα είναι δύο έννοιες διαφορετικές, που δεν πρέπει να συγχέονται. Πάντως, για να θεωρηθεί ένα επιχείρημα (ή ένας συλλογισμός) λογικώς ορθό(ς) πρέπει να είναι συγχρόνως έγκυρο(ς) και οι προκείμενές του αληθείς. Στην τυπική λογική μάς ενδιαφέρει κυρίως η εγκυρότητα, ενώ στις εφαρμογές της λογικής

αποκλειστικά η ορθότητα. Ο συλλογισμός που δίνει ορθό συμπέρασμα λέγεται (και) απόδειξη.

► Αξιολογήστε τα παρακάτω συλλογιστικά σχήματα ως προς την εγκυρότητα, την αλήθεια και την ορθότητά τους.

1. Όλα τα ζωντανά πλάσματα είναι θνητά. Ο ελέφαντας είναι ζωντανό πλάσμα. Άρα: Ο ελέφαντας είναι θνητός.

2. Όσοι λαοί κατοικούν σε φτωχά εδάφη είναι καταδικασμένοι σε μόνιμη πενία. Ο ελληνικός λαός κατοικεί ανέκαθεν σε φτωχά εδάφη.

Άρα: Ο ελληνικός λαός είναι καταδικασμένος σε πενία.

3. Ο κατηγορούμενος για κλοπή είναι άξιος σεβασμού και όχι καταδίκης, διότι είναι καλός οικογενειάρχης και υπηρέτησε την πατρίδα του ως στρατιώτης.

4. Η θάλασσα σταματάει τη δίψα, γιατί είναι νερό.

4. Αξιολόγηση του επιχειρήματος

■ Για να αξιολογήσουμε την αποδεικτική ισχύ των επιχειρημάτων μας ή για να ανασκευάσουμε τα επιχειρήματα κάποιου άλλου, ελέγχουμε:

α) αν οι προκείμενες είναι αληθείς, δηλαδή αν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα,

β) αν το συμπέρασμα απορρέει με λογική αναγκαιότητα από τις προκείμενες, οπότε το επιχείρημα θεωρείται έγκυρο.

Ιδιαίτερη σημασία για την αξιολόγηση ενός επιχειρήματος έχει να διακρίνουμε αν οι κρίσεις που αποτελούν τις προκείμενες είναι γενικά αποδεκτές αλήθειες (π.χ. η γη γυρίζει γύρω από τον ήλιο) ή προσωπικές γνώμες (π.χ. ο συναγωνισμός στα αθλήματα ενθαρρύνει τη βί-

α). Σε ένα επιχείρημα είναι δυνατόν να χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά στοιχεία και τα δύο, αλλά πρέπει να κάνουμε σωστή διάκριση μεταξύ τους, γιατί ένα επιχείρημα που βασίζεται μόνο σε γνώμες δεν έχει απόλυτη ισχύ.

► Να εντοπίσετε ποιοι από τους παρακάτω υποθετικούς και διαζευκτικούς συλλογισμούς είναι έγκυροι και λογικά ορθοί. Θυμηθείτε ότι, για να είναι έγκυρος ο συλλογισμός, πρέπει οι προκείμενές του να μας οδηγούν με λογική αναγκαιότητα σε ένα βέβαιο συμπέρασμα.

1. Μόνον αν ο ποινικός νόμος αναφέρει ρητά το αδίκημα Ψ , το δικαστήριο τιμωρεί. Ο ποινικός νόμος δεν αναφέρει ρητά το αδίκημα Ψ . Άρα το αδίκημα Ψ δεν τιμωρείται από το δικαστήριο.

2. Θυμάσαι πέρσι που σου έλεγα ότι θα λυθεί το συγκοινωνιακό πρόβλημα της πόλης, αν εκλεγεί δήμαρχος ο Χ; Βλέπεις τώρα; Ο Χ δεν εκλέχτηκε και βέβαια το πρόβλημα παραμένει άλυτο.

3. Νομίζω ότι οι νέοι σπουδάζουν ιατρική είτε γιατί θέλουν να κερδίσουν πολλά χρήματα είτε γιατί ενδιαφέρονται για τον άνθρωπο. Γνωρίζω ότι ο Α, που είναι φοιτητής της ιατρικής, θέλει να γίνει πλούσιος. Άρα συμπεραίνω πως δεν ενδιαφέρεται για τους ανθρώπους.

4. Το έγκλημα που δικάζεται διαπράχθηκε ή με δόλο ή από αμέλεια. Τα τεκμήρια δείχνουν ότι ο δόλος αποκλείεται. Άρα το έγκλημα που δικάζεται διαπράχθηκε από αμέλεια.

► Να αξιολογήσετε τα παρακάτω επιχειρήματα που αναπτύσσονται με την επαγωγική μέθοδο. Να λάβετε υπόψη σας για την αξιολόγηση και τα βοηθητικά στοιχεία που ακολουθούν.

Βοηθητικά στοιχεία για την αξιολόγηση

- Γενικά για την αξιολόγηση των επαγωγικών συλλογισμών να έχετε υπόψη ότι μόνο η τέλεια επαγωγή οδηγεί σε βέβαιο συμπέρασμα, ενώ η ατελής καταλήγει με ένα λογικό άλμα στο συμπέρασμα, το οποίο γι' αυτόν το λόγο έχει πιθανολογικό χαρακτήρα. Ελέγξτε, λοιπόν, αν η αρχή αυτή εφαρμόζεται στα παρακάτω επιχειρήματα.
- Ειδικά για την αξιολόγηση του καθενός από τα τρία είδη (γενίκευση, αίτιο-αποτέλεσμα, αναλογία) του επαγωγικού συλλογισμού να έχετε υπόψη σας τα εξής:
 - α) Εφόσον πρόκειται για συλλογισμό με γενίκευση, προσέξτε αν η γενίκευση στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία και επομένως είναι επιτρεπτή ή αν αντίθετα πρόκειται για μια επισφαλή και βεβιασμένη γενίκευση,
 - β) Εφόσον πρόκειται για συλλογισμό με αίτιο-αποτέλεσμα, αναρωτηθείτε:
 - Είναι η αιτιώδης σχέση λογική ή απλώς χρονολογική;
 - Μήπως γίνεται υπεραπλούστευση της σχέσης μεταξύ αιτίου-αποτελέσματος, δηλαδή μήπως μια μερικότερη αιτία προβάλλεται ως η μοναδική;

- Είναι η αιτία αναγκαία* ή /και επαρκής*, για να προκληθεί το αποτέλεσμα;
- γ) Εφόσον πρόκειται για συλλογισμό με αναλογία, αναρωτηθείτε:
 - Είναι κυριολεκτική ή μεταφορική η αναλογία που χρησιμοποιείται;
 - Αν είναι μεταφορική, έχει την αποδεικτική αξία ενός λογικού επιχειρήματος;
 - Αν είναι κυριολεκτική, είναι οι ομοιότητες που επισημαίνονται ανάμεσα στα συγκρινόμενα αντικείμενα επαρκείς σε αριθμό και σχετικές με το θέμα / συμπέρασμα; Μήπως η αναλογία εξωθείται πέρα από το επιτρεπόμενο όριο;

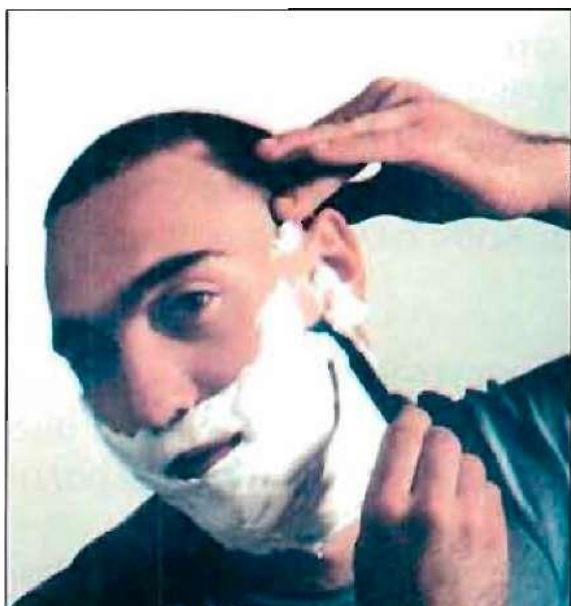
* Η σχέση αιτίου-αποτελέσματος μπορεί να παρουσιαστεί στο συλλογισμό μας με μία από τις παρακάτω τρεις μορφές:

- Η αιτία είναι συγχρόνως αναγκαία (το αποτέλεσμα δεν προκύπτει χωρίς αυτήν) και επαρκής για το αποτέλεσμα (αρκεί μόνο αυτή για να προκληθεί το αποτέλεσμα), π.χ. απαιτείται θερμοκρασία 100° C και κανονικές συνθήκες ατμοσφαιρικής πίεσης για το βρασμό του νερού.
- Η αιτία είναι αναγκαία αλλά δεν είναι επαρκής, π.χ. Το κρύο είναι αναγκαία προϋπόθεση για να χιονίσει, αλλά δεν αποτελεί επαρκή αιτία.
- Η αιτία είναι επαρκής αλλά όχι αναγκαία, π.χ. Το κάπνισμα είναι επαρκής αιτία για τον καρκίνο των πνευμόνων σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά όχι αναγκαία.

**1. Με βάση την εμπειρία μου, έχω σχηματίσει τη γνώμη ότι οι γυναίκες πολιτικοί υποστηρίζουν τα γυναικεία δικαιώματα. Πιστεύω λοιπόν ότι η υποψήφια που επέλεξα να ψηφίσω στις επόμενες εκλογές είναι πιθανόν να ακολουθήσει την ίδια πολιτική.
Το σώμα α θερμαινόμενο διαστέλλεται.
Το σώμα β θερμαινόμενο διαστέλλεται.
Το σώμα γ θερμαινόμενο διαστέλλεται.**

2. Τα σώματα α, β, γ ... είναι μέταλλα.

**Άρα όλα τα μέταλλα
θερμαινόμενα διαστέλλονται.**

3. Οι Γάλλοι είναι αγενείς. Στο περσινό μου ταξίδι στο Παρίσι, ένας τελωνειακός υπάλληλος μου φέρθηκε αγενέστατα.

4. Σήμερα η μέρα μου δεν πήγε καθόλου καλά· αλλά ήταν επόμενο, αφού το πρωί πέρασε από μπροστά μου μια μαύρη γάτα.

5. Πιστεύω ότι θα πάρω το μεγαλύτερο βαθμό στην τάξη στο μάθημα της Ιστορίας, γιατί μελέτησα περισσότερο από όλους.

6. Για τη μικρασιατική καταστροφή "φταίνει οι αντίπαλοι του Βενιζέλου, που συνέχισαν τον πόλεμο, ενώ προεκλογικά υπόσχονταν ειρήνη, που έφεραν το βασιλιά κι έδωσαν το πρόσχημα στους συμμάχους να μας εγκαταλείψουν, που προέλασαν απερίσκεπτα (ή κάτω από δόλιες συμμαχικές υποδείξεις) στο εσωτερικό της Μικρασίας, ενώ οι Άγγλοι προστατεύονταν στο Τσανάκαλε (αρχαία Τρωάδα) από τους Έλληνες και οι Γάλλοι και οι Ιταλοί αποχώρησαν εύσχημα και γι' αυτούς αζήμια από τη Μικρασία, ενισχύοντας παράλληλα και τον Κεμάλ. Επιπλέον οι διάδοχοι του Βενιζέλου δεν εκμεταλλεύτηκαν καμιά διπλωματική ευκαιρία για μια έντιμη απαγκίστρωση. Ούτε καν φρόντισαν για ένα σχέδιο σύμπτυξης, όταν έβλεπαν τα νέφη της καταστροφής πολύ κοντά".

(Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές, Γ' Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β. σ. 400, εκδ. 1990)

7. Το νερό βράζει· σίγουρα λοιπόν η θερμοκρασία του ανέβηκε στους 100°C.

8. Το ποδόσφαιρο είναι σαν τη ζωή. Διδάσκει στα παιδιά τη συνεργασία, την υπευθυνότητα και την επίμονη προσπάθεια μέχρι την τελική νίκη. Αυτά τα μαθήματα μάς δίνει και η ζωή. Γι' αυτό προτείνω να διδάσκεται το ποδόσφαιρο υποχρεωτικά στο σχολείο.

9. Από την αγόρευση ενός μέλους του Αμερικανικού Κογκρέσου: "Αν είχαμε διδαχτεί ένα μάθημα απ' το Βιετνάμ, δε θα έπρεπε να εμπλακού-

με στρατιωτικά στην Κεντρική Αμερική ούτε στη Μέση Ανατολή. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, η παρουσία μας εκεί είναι ανεπιθύμητη και ο λαός μας αντιδρά στη στρατιωτική επέμβαση/ανάμιξη της χώρας μας. Επιπλέον, επειδή ερχόμαστε σε σύγκρουση με τα συμφέροντα μιας άλλης Μεγάλης Δύναμης, διακινδυνεύουμε την κήρυξη του τρίτου παγκόσμιου πολέμου. Τέλος, ενώ η νίκη φαίνεται αδύνατη κάτω από τις κρατούσες συνθήκες, η εθνική ταπείνωση είναι αναπόφευκτη, ακριβώς όπως στο Βιετνάμ".

10. Η λογοκλοπή είναι σαν τη φοροδιαφυγή. Πολλοί άνθρωποι τη συνηθίζουν, δε βλάπτει κανέναν και κάνει τη ζωή λίγο πιο άνετη για το δράστη. Συνεπώς και τα δύο είδη κλοπής δικαιολογούνται.

5. Σημασία και αξιολόγηση των τεκμηρίων

■ Η ευκολία με την οποία μπορούν να μας παραπλανήσουν τα συλλογιστικά σχήματα μάς υποχρεώνει να απαιτούμε από το συνομιλητή ή το συγγραφέα να τεκμηριώνει τις απόψεις του βασιζόμενος σε επεξεργασμένα στοιχεία (επιστημονικά, στατιστικά κτλ.). Τα ανεξέλεγκτα και ανεπεξέργαστα στοιχεία είναι το ίδιο παραπλανητικά με τους παραλογισμούς και τα σοφίσματα, επειδή εμφανίζονται ως τεκμήρια και συνεπώς μπορεί να θεωρηθούν αξιόπιστα. Επομένως ο τεκμηριωμένος λόγος πρέπει να στηρίζεται σε ορθά (ισχυρά) επιχειρήματα και σε εξακριβωμένα και επεξεργασμένα στοιχεία. Κάθε άλλη τεκμηρίωση αποτελεί προσπάθεια εξαπάτησης.

► "Σε 200 σελίδες του βιβλίου ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ της Α' Λυκείου και σε 260 της Β' Λυκείου,

έκδ. 1999, δεν περιλαμβάνεται ούτε ένα κείμενο γραμμένο από γυναίκα, ενώ αντιπροσωπεύονται 60 (εξήντα) άντρες. Αυτό και μόνο δείχνει πόσο μεροληπτικοί, αν μη τι άλλο, ήταν οι ανθολόγοι των δύο αυτών βιβλίων". Να ελέγξετε την αξιοπιστία των τεκμηρίων στα οποία βασίζεται η παραπάνω άποψη, έχοντας υπόψη σας ότι τα βιβλία περιλαμβάνουν συγγραφείς από τις τρεις πρώτες περιόδους της ελληνικής λογοτεχνίας (δηλαδή περίπου από το 10ο αι. ως το 1922).

► Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι τεκμηριωμένες και ποιες ατεκμηρίωτες; (θεωρήστε ότι τα στοιχεία είναι έγκυρα).

1. Ο νόμος που κατατέθηκε στη Βουλή είναι αντιεργατικός, γιατί αυξάνει τις ώρες εργασίας από 40 σε 45 εβδομαδιαίως και καταργεί το δικαίωμα της απεργίας.
2. Ο νόμος που κατατέθηκε στη Βουλή είναι φιλεργατικός, όπως αναμενόταν από μια κυβέρνηση που υποστηρίζει σταθερά τα συμφέροντα των εργαζομένων.
3. Το ότι τα μέτρα που πήρε η κυβέρνηση είναι ελλιπή, διάτρητα και αποσπασματικά δε χρειάζεται καμιά απόδειξη. Ας μην υποτιμούν οι κυβερνώντες τη νοημοσύνη του λαού. Δεν είναι τόσο ανόητος, όσο τον θεωρούν.
4. Από πειράματα που έγιναν αποδείχτηκε ότι πολλές βιταμίνες καταστρέφονται στις υψηλές θερμοκρασίες.

Παραλογικοί συλλογισμοί

■ Συχνά ορισμένα συλλογιστικά σχήματα, ενώ αντιβαίνουν στον ορθό λόγο και δεν έχουν αποδεικτική αξία, μπορούν εντούτοις να επηρεάσουν το δέκτη του μηνύματος και να τον παραπλανήσουν, επειδή εξωτερικά παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τους έγκυρους συλλογισμούς. Τα συλλογιστικά αυτά σχήματα, που λέγονται και **παραλογισμοί**, μπορεί να οφείλονται είτε σε λογικά σφάλματα είτε σε πρόθεση εξαπάτησης, σε λογική δηλαδή παγίδα που στήνει ο πομπός στο δέκτη. Στην τελευταία περίπτωση ο παραλογισμός ονομάζεται **σόφισμα**.

► Συζητήστε τους λόγους που οδηγούν, κατά τη γνώμη σας, κάποιον να χρησιμοποιήσει τέτοια μέσα στην προσπάθειά του να πείσει.

► Στην παρακάτω σκηνή από το έργο του Ιονέσκο "Ρινόκερος" εκτυλίσσονται δύο διάλογοι συγχρόνως στο καφενείο μιας γαλλικής πόλης. Ο ένας διάλογος γίνεται ανάμεσα σε δύο φίλους (το Ζαν και τον Μπερανζέ) και αφορά τη φύση της ύπαρξης. Ο άλλος διάλογος, ανάμεσα σε ένα γέρο και έναν παράξενο άνθρωπο που αυτοαποκαλείται φιλόσοφος-ορθολογιστής, αφορά τη φύση της λογικής. Οι δύο διάλογοι, αν και είναι αυτόνομοι, ακούγονται μαζί και αποτελούν, ο καθένας για τον άλλον, ένα ειρωνικό σχόλιο. Στη σκηνή αυτή βρίσκει κανείς τη λογική στην πιο παράλογη μορφή της.

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ (στο Γέρο): Ιδού λοιπόν εις υποδειγματικός συλλογισμός: Η γαλή έχει τέσσερας πόδας. Ο Ισίδωρος και ο Φρικό έχουν ανά τέσσερας πόδας έκαστος. Άρα ο Ισίδωρος και ο Φρικό είναι γαλαί!

ΓΕΡΟΣ: (στο Φιλόσοφο) Και ο σκύλος μου έχει τέσσερας πόδας.

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ (στο Γέρο): Τότε είναι γαλή.

ΜΠΕΡΑΝΖΕ (στο Ζαν): Εγώ έχω μόλις τη δύναμη να ζω. Ίσως να μη μου κάνει πια και πολύ κέφι η ζωή...

ΓΕΡΟΣ: (στον Ορθολογιστή, ύστερα από πολλή σκέψη): Όστε, σύμφωνα με τη λογική, ο σκύλος μου πρέπει να είναι γαλή.

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ (στο Γέρο): Λογικώς ναι. Ουχ ήττον όμως και το αντίθετο.

ΜΠΕΡΑΝΖΕ (στο Ζαν): Με βαραίνει η μοναξιά. Οι άνθρωποι το ίδιο...

ΖΑΝ: (στον Μπερανζέ): Φάσκεις και αντιφάσκεις. Δεν μπορεί να σε βαραίνει και η μοναξιά και οι άνθρωποι, θα πρέπει να είναι ή το ένα ή το άλλο. Περνιέσαι για στοχαστής, κι όμως δεν έχεις ίχνος λογικής...

ΓΕΡΟΣ: (στον Ορθολογιστή): Πολύ ωραίο πράγμα η λογική.

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ: (στο Γέρο): Υπό τον όρον να μην κάμνει κανείς κατάχρησιν.

ΜΠΕΡΑΝΖΕ: (στο Ζαν): Η ζωή είναι κάτι το αφύσικο.

ΖΑΝ: Αντιθέτως. Τίποτα το πιο φυσικό. Και να η απόδειξη: Οι πάντες ζουν!

ΜΠΕΡΑΝΖΕ: Περισσότεροι είναι οι πεθαμένοι απ' τους ζωντανούς. Κι όλο και πληθαίνουν, οι ζωντανοί μπροστά τους ... σπανίζουν.

ΖΑΝ: Πεθαμένοι δεν υπάρχουν. Ωραίο αυτό ε; Χα, χα, χα! (Χοντρό γέλιο). Κι αυτοί, λοιπόν, σε βαραίνουν; Πώς μπορεί να σε βαραίνει κάτι που δεν υπάρχει;

ΜΠΕΡΑΝΖΕ: Κι εγώ ο ίδιος αναρωτιέμαι αν υπάρχω.

ΖΑΝ (στον Μπερανζέ): Δεν υπάρχουν αγαπητέ μου, και δεν υπάρχουν διότι δε σκέφτεσαι. Από τη στιγμή που θ' αρχίσεις να σκέφτεσαι θα υπάρχουν!

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ (στο Γέρο): Έτερος συλλογισμός! Όλοι αι γαλαί είναι θνηταί. Ο Σωκράτης είναι θνητός. Αρα ο Σωκράτης είναι γαλή.

ΓΕΡΟΣ: κι έχει τέσσαρας πόδας. Σωστά, έχω ένα γάτο, που τον λένε Σωκράτη.

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ: Όπερ έδει δείξαι!

ΖΑΝ (στον Μπερανζέ): Κατά βάθος σ' αρέσει ν' αστειεύεσαι. Λες πως η ζωή δε σ' ενδιαφέρει. Κι όμως υπάρχει κάποιο πρόσωπο που σ' ενδιαφέρει.

ΜΠΕΡΑΝΖΕ: Ποιο πρόσωπο;

ΖΑΝ: Η μικρούλα του γραφείου, που πέρασε από δω πριν από λίγο. Είσαι ερωτευμένος μαζί της.

ΓΕΡΟΣ (στον Ορθολογιστή): Όστε ο Σωκράτης ήτο γαλή!

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΗΣ: Αυτό αποδεικνύει η Λογική.

- ▶ Το παραπάνω απόσπασμα από το "Ρινόκερο" του Ιονέσκο ανήκει στο "Θέατρο του παραλόγου" το οποίο προσπαθεί να παρουσιάσει το παράλογο της ανθρώπινης ζωής και τον εκφυλισμό των ανθρώπινων σχέσεων.
- ▶ Με βάση το κείμενο του Ιονέσκο να εντοπίσετε τους πιο φανερούς παραλογικούς συλλογισμούς του φιλοσόφου-ορθολογιστή.
- ▶ Συμπληρώστε τον παρακάτω συλλογισμό:
"Δεν υπάρχουν, αγαπητέ μου, και δεν υπάρχουν, διότι δε σκέφτεσαι. Από τη στιγμή που θ' αρχίσεις να σκέφτεσαι, θα υπάρχουν".
- ▶ Σχολιάστε το επιχείρημα του Ζαν: "Τίποτα δεν είναι πιο φυσικό (από τη ζωή). Και να η απόδειξη: οι πάντες ζουν".

► Διαβάστε τα κείμενα που ακολουθούν. Αξιολογήστε τα επιχειρήματα τους σύμφωνα με τα ήδη γνωστά σας κριτήρια και απαντήστε στις ερωτήσεις που περιλαμβάνει το καθένα χωριστά.

(Α)

Ανώτατη Παιδεία. Πώς φθάσαμε στο αδιέξοδο

Όλα τα προβλήματα της ανώτατης παιδείας μας έλλειψη πόρων, στενότητα χώρων, φτωχές βιβλιοθήκες, κακή οργάνωση, υποτυπώδης έως ανύπαρκτη έρευνα, κ.ο.κ. ανάγονται και συνοψίζονται σε δύο μεγάλα και σύνθετα προβλήματα, που είναι ο γιγαντισμός και η χαμηλή της ποιότητα. Τα δυο αυτά μείζονα προβλήματα, που εμφανίζονται εναλλάξ άλλοτε ως αποτέλεσμα και άλλοτε ως αίτιο (ή άλλοθι) το ένα του άλλου, είναι πράγματι αλληλένδετα σε ένα γνήσιο φαύλο κύκλο, που δεν είναι εύκολο να δει κανείς με ποιον τρόπο θα μπορούσε να σπάσει, καθώς συνεχίζει όλο και πιο συσσωρευτικά και επικίνδυνα την ατέρμονα κίνησή του.

Σκοπός αυτού του δοκιμίου, που είναι διαιρεμένο σε τρία αλληλένδετα άρθρα, για να διευκολυνθεί η δημοσίευσή του στον "Οικονομικό Ταχυδρόμο" (1987), είναι όχι τόσο να υποδείξει λύσεις σε εθνική κλίμακα (δυστυχώς βρισκόμαστε πολύ μακριά από αυτές), αλλά να περιγράψει το πρόβλημα, να επιχειρήσει διάγνωση της αρρώστιας, της οποίας τα συμπτώματα είναι αισθητά σε όλους τους τομείς της πανεπιστημιακής ζωής μολονότι σπανιότερα αναγνωρίζονται ως συμπτώματα μιας και της αυτής νόσου και συνηθέστερα θεωρούνται ιδιαίτερα προβλήματα, που επιδέχονται, υποτίθεται, ανεξάρτητες λύσεις. Κι όμως, αν ξαφνικά διπλασιάζονταν ή τριπλασιάζονταν τα κονδύλια για βιβλία, τα ελληνικά πανεπιστήμια θα εξακολουθούσαν να μην έχουν βιβλιοθήκες.

αν διπλασιαστούν οι θέσεις του διδακτικού προσωπικού (πράγμα που έγινε άλλωστε από το 1982 κι εδώ με την αναβάθμιση του Ειδικού Διδακτικού Προσωπικού), δεν πρόκειται να βελτιωθεί η πανεπιστημιακή διδασκαλία· αν πολλαπλασιαστούν οι δαπάνες για την έρευνα, πολύ λίγο θα ωφεληθεί από αυτό η ελληνική οικονομία... Αυτό που πρωτεύει και προέχει, λοιπόν, είναι η διάγνωση, η κατά το δυνατόν ακριβής διατύπωση του προβλήματος στο σύνολό του και η αναζήτηση των αιτιών του. Μόνον τότε και υπό την προϋπόθεση ότι θα υπήρχε στοιχειώδης συμφωνία της πολιτικής ηγεσίας της χώρας ως προς τους όρους του προβλήματος, θα μπορούσαν να αναζητηθούν λύσεις [...]

Ας αρχίσουμε με τον πίνακα 1, που δείχνει την ανάπτυξη του φοιτητικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 1961 και 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Φοιτητές εγγεγραμμένοι στις ανώτερες
σχολές και στις παιδαγωγικές
ακαδημίες.

1960-61	28.302
1961-62	30.617
1962-63	35.432
1963-64	43.411
1964-65	53.305
1965-66	58.000
1966-67	64.591
1967-68	73.438.
1968-69	74.896
1969-70	76.181
1970-71	76.198
1971-72	74.348
1972-73	80.314
1973-74	84.603
1974-75	97.759
1975-76	99.793
1976-77	98.604
1977-78	99.604
1978-79	100.325
1979-80	90.292
1980-81	92.306
1981-82	94.729

Σύμφωνα με τον πίνακα 1, που βασίζεται σε στοιχεία δημοσιευμένα στις Επετηρίδες της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, η αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού κατά την πενταετία 1960-1965 έφτασε το 105%, ενώ κατά την δεκαετία 1960-1970 έφτασε το 169%. Κατά την εικοσαετία 1961-1981 η αύξηση πέρασε το 209%. Μολονότι ο ρυθμός αύξησης κατά τη δεύτερη δεκαετία είναι μειωμένος, η πτώση που εμφανίζουν οι αριθμοί μετά το 1978 είναι φαινομενική, γιατί εντωμεταξύ αναπτύσσονται τα ΚΑΤΕΕ, τα οποία απορροφούν ένα ποσοστό εισακτέων, ενώ με κάποιες χαριστικές διατάξεις δόθηκαν μετά τη μεταπολίτευση πτυχία χωρίς την υποχρέωση πτυχιακών εξετάσεων σε πολλά μαθήματα.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η τεράστια αύξηση του αριθμού των φοιτητών κατά τη δεκαετία του '60 είναι άσχετη με την αύξηση του πληθυσμού που, σύμφωνα με την απογραφή του 1971, μόλις έφτασε το ποσοστό 4,53% μεταξύ του 1961 και του 1971 (έφτασε όμως το 11% κατά την επόμενη δεκαετία 1971-1981).

Ανάμεσα σε τόσα ρεκόρ γιατί όχι και μια τελευταία θέση: Σύμφωνα με τα στοιχεία της Διεθνούς Τράπεζας, γύρω στο 1980 οι δημόσιες δαπάνες για την παιδεία μας ήταν πολύ λιγότερο από "μαζικές" και μόλις έφταναν το 2,2% του ακαθόριστου εγχώριου προϊόντος. Το ποσοστό αυτό ήταν όχι μόνο το χαμηλότερο στην Ευρώπη αλλά από τα χαμηλότερα στον κόσμο, χαρίζοντας στη χώρα μας την 121η θέση ανάμεσα σε 133 χώρες του πίνακα της Διεθνούς Τραπεζής, ίσα ίσα πιο πάνω από την Ουγκάντα, τη Νιγηρία, τις Φιλιππίνες, το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν και μερικές ακόμα [...]

Τα πολύπλοκα προβλήματα έχουν πολύπλοκα αίτια και δεν είναι καθόλου εύκολο να τα ξεκαθαρίσει κανείς ακόμη λιγότερο να τα εκτιμήσει αντικειμενικά και με ακρίβεια. Ωστόσο, θα προσπαθήσω παρακάτω να τα σκιαγραφήσω όσο μπορώ καλύτερα, προχωρώντας "κατά

φύσιν", όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης, από τα ιστορικά και πιο γενικά στα κοινωνικοπολιτικά και πιο ειδικά αίτια.

Η ιστορία και ανάπτυξη της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα ακολουθεί βήμα προς βήμα και αντικατοπτρίζει την ιστορία και εξέλιξη της νεοελληνικής κοινωνίας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως σήμερα.

Το κύριο χαρακτηριστικό της ιδεολογίας του ελληνικού κράτους σε όλον τον 19ο αιώνα ήταν η απόρριψη του πρόσφατου παρελθόντος της οθωμανικής κατοχής και η προσπάθεια για μεταμόρφωση της βαλκανικής και ανατολίτικης ελληνικής κοινωνίας σε δυτικοευρωπαϊκή.

Η προσπάθεια αυτή είναι φανερή σε όλους τους τομείς της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, π.χ. στη νομοθεσία, στα σχολικά προγράμματα, στους πολιτικούς προσανατολισμούς και τις διεθνείς σχέσεις, στη λογοτεχνία και στις καλές τέχνες.

Το ιδανικό του νεοέλληνα έγινε η μεταμόρφωσή του από ανατολίτη σε Ευρωπαίο, ο μετασχηματισμός του από χωρικό σε αστό, η "μεταφύτευσή" του από το χωριό στην πόλη, η ανέλιξη και ένταξή του στην αρχικά ολιγάριθμη τάξη των μη χειρωνακτών αστών, που συνέπιπτε σε μεγάλο βαθμό με την άρχουσα τάξη του νεοσύστατου κράτους.

Η μέθοδος και ο τρόπος για την επίτευξη της ποθητής κοινωνικής μεταμόρφωσης ήταν η εκπαίδευση, η εγγραματοσύνη, τα "γράμματα". Το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν ακριβώς το στοιχείο, που διαφοροποιούσε την προσανατολισμένη προς τη Δύση κοινωνία του ελληνικού κράτους από τις παραδοσιακές κοινότητες των ελληνόφωνων περιοχών, που βρίσκονταν κάτω από την τουρκική κατοχή. Για όποιον τα αποκτούσε, τα "γράμματα" του εξασφάλιζαν την ένταξή του στην αστική τάξη, μια θέση στην κρατική διοίκηση, ένα επάγγελμα

στην πρωτεύουσα του νομού ή την πρωτεύουσα του κράτους, πράγματα που τον διαφοροποιούσαν ριζικά από όποιους δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο.

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το μοναδικό της χώρας κατά το 19ο αιώνα (το Μετσόβιο Πολυτεχνείο είναι εξίσου παλιό ως ίδρυμα αλλά δεν ήταν ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα κατά την πρώτη φάση της λειτουργίας του) έπαιζε καίριο ρόλο σ' αυτή τη διαφοροποίηση. Γιατί με το να χορηγεί τους τίτλους του δικηγόρου, του καθηγητή ή του γιατρού στους απόφοιτους του επισφράγιζε την κοινωνική τους επιτυχία. Σε τελευταία ανάλυση, το πανεπιστήμιο δεν απένειμε απλώς επαγγελματικά διπλώματα, αλλά τίτλους για μια επιτυχημένη κοινωνική σταδιοδρομία. Αυτό το τελευταίο υπήρξε ο κύριος ρόλος του, η πραγματική του κοινωνική λειτουργία, και καθόρισε τελικά το ίδιο και την ποιότητα των σπουδών που παρείχε. Κατά συνέπεια, δεν μπορούσε να παράγει επιστήμονες ερευνητές, ούτε καν ικανούς επαγγελματίες, αλλά μόνο, κατά κανόνα, κοινωνικά επιτυχημένους διπλωματούχους.

Αυτός ο πρώιμος ρόλος του πανεπιστημίου αποτελεί βαρύ κληρονομικό στίγμα στο χαρακτήρα της ελληνικής ανώτατης παιδείας, που όχι μόνο δεν έχει εξαλειφθεί ως σήμερα, αλλά προσέλαβε τερατώδεις διαστάσεις στα χρόνια που ακολούθησαν τον Εμφύλιο πόλεμο και ως την πτώση της πρόσφατης δικτατορίας [...]

Μάλλον αργά, βέβαια, και όχι γρήγορα, αλλά είναι αποδεδειγμένο ότι, ενώ οι πτυχιούχοι παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας από τους απόφοιτους της μέσης και στοιχειώδους εκπαίδευσης ως την ηλικία των τριάντα ετών, μετά την ηλικία αυτή τα πράγματα αλλάζουν και οι πτυχιούχοι των ανωτάτων σχολών φαίνονται να τα καταφέρνουν πολύ καλύτερα από τους άλλους σε μια αγορά εργασίας που κυριαρχείται από

το κράτος ως μεγαλοεργοδότη. Το μήνυμα, λοιπόν, που δέχεται η μέση αστική ή αγροτική οικογένεια είναι ότι οι πτυχιούχοι μπορεί να αργούν αλλά τελικά βρίσκουν μόνη δουλειά, επομένως αξίζει τον κόπο να επενδύσουν ένα σημαντικό μέρος του οικογενειακού εισοδήματος για την εκπαίδευση των παιδιών τους. Γι' αυτό προθυμοποιούνται να χρηματοδοτήσουν την εκπαίδευση των παιδιών τους, όχι μόνο κατά την περίοδο της εντατικής τους προετοιμασίας για τις εισαγωγικές εξετάσεις, αλλά και κατά την περίοδο των σπουδών τους και για αρκετά χρόνια μετά την αποφοίτησή τους από το Πανεπιστήμιο.

Εκτός λοιπόν από το γεγονός ότι η διάκριση μεταξύ χειρωνακτικής και μη χειρωνακτικής εργασίας είναι γενικά, σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες, το σαφέστερο τεκμήριο της κοινωνικής θέσης, οι ειδικοί ιστορικοί και κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες που έχουν συντρέξει στην Ελλάδα, έχουν εντείνει και μεγεθύνει τη ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση αλλά και παραμορφώσει την ανάπτυξή της σε τέτοιο βαθμό, ώστε, μολονότι εξακολουθεί να λειτουργεί ως το ασφαλέστερο εφελτήριο κοινωνικής ανόδου, έχει πλήρως αχρηστευτεί ως προς την ικανότητά της να συμβάλλει στην πρόοδο της επιστήμης διεθνώς ή στην οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στη χώρα. Έτσι, κατά μια περίεργη αλλά όχι ανεξήγητη ειρωνεία, η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό πτυχιούχων και κατά τεκμήριο "πεπαιδευμένων" πολιτών στην Ευρώπη βρίσκεται ανάμεσα στις πιο καθυστερημένες χώρες της ηπείρου μας όσον αφορά στην παραγωγή αγαθών και την ποιότητα των υπηρεσιών της.

Εν τω μεταξύ, τα πανεπιστήμιά μας εξακολουθούν να χορηγούν τα διπλώματα με τις χιλιάδες κάθε χρόνο, τα οποία μπορεί να έχουν πολύ μικρή σχέση με το πραγματικό περιεχόμενο των σπουδών που υποτίθεται

πως αντιπροσωπεύουν, έχουν όμως μεγάλη ονομαστική αξία ως επαγγελματικοί τίτλοι που απαιτούνται για τους τύπους απασχόλησης και τα επαγγέλματα που αντιστοιχούν σ' αυτά. Βραδέως αλλά ασφαλώς, οι περισσότεροι από τους πτυχιούχους θα καταφέρουν τελικά να εκπληρώσουν τη φιλοδοξία τους να απορροφηθούν από τις κρατικές υπηρεσίες και τα περιορισμένα, παραδοσιακά, ελεύθερα επαγγέλματα, που είναι οργανωμένα σ' ένα αντιπαραγωγικό μοντέλο κοινωνίας που συνδυάζει το μικροκαπιταλισμό με τον κρατισμό και εξαρτάται για την επιβίωσή του από συνεχή δάνεια, εισαγόμενη γνώση και τεχνολογία, εισαγόμενα αγαθά υλικά όσο και πολιτιστικά.

Γ.Μ. Σηφάκης, "Ανώτατη Παιδεία. Πώς φθάσαμε στο αδιέξοδο", Οικονομικός Ταχυδρόμος. Νοέμβριος 1987

- ▶ **1.** Κοιτάξτε πάλι το δεύτερο μέρος του άρθρου, όπου ο συγγραφέας αναφερόμενος στα αίτια του προβλήματος σημειώνει ότι "θα προσπαθήσει να τα σκιαγραφήσει". Πώς εξηγείτε τη στάση αυτή του συγγραφέα; Γιατί δεν υποστηρίζει με απόλυτη βεβαιότητα τη γνώμη του, αφού στηρίζεται σε αναμφισβήτητα δεδομένα;
- 2.** Πιστεύετε ότι τα αίτια που επισημαίνει ο συγγραφέας (ιστορικά - κοινωνικοπολιτικά) είναι επαρκή και αναγκαία για να προκύψουν τα αποτελέσματα (γιγαντισμός και χαμηλή ποιότητα της εκπαίδευσης);
- 3.** Να εντοπίσετε: α) το πρόβλημα που απασχολεί το συγγραφέα, β) τη θέση του, γ) τα επιχειρήματα και τα τεκμήριά του, δ) το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει στον επίλογο.
- 4.** Διαβάστε πάλι το α' μέρος του άρθρου και προσέξτε τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας παρουσιάζει, ερμηνεύει και σχολιάζει τα τεκμήρια που χρησιμοποιεί,

για να υποστηρίξει την άποψή του. Ποια είναι γενικά η γνώμη σας για την ευρύτατη χρήση των στατιστικών στοιχείων ως τεκμηρίων; Πιστεύετε ότι είναι αξιόπιστα κάθε φορά τα αποτελέσματά τους;

5. Το άρθρο του Γ. Μ. Σηφάκη γράφτηκε το 1987. Νομίζετε πως ισχύουν και σήμερα όσα υποστηρίζει ο συγγραφέας στο απόσπασμα "Βραδέως αλλά ασφαλώς... ελευθέρια επαγγέλματα";

6. "Η διάκριση μεταξύ χειρωνακτικής και μη χειρωνακτικής εργασίας είναι, γενικά, σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες, το σαφέστερο τεκμήριο της κοινωνικής θέσης". Να αναπτύξετε την παραπάνω φράση σε μια παράγραφο περίπου 100 λέξεων.

7. Η Διεύθυνση Εργασίας του νομού σας οργανώνει ημερίδα με θέμα "Νέοι, κατάρτιση και επάγγελμα", με συμμετοχή αρμοδίων φορέων, επιστημόνων, επαγγελματιών, γονέων και μαθητών. Στην ημερίδα αυτή συμμετέχεις ως εκπρόσωπος των μαθητών της Γ' Λυκείου. Στη γραπτή εισήγησή σου (περίπου 300 - 350 λέξεις) μπορείς:

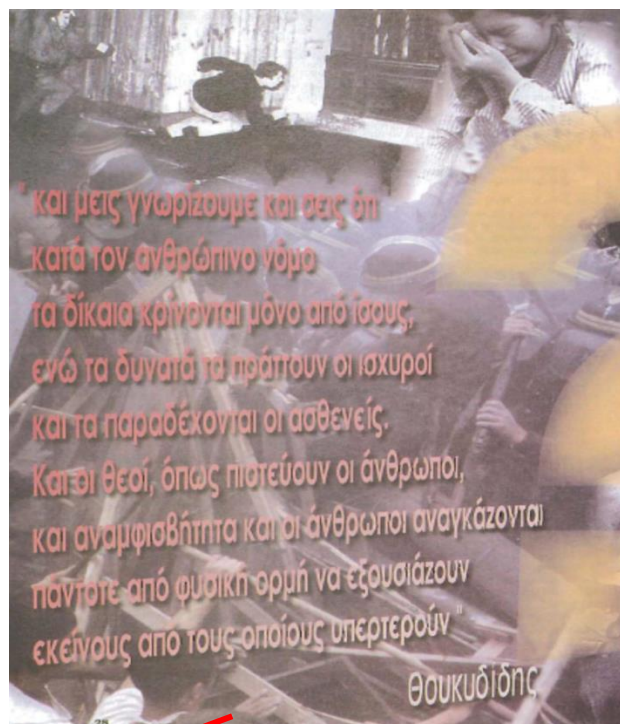
α) να αναπτύξεις την άποψή σου για το ρόλο της Ανώτατης Εκπαίδευσης στη χώρα μας. (Στην αρχή της εισήγησής σου μπορείς να αναφερθείς στην άποψη του Γ. Μ. Σηφάκη, να συμφωνήσεις ή να διαφοροποιηθείς) ή
β) να υποστηρίξεις με κατάλληλα επιχειρήματα την άποψή σου για την ισοτιμία χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας

(B)

Το δίκαιο της πυγμής είναι μια πανάρχαιη θεωρία, που πρεσβεύει ότι η βία είναι "νόμος της φύσης". Σύμφωνα με το νόμο αυτό είναι φυσικό ο ικανότερος να επιβάλλει με τη βία το δικό του δίκαιο στον ασθενέστερο.

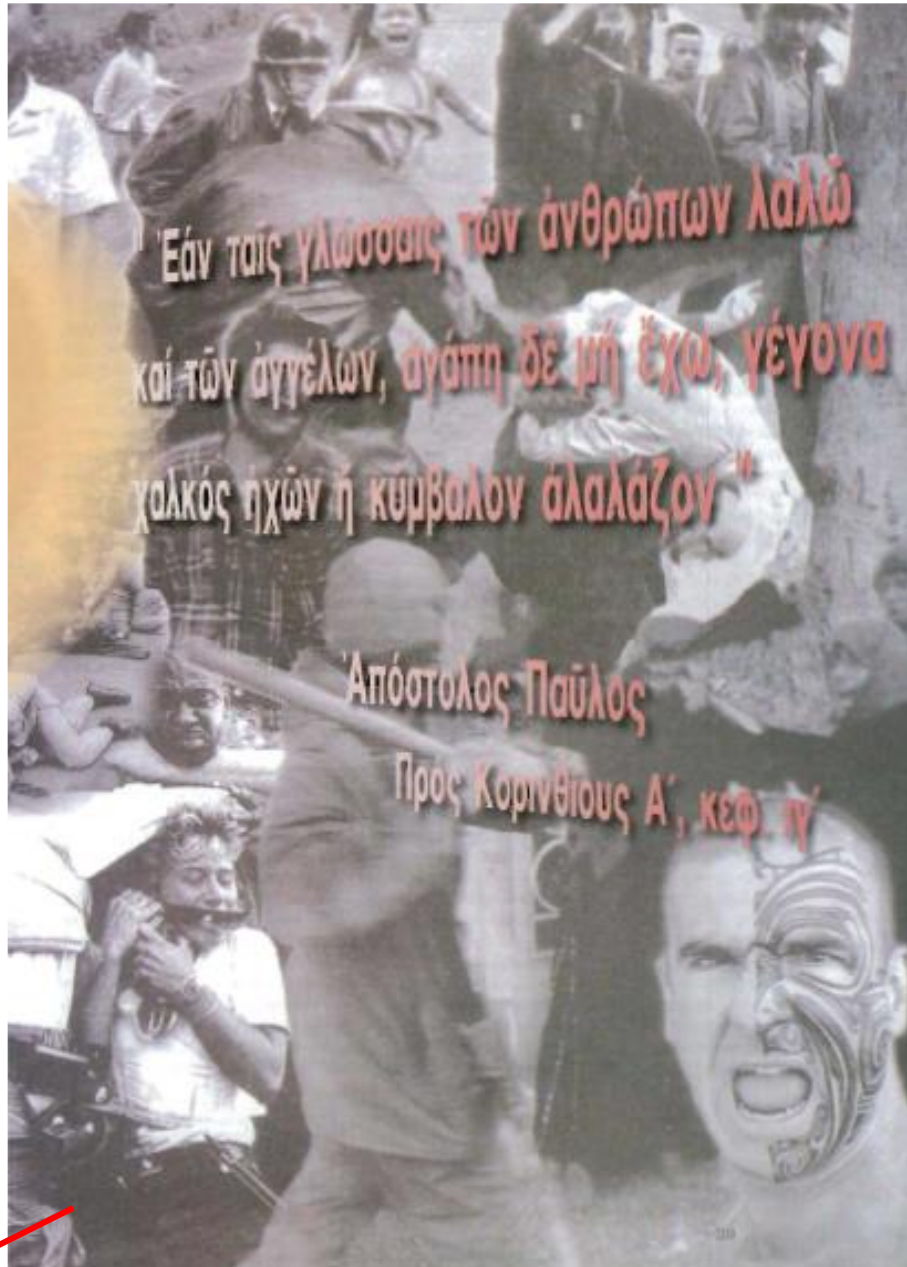
Όπως είναι γνωστό, αυτό κατά το Θουκυδίδη υποστήριξαν και οι Αθηναίοι στον περίφημο διάλογό τους με τους Μηλίους:

"Κι' εμείς οι Αθηναίοι γνωρίζουμε όπως και σεις ότι κατά τον ανθρώπινο νόμο τα δίκαια κρίνονται μόνο από ίσους, ενώ τα δυνατά τα πράττουν οι ισχυροί και τα παραδέχονται οι ασθενείς[...] Και οι θεοί, όπως πιστεύουν οι άνθρωποι, και αναμφισβήτητα και οι άνθρωποι αναγκάζονται πάντοτε από φυσική ορμή να εξουσιάζουν εκείνους από τους οποίους υπερτερούν" (Ε 89, 105).

«Και μεις γνωρίζουμε και σεις ότι κατά τον ανθρώπινο νόμο τα δίκαια κρίνονται μόνο από ίσους, ενώ τα δυνατά τα πράττουν οι ισχυροί και τα παραδέχονται οι ασθενείς. Και οι θεοί, όπως πιστεύουν οι άνθρωποι αναγκάζονται πάντοτε από φυσική ορμή να εξουσιάζουν εκείνους από τους οποίους υπερτερούν»

Θουκυδίδης

«Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχῳ ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον»

Ἀπόστολος Παῦλος Πρὸς Κορινθίους Α', κεφ ιγ'

► Διαβάστε προσεκτικά το παρακάτω απόσπασμα από ένα δοκίμιο του Ε. Παπανούτσου με τον τίτλο «Το δίκαιο της πυγμής», στο οποίο ο συγγραφέας ασκεί κριτική στη

συγκεκριμένη θεωρία και ανασκευάζει το επιχείρημα στο οποίο βασίζεται.

Το δίκαιο της πυγμής

[...] Η δύναμη αλλά και η αδυναμία της θεωρίας του "δικαίου της πυγμής" είναι το επιχείρημά της ότι η βία που επιβάλλει τον ισχυρό και εξοντώνει τον αδύνατο δεν είναι μόνο γεγονόςός αλλά και αξία και βέβαιη αξία, επειδή το γεγονόςός είναι αναμφισβήτητο. Εάν οι οπαδοί της μας έλεγαν απλώς:

-Τα πράγματα είναι αυτά που είναι: θηρίο και ο άνθρωπος ζει, όπως και τα άλλα θηρία, με τα δόντια του. Μην προσπαθήσετε να τον αλλάξετε, ματαιοπονείτε· με τη φύση δεν τα βάζει κανείς, εκείνη θα ειπεί πάντοτε την τελευταία λέξη, μπορεί να μη μας έπειθαν, αλλά ίσως θα μας έβρισκαν πρόθυμους να σκύψουμε μελαγχολικά το κεφάλι και να σωπάσαμε. Μας λένε όμως κάτι περισσότερο ότι:

-Αυτό που γίνεται, να επιβάλλει δηλαδή ο άνθρωπος με τη γροθιά τη θέληση και το συμφέρον του, αξίζει και πρέπει να γίνεται, γιατί έτσι μόνο θα προοδέψει και αυτός και ο κόσμος, και τούτο ακριβώς γεννάει μέσα μας πολλές και σοβαρές αμφιβολίες. Όχι ανησυχίες ηθικές, αλλά αμφιβολίες θεωρητικές. Τις πρώτες θα μπορούσαν να τις παραβλέψουν, τις δεύτερες όμως είναι υποχρεωμένοι να τις εξετάσουν. Αναφέρω εδώ τις σπουδαιότερες.

Από αυτό που "γίνεται", και μάλιστα από αυτό που "γίνεται ως τώρα", δεν είναι λογικά επιτρεπτό να συμπεράνεις με βεβαιότητα ότι τούτο "θα γίνεται και στο μέλλον", και πολύ λιγότερο ότι τούτο "αξίζει και πρέπει να γίνεται". Αν ο άνθρωπος φέρθηκε ως τώρα με αγριότητα

και απερισκεψία όπως όλα τα θηρία, και όταν καταλαβαίνει ότι έχει την υπεροχή, λύνει τις διαφορές του με τη βία, το γεγονός αυτό δεν σου δίνει το λογικό δικαίωμα να περιμένεις ότι θα επαναλαμβάνεται επ' άπειρον και πολύ λιγότερο ότι τούτο "θα γίνεται και στο μέλλον", και πολύ λιγότερο να υποστηρίζεις ότι πρέπει να επαναλαμβάνεται. Γιατί τίποτα δεν εμποδίζει να αλλάξει αύριο και στο σημείο τούτο η ροή της ιστορίας (φαινόμενο όχι τόσο σπάνιο όσο νομίζεται) είτε από τη συνδρομή διάφορων απρόβλεπτων περιστάσεων, είτε με την πρωτοβουλία του ίδιου του ανθρώπου, που αφού έχει τις καταβολές του λογικού, μπορεί κάποτε να λογικευτεί και ν' αποφασίσει να αξιοποιεί με άλλους συμφερότερους και ευπρεπέστερους τρόπους την περίσσεια των σωματικών και των πνευματικών του δυνάμεων, όχι με τον εξευτελισμό και τη σφαγή των ομοίων του. Και εάν όμως αποκλείσω και τα δύο αυτά ενδεχόμενα, πάλι θα δυσκολετώ να πεισθώ ότι το φυσικό καθεστώς μπορεί να αποτελέσει δεοντολογικό κανόνα. Το κήρυγμα "κατά φύσιν ζην" ή "επιστροφή στη Φύση" δεν είναι αποτελεσματικό, ούτε πάντοτε φρόνιμο. Όχι μόνο γιατί ο άνθρωπος με την κοινωνική οργάνωση και την πνευματική του εξέλιξη απόμακρύνθηκε οριστικά και ανέκλητα από τη "φυσική κατάσταση" και δεν εξαρτάται από την θέλησή του να ξαναγυρίσει σ' αυτήν αλλά και για έναν άλλο σπουδαιότερο λόγο. Το "φυσικό" δεν είναι κατ' ανάγκη και "αξιόπρακτο". Οι πολιτισμένοι άνθρωποι έμαθαν (με τον ιδρώτα και το αίμα τους) να μην ταυτίζουν τις δύο έννοιες ούτε κατά το πλάτος ούτε κατά το βάθος τους. Τα "αξιόπρακτα", όπως λέμε στη γλώσσα της φιλοσοφίας, υπερβαίνουν τα "φυσικά". Βρίσκονται σε άλλο επίπεδο, προσδιορίζονται με άλλου είδους γνωρίσματα, μετριοούνται με

άλλα μέτρα. Επομένως δεν συναντώνται πάντοτε με τα "φυσικά", ούτε συμπίπτουν μ' αυτά.

Γι' αυτό η συνείδησή μας σκανδαλίζεται, όταν ο αντίδικος αναιρεί ή σαρκάζει την προσήλωσή μας σε μια αξία, π.χ. στον ηθικό κανόνα "εἴ ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν", ἐλοίμην ἂν ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν" με το επιχείρημα ότι τούτο δεν είναι "φυσικό". Την αμφισβήτηση την αισθανόμαστε σαν προσβολή στην "ανθρωπιά" μας. Βέβαια δεν είναι "φυσικό", την ώρα που αναγκάζομαι ή ν' αδικήσω ή να αδικηθώ, εγώ να προτιμήσω να αδικηθώ παρά να αδικήσω· είμαι όμως περήφανος σαν άνθρωπος, τιμώ την "ανθρωπιά" στο πρόσωπό μου, όταν υπερβαίνω την φυσική ίσως τάση να βλάψω τον όμοιό μου για ν' αποφύγω την βιαιότητα του και δέχομαι τα πλήγματα χωρίς να τα ανταποδίνω. Εάν υποχωρήσω στις παρορμήσεις του ενστίκτου και επιτεθώ, το "ζώο" μέσα μου θα νικήσει, εγώ όμως σαν άνθρωπος με φρόνημα ηθικό θα νικηθώ. Και αυτή τη νίκη του "φυσικού", πού με ταπεινώνει, δεν τη θέλω [...]

Ε. Π. Παπανούτσος, "Το δίκαιο της πυγμής", εκδόσεις Δωδώνη, (1975'), Αθήνα 1989

► Στο παραπάνω απόσπασμα, παρατηρούμε ότι το επιχείρημα στο οποίο βασίζεται η θεωρία του δικαίου της πυγμής είναι ένας παραγωγικός συλλογισμός, που μπορεί να αναλυθεί ως εξής:

Προκείμενες κρίσεις:

1. Η βία που επιβάλλει τον ισχυρό και εξοντώνει τον αδύνατο δεν είναι μόνο γεγονόςός αλλά και αξία.
2. Το γεγονόςός αυτό είναι αναμφισβήτητο.

Συμπέρασμα:

Άρα και η βία που επιβάλλει τον ισχυρό και εξοντώνει τον αδύνατο έχει αναμφισβήτητη αξία.

Στο απόσπασμα που διαβάσατε ο συγγραφέας αξιολογεί το παραπάνω επιχείρημα και επισημαίνει την αδυναμία του. Συγκεκριμένα αμφισβητεί την αλήθεια της πρώτης προκείμενης κρίσης και αμφιβάλλει, επομένως, αν μπορεί να μας οδηγήσει σε ασφαλές συμπέρασμα. Να αναδιατυπώσετε με δικά σας λόγια τα επιχειρήματα με τα οποία ο συγγραφέας θέτει υπό αμφισβήτηση την πρώτη προκείμενη κρίση.

► Συζητήστε την άποψη του συγγραφέα (παρ. 4) ότι, αν είναι αναγκαίο να επιλέξουμε ανάμεσα στο να αδικήσουμε ή να αδικηθούμε, η "φυσική μας τάση" είναι να προτιμήσουμε το πρώτο, αλλά επιλέγοντας το δεύτερο "τιμούμε την ανθρωπιά μας"

► Στις σελίδες για διάλογο ανάμεσα στους νέους, που άνοιξε γνωστό περιοδικό, εμφανίστηκαν, μεταξύ άλλων, και οι απόψεις που παρατίθενται πιο κάτω.

Αποφασίζετε να ασκήσετε κριτική σε μια από τις απόψεις αυτές με ένα κείμενο σας 150-200 λέξεων. Προσπαθήστε: α) να επισημάνετε τα αδύνατα σημεία των επιχειρημάτων στα οποία στηρίζεται η κάθε άποψη, και β) να προβάλετε τα κατάλληλα αντεπιχειρήματα. Στην κριτική σας μπορείτε να λάβετε υπόψη τις παρατηρήσεις του Ε. Π. Παπανούτσου πρώτον ότι πρέπει να ελέγχουμε αν μια ιδιότητα/συμπεριφορά απορρέει πράγματι από τη φύση (ένστικτο) του ανθρώπου ή οφείλεται σε κοινωνικούς παράγοντες και δεύτερον ότι "το φυσικό δεν είναι αναγκαστικά και αξιόπρακτο".

Απόψεις στις οποίες θα ασκηθεί κριτική:

- Ο άντρας έχει από τη φύση του ηγετικές ικανότητες, τις οποίες δε διαθέτει η γυναίκα, όπως φαίνεται από

αναρίθμητα ιστορικά παραδείγματα. Δικαιολογημένα, επομένως, και στην εποχή μας οι άντρες κατέχουν ηγετικές θέσεις σε διάφορους τομείς όπως π.χ. στην πολιτική, την επιστήμη, την εργασία κτλ.

- Ορισμένοι μαθητές είναι από τη φύση τους ικανότεροι στα μαθήματα από άλλους. Πρέπει, λοιπόν, να τους δοθεί η δυνατότητα να προοδεύουν απρόσκοπτα με ταχύτερους και πιο εντατικούς ρυθμούς διδασκαλίας από ό,τι οι υπόλοιποι μαθητές. Γι' αυτό το λόγο είναι σκόπιμο να εφαρμοστεί το σύστημα των επιπέδων διδασκαλίας, σύμφωνα με το οποίο οι ικανότεροι μαθητές θα διαχωριστούν από τους λιγότερο ικανούς και θα παρακολουθούν μαθήματα ανωτέρου επιπέδου.

(Γ)

Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από ένα διάλογο σχετικά με την ψυχολογία των Νεοελλήνων. Δύο συνομιλητές αντιπαραθέτουν τις απόψεις τους. Ο ένας θεωρεί τους Νεοέλληνες ανάγωγους και τους καυτηριάζει, ο άλλος τους δικαιολογεί και τους εγκωμιάζει.

Ψυχολογία των Νεοελλήνων

Ο παρακάτω διάλογος είναι αληθινός οι λέξεις ίσως διαφέρουν, τα νοήματα όμως, είναι τα ίδια. Ο λόγος για τους τρόπους συμπεριφοράς των Νεοελλήνων στις διάφορες παραστάσεις της ζωής. Ο ένας συνομιλητής δικαιολογεί και τους εγκωμιάζει. Αρχίζω με την άρνηση η θέση ακολουθεί.

- Δεν ξέρω ποιες αρετές βρίσκετε στη συμπεριφορά των συμπατριωτών μας (λέει ο πρώτος) και κατά πόσο είστε ειλικρινής και αντικειμενικός στις κρίσεις σας. Εγώ είμαι βέβαιος ότι οι Νεοέλληνες δεν έχουν κοινωνική αγωγή και τούτο το συμπεραίνω από τους τρόπους τους.

Κοιτάξτε πρώτα πώς οδηγούν το αυτοκίνητο τους στους πολυσύχναστους δρόμους. Δεν εξετάζω το "πόθεν έσχες" αυτής της πολυτέλειας αυτή είναι άλλη υπόθεση. Έχει παρατηρηθεί (πολύ ορθά, νομίζω) ότι ο χαρακτήρας ενός λαού φαίνεται στον τρόπο του αυτοκινητικού οδηγήματός του. Ο Νεοέλληνας οδηγεί άτακτα, ασυνάρτητα, εγωιστικά, υπερφίαλα. Δεν ακολουθεί τις χαραγμένες γραμμές, δεν υπακούει στις εντολές της Τροχαίας, που δίνονται για την ασφάλειά του, δεν ανέχεται να προηγείται στη σειρά ένας άλλος και προσπαθεί να τον προσπεράσει με κίνδυνο πολλές φορές της ζωής του, δεν αναχαιτίζει το δρόμο για να κάνει τόπο να περάσει ο δυστυχής πεζός, ο ηλικιωμένος, ο ανάπηρος, η έγκυος γυναίκα. Αλλά προχωρεί ακάθεκτος, ακόμη και όταν δε βιάζεται, μόνο για να δείξει την υπεροχή της τέχνης ή της μηχανής του. Προσέξτε ιδίως πώς αγκυροβολεί στα πεζοδρόμια, για να αναπαυθεί ή επειδή δε χρειάζεται πια το όχημά του. Σωστή ιλαροτραγωδία. Μάταια τα όργανα της τάξης τον απειλούν με πρόστιμο και χαράζουν σήματα, για να συμμορφωθεί, ή του αφαιρούν τις πινακίδες, για να τον σωφρονίσουν. Εκείνος αναδέχεται με χαμόγελο την ποινή ή φροντίζει να την αποφύγει με τις γνωριμίες και με τις ψεύτικες εξομολογήσεις του, για να συνεχίσει την άλλη μέρα τα ίδια παραπτώματα που, ούτε λίγο ούτε πολύ, στοιχίζουν κάποτε τη ζωή των συνανθρώπων ή και τη δική του. Το δυστύχημα είναι ότι η μόρφωση, η κοινωνική προέλευση, ο τρόπος της βιοπάλης ή η ηλικία και το φύλο πολύ μικρή επιρροή έχουν σ' αυτή τη συμπεριφορά. Το κακό είναι, φαίνεται, βαθιά ριζωμένο μέσα του, έρχεται "από πολύ μακριά". Και δε διορθώνεται, τουλάχιστο μέσα στα χρονικά όρια που μπορούμε να το παρακολουθήσουμε.

- Φοβάμαι, απαντά ο δεύτερος, ότι αδικείτε τους συμπολίτες σας. Δεν αμφισβητώ την παρατηρητικότητα ούτε αποδοκιμάζω την παρρησία σας. Αλλά γενικεύετε

ένα φαινόμενο, δυσάρεστο ασφαλώς, που χαρακτηρίζει μια ορισμένη τάξη ανθρώπων, εκείνους που κακώς απέκτησαν και κακώς μεταχειρίζονται σήμερα το αυτοκίνητό τους, δε βρίσκουν όμως καθόλου σύμφωνους στη συμπεριφορά τους όσους υποχρεώνονται να καταφύγουν σ' αυτό το μέσον συγκοινωνίας για τις υποθέσεις τους. Η ευθύνη βαρύνει ιδίως τους νέους (περισσότερο τους άνδρες, λιγότερο τις γυναίκες, ίσως από "φόβο"), που έχουν δυσανάλογα μεγάλη για την ηλικία τους αποκοτιά και αναίδεια. Πιθανόν ακόμη και εκείνους που μιμούνται το κακό παράδειγμά τους από απερισκεψία ή από κακώς νοούμενη βιασύνη. Αλλά δεν είναι καθόλου γενικός κανόνας αυτή η αρρυθμία. Εγώ συναντώ συχνά ώριμους ανθρώπους, φρόνιμους, "νοικοκυραίους", που επιτιμούν τους αυθαίρετους οδηγούς και προσπαθούν να τους επαναφέρουν στην τάξη. Δεν παρατηρείται, λέγετε, αυτή η αταξία σε άλλες χώρες, πιο προχωρημένες, στον εξωτερικό πολιτισμό, από τη δική μας. Δε θα διαφωνήσω μαζί σας. Σκεφθείτε, όμως, ότι εκεί το αυτοκίνητο έχει σχετικά με μας πολύ μεγαλύτερη ηλικία (ο χρόνος κατευνάζει τα νεύρα). Και ότι η ταχύτητα είναι κακός σύμβουλος, παρασύρει ακούσια σχεδόν σε θλιβερές υπερβολές. Στο τέλος το λάθος είναι στις εταιρείες κατασκευής αυτοκινήτου, που για λόγους ανταγωνισμού ρίχνουν στην αγορά ολοένα πιο γρήγορα και φυσικά πιο επικίνδυνα αυτοκίνητα. Εδώ ίσως είναι ανάγκη να ψέξουμε ακόμα και το Κράτος, που έπρεπε να αφαιρεί αμέσως την άδεια από τους κακούς και υπότροπους οδηγούς για παραδειγματισμό. Οπωσδήποτε η πείρα μου στο κεφάλαιο τούτο είναι διαφορετική από τη δική σας. Έχω ζήσει σε ξένα μέρη· πουθενά δεν είδα την προθυμία των οδηγών να επιβιβάζουν στο όχημά τους καταπονημένους πεζούς ή να οδηγούν τα θύματα των τροχών στα νοσοκομεία, όπως στην Ελλάδα. Έως την ώρα τουλάχιστο που ο ξένος τουρισμός έδειξε στους

πατριώτες μου οδηγούς τους κινδύνους τούτης της καλοπροαίρετης συμπεριφοράς. Ίσως πρέπει να είμαστε περισσότερο επιφυλακτικοί στις συγκρίσεις μας, γιατί τους άλλους τους βλέπουμε «απ' έξω», ενώ τους δικούς μας τους γνωρίζουμε «από μέσα».

**Ε. Π. Παπανούτσος, "Τα μέτρα της εποχής μας"
εκδ. Φιλιππότης**

► Η θέση του πρώτου συνομιλητή είναι ότι οι Νεοέλληνες δεν έχουν κοινωνική αγωγή και ότι αυτό το συμπεραίνει από τους τρόπους τους. Στη συνέχεια βασίζεται στην παραδοχή ότι ο χαρακτήρας ενός λαού φαίνεται από τον τρόπο που οδηγεί το αυτοκίνητο. Αναφέρεται σε διάφορα παραδείγματα που δείχνουν ότι οι Έλληνες οδηγούν άτακτα, ασυνάρτητα, εγωιστικά και υπερφίαλα. Με τον τρόπο αυτό οδηγείται επαγωγικά, μέσα από τα

παραδείγματα, στο γενικευτικό συμπέρασμα ότι όλοι οι Έλληνες, ανεξαρτήτως μόρφωσης, κοινωνικής προέλευσης, ηλικίας και φύλου είναι κακοί οδηγοί.

Διαβάστε προσεκτικά την απάντηση του δεύτερου συνομιλητή και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

α) Με ποια αντεπιχειρήματα αντικρούει ο δεύτερος συνομιλητής την παραπάνω γενίκευση;

β) Με ποια επιπλέον επιχειρήματα υποστηρίζει τους Έλληνες;

γ) Σε ποια συμπεράσματα καταλήγει από τη σύγκριση της συμπεριφοράς των Ελλήνων με τους άλλους λαούς;

δ) Ποιος από τους δύο συνομιλητές σας φαίνεται πιο πειστικός και γιατί;

► Επιχειρήστε να συνεχίσετε τον παραπάνω διάλογο με ανάλογο τρόπο. Να επισημάνετε μια άλλη διάσταση της συμπεριφοράς του Έλληνα, που θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα αντιπαράθεσης, και εκθέστε με τη μορφή διαλόγου τις αντιτιθέμενες απόψεις δύο υποθετικών συνομιλητών.

Το έτος 1998 συμπληρώθηκαν 50 χρόνια από την Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου. Με αφορμή την επέτειο ήρθε στο φως ο προβληματισμός των διανοητών του καιρού μας για τα ανθρώπινα δικαιώματα σήμερα. Όπως είναι φυσικό σε τέτοιες περιπτώσεις, οι απόψεις που διατυπώνονται είναι ορισμένες φορές αντικρουόμενες. Είναι πιθανόν πάντως ο διάλογος που αναπτύσσεται να φωτίσει κάποιες σκοτεινές πλευρές της έννοιας "ανθρώπινα δικαιώματα" και να οδηγήσει σε ουσιαστικότερη ερμηνεία της έννοιας αυτής.

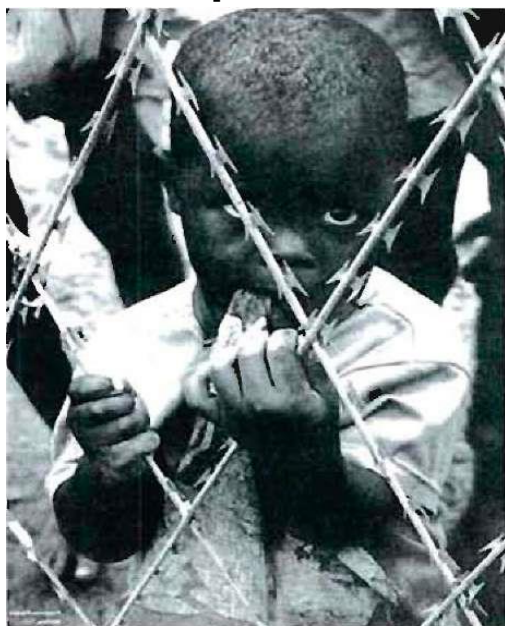
► Στα κείμενα που ακολουθούν (Δ, Ε, ΣΤ) οι συγγραφείς καταθέτουν τις απόψεις τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα από τη δική τους οπτική γωνία ο καθένας. Διαβάστε πρώτα τα αποσπάσματα (Δ) και (Ε) από τα άρθρα των Π. Κονδύλη και Π. Σούρλα.

(Δ)

Εννοιολογική σύγχυση και πολιτική εκμετάλλευση

Π. Κονδύλης

Δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα. Για να το πούμε ακριβέστερα: εν έτει 1998 δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα και κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει αν θα υπάρξουν στο μέλλον. Η διαπίστωση αυτή είναι αναπόδραστη, αν επιθυμούμε να ορίσουμε την έννοια του "δικαιώματος" και του "ανθρώπινου δικαιώματος" αυστηρά και αδιαφορώντας απέναντι σε πολιτικές – ιδεολογικές σκοπιμότητες. "Δικαίωμα" δεν είναι κάτι που απλώς διάγει βίο φαντάσματος μέσα στα κεφάλια των φιλοσόφων ή που ευδοκιμεί στα χείλη των προπαγανδιστών. Στην ουσία του δικαιώματος ανήκει εξ ορισμού η

δυνατότητα να απαιτείται και να επιβάλλεται. Και ως "ανθρώπινο δικαίωμα" επιτρέπεται να θεωρείται μονάχα ένα δικαίωμα το οποίο απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι μόνο και μόνο επειδή είναι άνθρωποι, δηλαδή χωρίς τη διαμεσολάβηση εξουσιαστικών αρχών και συλλογικών υποκειμένων (π.χ. εθνών και κρατών) που, από εννοιολογική και

φυσική άποψη, είναι στενότερα από την ανθρωπότητα ως σύνολο.

Επιπλέον, ένα γνήσιο ανθρώπινο δικαίωμα θα πρέπει να ισχύει και να απολαμβάνεται παντού όπου υπάρχουν άνθρωποι, δηλαδή παντού όπου επιθυμεί να εγκατασταθεί καθένας. Όστε σε τελευταία ανάλυση δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα δίχως απεριόριστη ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης και δίχως αυτόματη νομική εξίσωση όλων των ατόμων με όλα τα άτομα χάρη στην οικουμενική ισχύ μιας ενιαίας νομοθεσίας. Όσο ο Αλβανός, π.χ., δεν έχει στην Ιταλία τα ίδια δικαιώματα με τον Ιταλό, μπορούμε *stricto sensu* να μιλάμε για πολιτικά και αστικά, όχι για ανθρώπινα δικαιώματα.

Βεβαίως, τα κράτη μπορούν να βαφτίζουν ορισμένα τουλάχιστον από τα δικαιώματα, τα οποία δίνουν στους πολίτες τους, "ανθρώπινα δικαιώματα", όμως η έκφραση αυτή θα είχε νόημα μόνον εάν το κράτος επεφύλασσε αποκλειστικά στους δικούς του υπηκόους τον χαρακτηρισμό "άνθρωπος", όπως κάνουν μερικές πρωτόγονες φυλές. Γιατί σε ενάντια περίπτωση κανένα κράτος δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι δικαιώματα τα οποία θεωρούνται κατ' εξοχήν ανθρώπινα δικαιώματα, όπως π.χ. το δικαίωμα της σωματικής ακεραιότητας ή της ελευθερίας του λόγου, είναι δυνατό να τα απολαύσουν άτομα που βρίσκονται έξω από τα σύνορά του. Και αντίστροφα: κανένα κράτος δεν μπορεί, χωρίς να αυτοδιαλυθεί, να αναγνωρίσει σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως ορισμένα δικαιώματα που θεωρούνται πολιτικά ή αστικά δικαιώματα, π.χ. το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι ή το δικαίωμα της ελεύθερης εγκατάστασης.

Η κατάσταση στον σημερινό κόσμο είναι σαφής: δεν επιτρέπεται σε όλους τους ανθρώπους, υπό μόνη την ιδιότητά τους ως ανθρώπων, να κατέχουν όλα τα δικαιώματα (είτε αυτά λέγονται πολιτικά και αστικά είτε λέγονται ανθρώπινα) ανεξάρτητα από το πού γεννιούνται ή

το πού βρίσκονται. Ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία θα άξιζαν πράγματι αυτό το όνομα, θα μπορούσε να παραχωρήσει μονάχα ένα παγκόσμιο κράτος, προς το οποίο όλα τα άτομα θα βρίσκονταν σε ίση και άμεση σχέση, δηλαδή θα αποκτούσαν άμεσα όλα τους τα δικαιώματα απ' αυτό ως τον εκπρόσωπο ολόκληρης της ανθρωπότητας. Μόνο όποιος εκπροσωπεί ολόκληρη την ανθρωπότητα μπορεί και να θεωρήσει τον κάθε άνθρωπο υπό μόνη την ιδιότητά του ως άνθρωπο, ανεξάρτητα από φυλετικά ή εθνικά κατηγορήματα, και να του παραχωρήσει ανθρώπινα δικαιώματα.[...]

(Από τον Τύπο)

(Ε)

Φιλοπαίγμονες έν ού παικτοῖς

Π. Σούρλας

Η εμπέδωση της ιδέας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ήτοι της παραδοχής ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν αξίωση προστασίας ορισμένων θεμελιωδών αγαθών συνεπεία της ανθρώπινης ιδιότητάς τους και μόνο, είναι μία από τις μεγαλύτερες ηθικές και πολιτικές κατακτήσεις στην ιστορία της ανθρωπότητας. Οι τρεις αυτές λέξεις, "δικαιώματα του ανθρώπου" συνοψίζουν μακραίωνους αγώνες, συνοδευόμενους από την θυσία χιλιάδων ανθρώπων που αφιέρωσαν την ζωή τους παλεύοντας για να καταργηθεί η δουλεία, για να πάψουν τα βασανιστήρια, για να σταματήσουν οι αυθαίρετες συλλήψεις, κρατήσεις και εκτελέσεις ανθρώπων, για να αρθούν οι περιορισμοί στην ελευθερία της συνείδησης και του λόγου, για να τεθεί τέρμα στις γενοκτονίες και στα εγκλήματα πολέμου, για να προστατευθούν τα μικρά παιδιά

και οι μητέρες τους από κάθε είδους βία, για να καταπολεμηθούν η φτώχεια, ο πόνος, η αρρώστια και οι κάθε είδους ταπεινώσεις οπουδήποτε της γης. Οι αγώνες αυτοί δεν έμειναν χωρίς αντίκρισμα. Τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελούν σήμερα πυρήνα της πολιτικής μας ηθικής και βάση, πάνω στην οποία, παρ' όλες τις αδυναμίες τους, στηρίζονται η διεθνής έννομη τάξη και οι συνταγματικοί θεσμοί μας.

Θα νόμιζε λοιπόν κανείς ότι έναντίον της αξίας και

της ισχύος των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν υπάρχουν έντονες αντιρρήσεις. Είναι ίσως εκπληκτικό, όμως συμβαίνει, τόσο

στον πολιτικό όσο και στον ακαδημαϊκό χώρο, το αντίθετο.[...] Δεν είναι λοιπόν καθόλου περιττό να προσπαθήσουμε και να ελέγξουμε τα επιχειρήματα που προβάλλονται συνήθως εναντίον των δικαιωμάτων του ανθρώπου.[...]

Τα επιχειρήματα αυτά διακρίνονται κατ' αρχήν σε επιχειρήματα επιστημολογικής και επιχειρήματα ηθικοπολιτικής φύσεως. Επιστημολογικής φύσεως είναι όλα εκείνα τα επιχειρήματα που στοχεύουν να δείξουν ότι ο λόγος περί δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι κενός περιεχομένου, ότι δηλαδή στερείται νοήματος και δε δηλώνει τίποτε το υπαρκτό και υποστατό. Τα επιχειρήματα αυτά είναι δύο ειδών : αρνούνται είτε τη νομική δεσμευτικότητα των δικαιωμάτων του άνθρωπου είτε την ηθική τους σημασία. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν όλα εκείνα που προσπαθούν να μας πείσουν ότι ναι μεν είναι ενδεχομένως ηθικά σωστό να μην υπάρχει

δουλεία, να μην γίνονται βασανιστήρια κ.ο.κ., ωστόσο οι σχετικές διακηρύξεις, παραμένοντας στο ηθικό επίπεδο, είναι απλά ευχολόγια, γιατί δεν υπάρχει δυνατότητα νομικού εξαναγκασμού στο πλαίσιο της παγκόσμιας κοινωνίας και έτσι η τήρησή τους εξαρτάται από την καλή θέληση των κρατών και ιδίως των ισχυρών, που ποσώς κόπτονται για τις συναφείς ηθικές επιταγές και απλώς τα επικαλούνται μόνο κάθε φορά που τους συμφέρει.

Στην δεύτερη περίπτωση ανήκουν όλα τα επιχειρήματα, σύμφωνα με τα οποία όχι μόνο τα δικαιώματα του ανθρώπου ως νομικά κατασκευάσματα, αλλά και οι υ-

ποκρυπτόμενες ηθικές αρχές είναι ανυπόστατες· είναι απλώς το αποτέλεσμα σύμβασης, ιστορικής τυχαιότητας ή και ιδεολογικής εξαπάτησης.

Θα υποστηρίξω ότι τα δικαιώματα του ανθρώ-

που διαθέτουν καθολική αξία και δεσμευτικότητα, γιατί από πουθενά δεν έχει διατυπωθεί κάποιο πειστικό επιχείρημα που να θίγει τον κανονιστικό τους πυρήνα. Με άλλα λόγια, τα δικαιώματα του ανθρώπου θα πλήττονταν μόνο στην περίπτωση που κάποιος κατόρθωνε να μας πείσει όχι για όλα αυτά τα δευτερεύοντα και παρεπόμενα που επικαλούνται τα επιχειρήματα που προαναφέραμε, αλλά για την καρδιά του ζητήματος : για το ότι δεν διαθέτουν όλοι οι άνθρωποι αξία, για το ότι η ανθρώπινη ζωή δεν είναι παντού άξια σεβασμού, για το ότι ο πόνος και η απόγνωση κάποιου άλλου του

οποιοιδήποτε άλλου είναι πράγματα για τα οποία μπορούμε ενίοτε και να αδιαφορήσουμε, για το ότι τα βασανιστήρια ή ο εξανδραποδισμός ενός ανθρώπου του οποιοιδήποτε ανθρώπου μπορούν κατά τις περιστάσεις να αποτελέσουν κάτι ανεκτό ή και αποδεκτό. Όσο λοιπόν κανείς δεν έχει κατορθώσει να μας πείσει με αυτόν τον τρόπο για την απαξία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όλα τα άλλα είναι είτε υπεκφυγές είτε ενσυνείδητη παραδοξολογία. Μια παραδοξολογία που κάνει την σύγχρονη ακαδημαϊκή μόδα να εμφανίζεται ως φιλοπαιγμοσύνη αλλά έν ου παικτοῖς.[...]

(Από τον Τύπο)

► - Με ποια επιχειρήματα ο Π. Κονδύλης, στηρίζει τη θέση "δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα";

- Ποιους τρόπους πειθούς χρησιμοποιεί ο Π. Ζούρλας, στο απόσπασμα που διαβάσατε, για να πείσει τους αναγνώστες του;

- Ο Π. Κονδύλης σε άλλο σημείο του κειμένου του διευκρινίζει τη θέση "Δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα" με τον ακόλουθο

τρόπο: "η πρόταση "δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα" είναι αυτονόητη αν δεν τη συγχέουμε με κανέναν τρόπο και σε κανένα επίπεδο με τις προτάσεις "δεν είναι ορθό να υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα (με την ηθική - κανονιστική έννοια)" και "δεν θα υπάρξουν ποτέ ανθρώπινα δικαιώματα". Λαμβάνοντας υπόψη τη διευκρίνιση αυτή, μπορείτε να πείτε πώς το ένα κείμενο διαλέγεται με το άλλο (κείμενα Σούρλα- Κονδύλη). πώς δηλαδή το ένα κείμενο απαντά στο άλλο;

Είναι πράγματι οι απόψεις των συγγραφέων τόσο αντίθετες, όσο φαίνονται με την πρώτη ανάγνωση;

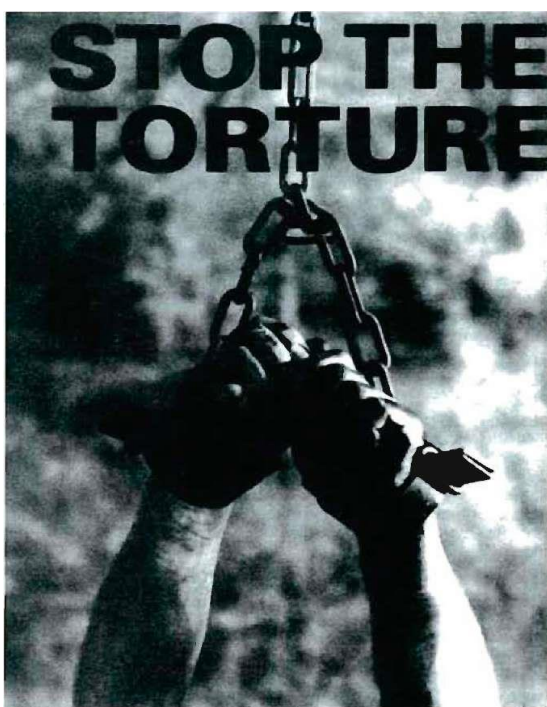
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

50 χρόνια
Από την ψήφιση της
Οικουμενικής Διακήρυξης
για την προστασία τους

► Προσέξτε στο κείμενο που ακολουθεί τη διάκριση που γίνεται από το συγγραφέα σε 1η, 2η, και 3η γενιά δικαιωμάτων του ανθρώπου· εντοπίστε σε ποιους τομείς ανθρώπινων δικαιωμάτων αναφέρεται η κάθε "γενιά δικαιωμάτων".

(ΣΤ)

Η "Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη", προϊόν του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης (1789), έθεσε τα θεμέλια γι' αυτό που σήμερα ονομάζουμε **1^η γενιά δικαιωμάτων**: τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Είναι τα δικαιώματα που έχουν στόχο την προστασία του ανθρώπου από το φόβο και αντικείμενο τον περιορισμό της εξουσίας των ισχυρών

και του κράτους.

Οι αγώνες των θυμάτων της εκμετάλλευσης στις βιομηχανικές κοινωνίες του 19ου αιώνα, με αποκορύφωμα τη Ρωσική Επανάσταση (1917), έθεσαν τα θεμέλια γι' αυτό που ονομάζουμε **2η γενιά δικαιωμάτων**: τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Είναι τα δικαιώματα που έχουν στόχο την προστασία του ανθρώπου από τη στέρηση και αντικείμενο την επιβολή αντίστοιχων θετικών υποχρεώσεων των ισχυρών και του κράτους απέναντι στους πολίτες.

Με νωπές τις μνήμες του Ολοκαυτώματος και των καταστροφών του Β' παγκοσμίου πολέμου, η Γενική Συνέλευση

του νεοσύστατου τότε Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ψήφισε πριν από πενήντα χρόνια, στις 10 Δεκεμβρίου 1948, την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συνθέτοντας στα 30 άρθρα της τις δύο γενιές των δικαιωμάτων. Η πράξη αυτή αποτελεί τομή στην ιστορία της ανθρωπότητας, επειδή για πρώτη φορά:

- Τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγορεύονται σε παγκόσμια αξία, αφού όλες οι χώρες - μέλη του ΟΗΕ έχουν προσυπογράψει την Οικουμενική Διακήρυξη.
- Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανατίθεται στη διεθνή κοινότητα, στην οποία λογοδοτούν τα επιμέρους κράτη, εκχωρώντας έτσι μέρος της κρατικής εξουσίας τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα παύουν να είναι "εσωτερική υπόθεση" της κάθε χώρας και της κάθε κυβέρνησης.
- Ο ΟΗΕ αναγορεύεται στο θεσμικό παγκόσμιο προστάτη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Η Οικουμενική Διακήρυξη γίνεται η μήτρα για την κυοφορία ενός διεθνούς νομοθετικού πλέγματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο ενσωματώνεται στη νομοθεσία κάθε χώρας που το επικυρώνει. Το πλέγμα αυτό, που συνεχώς επεκτείνεται και εξειδικεύεται, αποτελεί τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά αποτελούν τη βάση για περιφερειακές διεθνείς νομοθεσίες (ανάμεσά τους και η νομοθεσία ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, που ενδιαφέρει άμεσα τη χώρα μας), για εθνικά Συντάγματα και για τη δράση πολλών μη κυβερνητικών οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ζωή, όμως, δεν σταμάτησε στην Οικουμενική Διακήρυξη. Ήδη ο ΟΗΕ υποχρεώθηκε να οργανώσει Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τη λεγόμενη 3η γενιά δικαιωμάτων: τα δικαιώματα στο ανθρώπινο περιβάλλον. Επίσης,

η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική εξέλιξη, η βιοϊατρική, οι νέοι θεσμοί δημιουργούν νέες πραγματικότητες και την ανάγκη για νέα δικαιώματα.

Δ. Γουσέτης, από τον ημερήσιο Τύπο, 6/12/1988

► Εργαστείτε σε ομάδες, για να οργανώσετε μια συζήτηση "στρογγυλής τραπέζης" με θέμα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κάθε ομάδα, αφού μελετήσει προσεκτικά την Οικουμενική Διακήρυξη, θα συγκεντρώσει πληροφορίες, θα επεξεργαστεί και θα παρουσιάσει στη συζήτηση μια πτυχή του θέματος. Σας δίνονται παρακάτω ορισμένα ενδεικτικά υποθέματα, με τα οποία μπορείτε να ασχοληθείτε.

- Παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, π.χ. σε πολιτικούς πρόσφυγες, σε μετανάστες, σε παιδιά (π.χ. παράνομη παιδική εργασία, στρατολόγηση ανηλίκων κτλ.), σε γυναίκες (π.χ. εμφανείς παραβιάσεις των δικαιωμάτων των γυναικών σε χώρες του Τρίτου Κόσμου, και συγκαλυμμένες παραβιάσεις σε χώρες της Δύσης).

- Οικουμενική Διακήρυξη και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Υποστηρίζεται ότι η Οικουμενική Διακήρυξη είναι προϊόν της ευρωπαϊκής ιστορίας και έκφραση των δυτικών αξιών. Μήπως, λοιπόν, η Διακήρυξη εκφράζει μόνο τις δυτικές κοινωνίες και προωθεί τον πολιτισμικό επεκτατισμό της Δύσης στις αναπτυσσόμενες χώρες;

- Οι παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων, π.χ. της γυναίκας σε χώρες της Ανατολής ή του Τρίτου Κόσμου, είναι γεγονός. Ορισμένοι ωστόσο υποστηρίζουν ότι οι παραβιάσεις αυτές νομιμοποιούνται από την πολιτισμική παράδοση των χωρών αυτών και ότι η Οικουμενική Διακήρυξη συνιστά απειλή κατά της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας αυτών των λαών. Άλλοι, αντίθετα, υποστηρίζουν ότι η Οικουμενική Διακήρυξη

διασφαλίζει την ποικιλία πολυπολιτισμικής έκφρασης στο πλαίσιο της ενιαίας πολυπολιτισμικής ανθρωπότητας. Να συζητηθούν οι παραπάνω αντιτιθέμενες απόψεις.

- Ο ΟΗΕ είναι ο μόνος παγκόσμιος θεσμικός προστάτης των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Πόσο καλά ανταποκρίνεται στο ρόλο αυτό; Ποια εμπόδια συναντάει στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;
- Ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων για την προάσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, π.χ. της Διεθνούς Αμνηστίας, της οργάνωσης "Γιατροί χωρίς Σύνορα", της Green Peace κ.ά.

► Ένα από τα σημαντικότερα διεκδικούμενα δικαιώματα της τρίτης γενιάς δικαιωμάτων είναι το δικαίωμα για το περιβάλλον.

Συζητήστε τις παρακάτω απόψεις: Η πρώτη άποψη στηρίζεται σε μια ανθρωποκεντρική θεώρηση του περιβάλλοντος, ενώ η δεύτερη αναγνωρίζει, πέρα από το δικαίωμα του ανθρώπου στο περιβάλλον, αντίστοιχα δικαιώματα και στις άλλες μορφές ζωής ή στα "φυσικά αντικείμενα" του πλανήτη μας.

- Σύμφωνα με τη Διακήρυξη του Ρίο (1992), όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα σε μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση.

- «Μιλώ σοβαρά, όταν προτείνω να απονεύμουμε δικαιώματα στα δάση, στους ωκεανούς, στα ποτάμια και στα άλλα "φυσικά αντικείμενα", στην πραγματικότητα στο φυσικό περιβάλλον ως σύνολο »

(Christopher Stone).

B. Επίκληση στο συναίσθημα (του δέκτη)

■ Είδαμε ότι μερικές φορές η πειθώ έχει στόχο να προκαλέσει μια απόφαση/ενέργεια. Στην περίπτωση αυτή συχνά δεν αρκεί η επίκληση στη λογική του δέκτη, με την αποδεικτική ισχύ της επιχειρηματολογίας, αλλά χρειάζεται επιπλέον να προκληθούν στο δέκτη εκείνα

τα συναισθήματα που θα τον παρακινήσουν στην προσδοκώμενη απόφαση. Ο Αριστοτέλης στη "Ρητορική" του συζητάει διεξοδικά το θέμα και διδάσκει το ρήτορα πώς να διεγείρει ορισμένα συναισθήματα ("πάθη"), όπως οργή, πραότητα, αγάπη, μίσος, φόβο, εμπιστοσύνη, οίκτο, αγανάκτηση, φθόνο, ντροπή, περιφρόνηση κτλ. Ορίζει επίσης τρεις παραμέτρους, τις οποίες πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ο ρήτορας σχετικά με το συναίσθημα: σε ποια διάθεση πρέπει να βρίσκεται το ακροατήριο, για να κυριευθεί από το συγκεκριμένο συναίσθημα, προς ποιους το απευθύνει και ποια αίτια το προκαλούν.

Συνηθισμένα μέσα για την πρόκληση των παραπάνω συναισθημάτων με στόχο την πειθώ είναι η περιγραφή και η αφήγηση. Για παράδειγμα, ένας βουλευτής που εισηγείται αύξηση των πολεμικών δαπανών, στην προσπάθειά του να πείσει, διεγείρει το φόβο του ακροατηρίου για την ασφάλεια της χώρας περιγράφοντας παραστατικά τον εκσυγχρονισμένο πολεμικό εξοπλισμό του γειτονικού εχθρικού κράτους, σε αντίθεση με τον απαρχαιωμένο της δικής τους χώρας. Αντίστοιχα ένας δικηγόρος περιλαμβάνει στην υπεράσπισή του αφήγηση των δραματικών γεγονότων που οδήγησαν τον ανήλικο κατηγορούμενο στην κλοπή, με στόχο να προκαλέσει τον οίκτο των δικαστών και το μετριασμό της ποινής του κατηγορουμένου.

Μερικές φορές γίνεται κατάχρηση της παραπάνω τακτικής ("επίκλησης στο συναίσθημα") από αδίστακτους ρήτορες, που εκμεταλλεύονται τα συναισθήματα, τις προκαταλήψεις, τα όνειρα, τις προσδοκίες του κοινού ανθρώπου, για να πετύχουν το σκοπό τους. Παράδειγμα η κινδυνολογία ότι δήθεν επίκειται πόλεμος, πείνα, εξάρθρωση της οικονομίας, διάλυση της χώρας, καταστροφή του κόσμου κτλ.

► Να αναφέρετε κι εσείς συγκεκριμένα παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, στα οποία ο πομπός προσπαθεί να προκαλέσει κάποια συναισθήματα στο δέκτη, ώστε να πετύχει το σκοπό του.

► Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από δικανικό λόγο. Ποια συναισθήματα των δεκτών προσπαθεί να προκαλέσει ο ομιλητής και για ποιους λόγους;

Κύριοι ένορκοι. Γνωρίζω και συμμερίζομαι την αγωνία σας. Συμμερίζομαι την δοκιμασία της ψυχής σας. Κινείσθε μέσα εις μίαν ατμόσφαιρα προκαταλήψεων και παθών. Διά να τηρήσετε τον όρκον σας, πρέπει να παλαίσετε με τον εαυτό σας. Αλλά υπάρχει μία νίκη, η οποία είναι μεγαλύτερα από κάθε άλλην. Είναι η νίκη εναντίον των παθών και των αδυναμιών μας, η νίκη του εαυτού μας. Και είναι η Νίκη, την οποίαν οφείλετε σήμερα να νικήσετε.

Επειδή η δίκη, η οποία διεξάγεται, δεν είναι μόνον δίκη των κατηγορουμένων. Είναι δίκη Δικαιοσύνης. Είναι δίκη της Ελλάδος![...] Την στιγμήν, κατά την οποίαν, εις την αίθουσαν της διασκέψεως, θα δίδετε την ψήφον σας διά την τύχην των

κατηγορουμένων,

την στιγμήν εκείνην την ιεράν ενθυμηθείτε: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΑΣ ΚΡΙΝΕΙ!

Λαμία, 22 Ιουνίου 1922, Αγόρευση του Γ. Παπανδρέου στη "Δίκη της Λαμίας"¹(Γ. Παπανδρέου, "Κείμενα", τ.1ος, σελ. 142-157)

■ Ισχυρά μέσα, κατάλληλα σε ορισμένες περιστάσεις για τη συγκινησιακή διέγερση του ακροατηρίου, είναι το χιούμορ και η ειρωνεία που στρέφονται εναντίον των θέσεων/ επιχειρημάτων του αντιπάλου. Είναι ιδιαίτερα ισχυρά μέσα γιατί, καθώς ο δέκτης συμμερίζεται πρόθυμα το χιούμορ ή την ειρωνεία του πομπού, αποκτά ευνοϊκή διάθεση απέναντί του. Δείτε για παράδειγμα, το κείμενο του Ε. Π. Παπανούτσου "Η τέχνη του επιχειρήματος" (Κ.Ν.Λ. Γ'Λυκείου, σ. 193-197, 9 έκδ. 1999). Ωστόσο, κατάχρηση των μέσων αυτών μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις για τον ίδιο τον πομπό. Σε ποιες περιπτώσεις και για ποιους λόγους νομίζετε ότι μπορεί να συμβεί αυτό;

Γ. Επίκληση στο "ήθος" (του πομπού)

■ Για να είναι αποτελεσματική η πειθώ, είναι απαραίτητο να κερδίσει ο πομπός με το λόγο του την εμπιστοσύνη του δέκτη. Εννοείται ότι η εντύπωση για την αξιοπιστία του πομπού πρέπει να απορρέει από τον ίδιο το λόγο και όχι από την εικόνα που τυχόν έχει σχηματίσει προηγουμένως ο δέκτης γι' αυτόν.

¹ Σχετικά με τη "Δίκη της Λαμίας" βλ. "Η πειθώ στο δικανικό λόγο", όπου δίνεται και το πλήρες κείμενο του λόγου.

► Ποιες ιδιότητες θα πρέπει να έχει ένας ομιλητής, για να φανεί αξιόπιστος σε σας προσωπικά;
Να αναφερθείτε σε συγκεκριμένα παραδείγματα λόγου (προφορικού ή γραπτού), με τα οποία κέρδισε την εμπιστοσύνη σας ο ομιλητής/ συγγραφέας.

► Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα πολιτικού λόγου και σχολιάστε το ήθος του ομιλητή. Το επ' εμοί συναισθάνομαι, εξ άλλου, βαθέως τας βαρυτάτας ευθύνας, αίτινες επίκεινται επί των ώμων των πολιτικών ανδρών της χώρας.

Δεν έρχομαι ενταύθα ως αρχηγός νέου και εσχηματισμένου κόμματος. Έρχομαι απλώς σημαιοφόρος νέων πολιτικών ιδεών και υπό την σημαίαν ταύτην καλώ πάντας εκείνους, οίτινες συμμερίζονται τας ιδέας ταύτας, εμπνέονται από τον ιερόν πόθον ν' αφιερώσωσι πάσας τας δυνάμεις της ψυχής και του σώματος, να συντελέσωσιν εις την επιτυχίαν των ιδεών τούτων.

Η ιθύνουσα την πολιτείαν μου κεντρική αρχή είναι ότι ο πολιτικός ανήρ οφείλει να έχη γνώμονα πάσης αυτού πράξεως το κοινόν συμφέρον και εις το συμφέρον τούτο να υποτάσση άνευ ενδοιασμού το τε συμφέρον του κόμματος, εις ο ανήκει, και το των μελών του κόμματος τούτου. Ότι οφείλει να έχη πάντοτε το θάρρος των γνωμών αυτού, μηδέποτε θυσιάζων ταύτας διά να γίνεται αρεστός προς τα άνω ή προς τα κάτω. Ότι προς την εξουσίαν πρέπει να αποβλέπη όχι ως σκοπόν, αλλ' ως μέσον προς επιτυχίαν άλλου υψηλοτέρου σκοπού, μηδέποτε σπεύδων προς ανάληψιν της Αρχής, αν πρόκειται τούτο να γίνη επί θυσία μικρά ή μεγάλη των

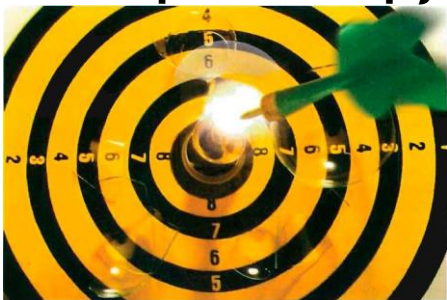
αρχών αυτού, μηδέποτε διστάζων να απορρίπτει αυτήν, αν η διατήρησις αυτής έπρεπε να εξαγορασθή διά θυσίας του προγράμματος προς εφαρμογήν του οποίου εκλήθη υπό του Λαού. *

" Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, 1909- 1935", τ. Α', Αθήνα, 1981

Επίθεση στο ήθος του αντιπάλου

■ Ορισμένες φορές αυτός που επιχειρηματολογεί, αντί να ανασκευάσει τα επιχειρήματα του αντιπάλου, κάνει μια προσωπική επίθεση εναντίον του, δηλαδή ασκεί κριτική στο χαρακτήρα του και στην ιδιωτική του ζωή' π.χ.: 'Ο διευθυντής της εταιρείας Χ, που ανταγωνίζεται τα προϊόντα μας, δεν είναι καθόλου αξιόπιστο πρόσωπο. Σας πληροφορώ ότι η οικογενειακή του ζωή υπήρξε σκανδαλώδης. Εγώ τουλάχιστον ποτέ δε θα αγόραζα έναν προϊόν δικής τους εταιρείας".

► Για ποιους λόγους καταφεύγει αυτός που επιχειρηματολογεί στην προσωπική επίθεση; Επιδοκιμάζετε την τακτική αυτή; Πιστεύετε ότι συσχετίζεται η τακτική αυτή με τη λασπολογία; Νομίζετε ότι είναι θεμιτό σε ορισμένες περιπτώσεις να ασκείται κριτική στο χαρακτήρα και στην ιδιωτική ζωή του αντιπάλου;

► Στο παρακάτω απόσπασμα πολιτικού λόγου ο ομιλητής (Ελευθέριος Βενιζέλος) αναφέρεται στην πολιτική κατάσταση (ήθος των αντιπάλων), η οποία οδήγησε στην εξέγερση του 1909.

* Διατηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου, εκτός από την υπογεγραμμένη και το τονικό σύστημα.

Συμπολίσται,

Γνωρίζετε ποία υπήρξαν τα αίτια, τα οποία προέκλεσαν την εξέγερσιν του Αυγούστου παρελθόντος έτους, επομένως δεν έχω ανάγκην να υπομνήσω αυτά εις υμάς διά μακρών [...]

Κυβέρνησις καταναλίσκουσα το πλείστον της δραστηριότητος της ουχί εις προαγωγήν των δημοσίων συμφερόντων, αλλ' εις την ικανοποίησιν, ως επί τα πολλά αθεμίτων αξιώσεων, δι' ων διενεργείται η συναλλαγή μεταξύ εκλογέως και βουλευτού αφ' ενός, μεταξύ βουλευτού και Κυβερνήσεως αφ' ετέρου, ήτις Κυβέρνησις διά τούτο, πλην του προέδρου αυτής, απετελείτο, ως επί τα πολλά, ουχί εκ των ικανωτάτων προς εξυπηρέτησιν του δημοσίου συμφέροντος, αλλ' εκ των επιτηδειοτάτων, όπως εξυπηρετήσωσι τας ανάγκας της συναλλαγής. Αντιπολίτευσις εις ουδέν συνήθως άλλο αποβλέπουσα ή την κάλυψιν της Αρχής, χάριν της οποίας εθουσιάζετο πολλάκις πάσα άλλη αρχή και κάθε άλλο συμφέρον του Κράτους. Νόμος αποβάς ιστός αράχνης, δυνάμενος μεν να συλλαμβάνη τους ασθενεστέρους, αλλά κατασχιζόμενος θρασέως από πάντα ισχυρόν. [...]

"Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, 1909-1935",
τ. Α'. Αθήνα, 1981, σ. 174

• Το πλήρες κείμενο δίνεται στην "Πειθώ στον πολιτικό λόγο"

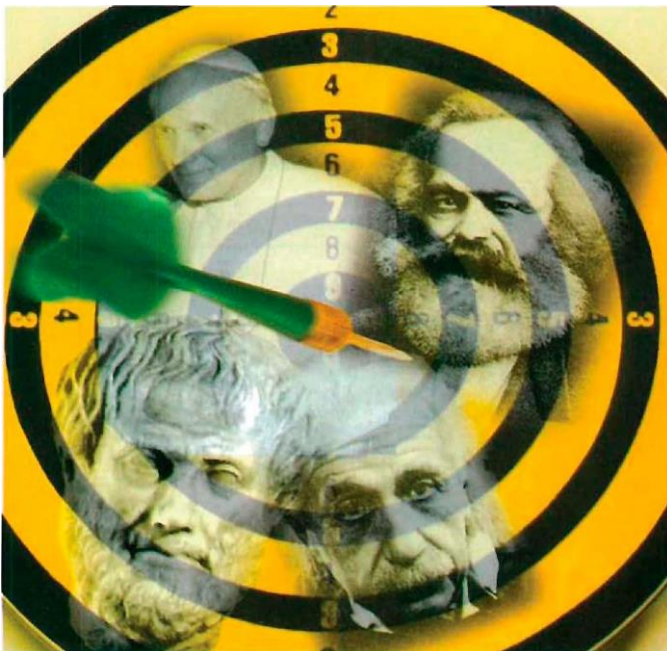
Επίκληση στην αυθεντία

■ Πολλές φορές ο πομπός, για να ενισχύσει την αξιοπιστία ενός επιχειρήματος, επικαλείται κάποια αυθεντία, η οποία συμμαρτίζεται τη συγκεκριμένη θέση, και συχνά παραθέτει ανάλογα αποσπάσματα. Ειδικά στον επιστημονικό

λόγο η παράθεση τέτοιων αποσπασμάτων είναι αναμενόμενη και ως ένα βαθμό θεμιτή· με τον τρόπο αυτό ο συγγραφέας δείχνει ότι κατέχει τη σχετική βιβλιογραφία και ότι βασίζεται σε αξιόπιστες πηγές. Μερικές φορές, όμως, γίνεται κατάχρηση της επίκλησης στην αυθεντία, για να καλύψει ο πομπός την έλλειψη επιχειρημάτων. Υπάρχει μάλιστα η περίπτωση να επικαλείται δημοφιλή πρόσωπα, τα οποία είναι βέβαια αυθεντίες στον τομέα τους, αλλά δεν είναι ειδικοί στο θέμα που πραγματεύεται ο πομπός.

► Να σχολιάσετε το παρακάτω απόσπασμα.

Το αυταπόδεικτο της αλήθειας που πηγάζει από την αυθεντία έχει τεράστια δύναμη, που κάνει το μήνυμα άτρωτο. Η αμφισβήτησή του ναι εξαιρετικά δύσκολη, α-

κόμα κι όταν ο δέκτης έχει συνείδηση της παγίδας. [...]

Η αυταπόδεικτη αλήθεια του ιδεολογικού λόγου μπορεί να στηρίζεται στην πολύ ορθολογική αυθεντία, την επιστήμη ή μάλλον την Επιστήμη. Συχνά στηρίζεται σε ιστορικές επιστημονικές ή διανοητικές αυθεντίες α-

πό τον Αριστοτέλη έως το Μάρξ και όλους τους σύγχρονους μεγάλους σοφούς. Η καταφυγή στην αυθεντία, που απαλλάσσει το επιστημονικό κείμενο από την απαίτηση να είναι αναλυτικό και αποδεικτικό, κάνει το ρόλο του δέκτη αδύνατο. Αν τολμήσει να αμφιβάλλει, βρίσκεται μπροστά στην ανυπέρβλητη δυσκολία να αμφισβητήσει

μόνος εκφοβιστικές στο μέγεθός τους διάνοιες ή την ίδια την Επιστήμη.

Α. Φραγκουδάκη, «Γλώσσα και Ιδεολογία», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1987, σ.178

► Δείτε στο παρακάτω απόσπασμα δικανικού λόγου πώς ο ομιλητής (Γεώργιος Παπανδρέου) επικαλείται την αυθεντία, στην προσπάθειά του να πείσει ότι η ελευθερία της σκέψης πρέπει να είναι απεριόριστη.

Η ελευθερία της σκέψεως είναι φορέας της Μεταρρυθμίσεως. Εξατμίζει τα πάθη, ωριμάζει τας συνειδήσεις, κατασκευάζει τα πνεύματα. Και τοιουτοτρόπως, οδηγεί ειρηνικώς προς το Μέλλον. Ενώ η κατάλυσις, καθώς και ο περιορισμός της σκέψεως, ανοίγει την σκοτεινήν οδόν της βίας, της συνωμοσίας, της στάσεως.

Και δι' αυτό όσοι καταδιώκουν την ελευθερίαν της σκέψεως, προφασιζόμενοι ότι υπηρετούν την τάξιν και την ειρήνην, ή πλανώνται ή ψεύδονται. Επειδή είναι εχθροί και της τάξεως και της ειρήνης. "Δεν στερνίζουν μόνον", όπως γράφει ο Λασσάλ, "την πηγήν αυτήν της τειιοποιήσεως, αλλά προσβάλλουν ακόμη και την δημοσίαν τάξιν, εξωθούν το Κράτος εις βιαίαν ανατροπήν και εις όλεθρον".

Αγόρευση του Γ. Παπανδρέου στη Δίκη της Λαμίας, ό. π., σ.153

► Να δώσετε τη σημασία των παρακάτω λέξεων προσέχοντας τη σύνθεσή τους. Στη συνέχεια χρησιμοποιώντας πέντε από τις λέξεις αυτές να σχηματίσετε προτάσεις.

Ορθολογισμός, ευθυκρισία, απόρροια, απότοκος, προσεταιρισμός, πειθαναγκασμός, στρεψοδικία, δειγματοληψία, εμπαιγμός, συμπαιγνία, ραδιούργος, ευλογοφανής, αυτόδηλος, χειραγωγώ, δημαγωγώ

► Να βρείτε λέξεις και φράσεις με τις οποίες διατυπώνουμε τη βεβαιότητα ή την αβεβαιότητά μας για κάποιο θέμα, π.χ. αναμφίβολα, με απόλυτη βεβαιότητα, ενδέχεται, υπάρχει αμυδρή πιθανότητα.

► Να συνδυάσετε τη λέξη επιχείρημα με κατάλληλα επίθετα, ουσιαστικά, ρήματα, π.χ. **ακαταμάχητο επιχείρημα, έλλειψη επιχειρημάτων, προβάλλω επιχειρήματα.**

► Να βρείτε τα συνώνυμα των λέξεων **απόδειξη, αποτέλεσμα, απάτη** και να σχηματίσετε φράσεις αφού συνδυάσετε τις λέξεις με τα κατάλληλα ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, π.χ. **Υπάρχουν αδιάσειστες αποδείξεις για τη συμμετοχή του σε αξιόποινες πράξεις.**

► Οι παρακάτω λέξεις και φράσεις χαρακτηρίζουν ένα επίσημο ύφος λόγου. Προσπαθήστε να τις αποδώσετε με ύφος πιο ανεπίσημο και οικείο:

- μεταστροφή της κοινής γνώμης, προσηλυτισμός, φενάκη, εξύφανση δόλου, παρείσφρηση λάθους, βολιδοσκόπηση, παραχάραξη της αλήθειας

- εγκεφαλικός άνθρωπος, αναιρέσιμο επιχείρημα, χειροπιαστή απόδειξη
- κατά μείζονα λόγο, κατά τις ενδείξεις
- εκλαμβάνω ως πιθανό, βαυκαλίζομαι, περιγράφω αδρομερώς, απορρέει το συμπέρασμα, εικάζω ότι..., εκλαϊκεύω, μηχανορραφώ, εμπλέκω σε πλεκτάνη, υπονομεύω, χρησιμοποιώ στρεψοδικίες.

► Να βρείτε αντώνυμα των παρακάτω λέξεων ή φράσεων:

- συμβιβάζεται με τη λογική
- παραδέχομαι ως έγκυρο
- εκλαμβάνω ως πιθανό
- διατηρώ αμφιβολίες
- ίσως (μάλλον, πολύ πιθανό)
- ατράνταχτο επιχείρημα
- ορθός συλλογισμός
- επαρκής απόδειξη
- προβλεπόμενο συμπέρασμα

► Να δώσετε την κυριολεκτική σημασία των παρακάτω μεταφορικών λέξεων και φράσεων:

- Ενεδρεύω
- Αποκοιμίζω
- Αφιονίζω
- πέφτω σε παγίδα/ενέδρα
- πέφτω θύμα απάτης/πλεκτάνης
- μαλλιάζει η γλώσσα μου
- χρησιμοποιεί αλχημείες για να πείσει
- με κάρφωσε πισώπλατα
- μου έριξε στάχτη στα μάτια
- η πράξη του έγινε δούρειος ίππος για τους άλλους

- το βασάνισα στο μυαλό μου
- είναι φαύλος κύκλος
- αποκρυστάλλωση γνώμης
- πλαστογράφηση της αλήθειας
- χαλκευμένες ειδήσεις
- ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα
- φωνή βοώντος εν τη ερήμω

► Να σχηματιστούν φράσεις με τις παρακάτω λέξεις και να επισημανθεί αν υπάρχει η εννοιολογική διαφορά των συνώνυμων λέξεων:

- πειστικότητα, προσεταιρισμός, πειθαναγκασμός, προσηλυτισμός, προπαγάνδα, διαφώτιση, προσέλκυση, παραπλάνηση.

► Να γράψετε ένα κείμενο 100 -150 λέξεων με το οποίο να επιχειρηματολογείτε πάνω σε συγκεκριμένο θέμα, π.χ. " Η κατάργηση της θανατικής ποινής". Να χρησιμοποιήσετε για το σκοπό αυτό και ορισμένες από τις παρακάτω λέξεις / φράσεις:

αποδεικτική πορεία, ντοκουμέντο, ενδεικτικό σημείο, τεκμηριωμένη απόδειξη, αποστομωτικό επιχείρημα (πειστικό, σοβαρό, ακαταμάχητο, ανεδαφικό, κακόπιστο, παραπλανητικό), απόλυτη ακρίβεια, καταφανές σφάλμα/λάθος, άστοχος συλλογισμός, επαγωγικός συλλογισμός, έλεγχος της αλήθειας, απλή εικασία, πόρισμα, συμπέρασμα, αβασάνιστο συμπέρασμα, άρση παρεξηγήσεων. αναιρώ, καταρρίπτω, εξουδετερώνω, παρατάσσω επιχειρήματα, επιδέχεται επεξηγήσεις, προκύπτει/απορρέει το συμπέρασμα, σχηματίζω γνώμη / κρίση.

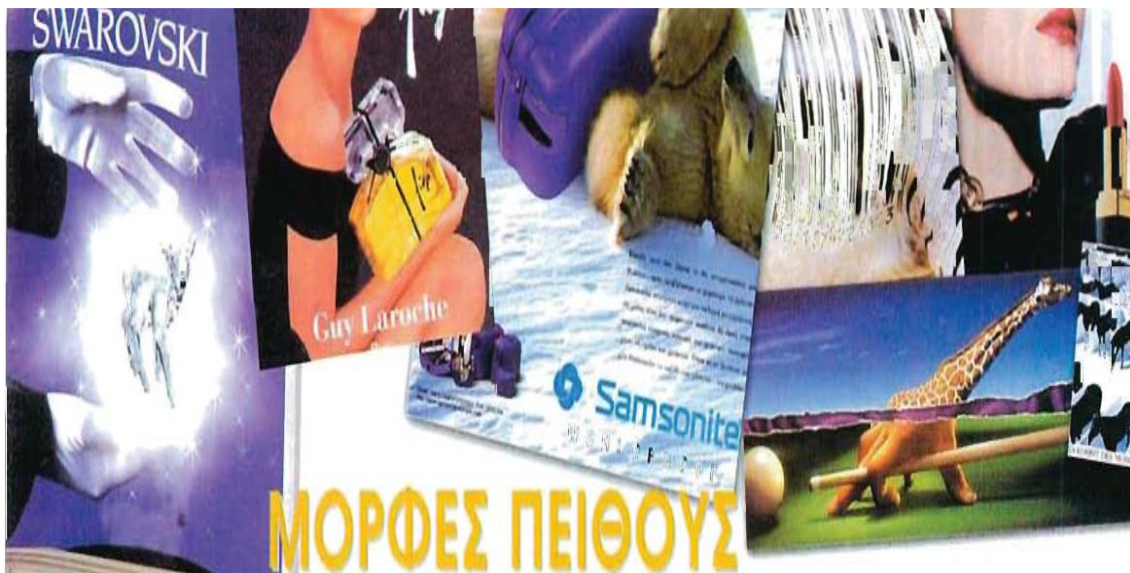
► Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω φράσεων επιλέγοντας σε κάθε περίπτωση μια από τις ακόλουθες λέξεις (περισσεύουν δύο λέξεις):

παραχάραξη (διαστρέβλωση, παραποίηση), χειροπιαστές, επιχειρημάτων, δικολάβος, παραλογισμούς, στερεψόδικος, χονδροειδή λάθη, αποκαταστήσεις, παρέταξε (πρόβαλε, εξέθεσε, παρουσίασε), εξουδετέρωσαν (ανείρεσαν, ανασκεύασαν, ανέτρεψαν), πλεκτάνες, ραδιούργος, μεταστρέψουν, σοφιστείες, εικασίες, κλιμάκωση, διαφωτίζει, ορθολογισμό, χειραγώγηση, αναπόφευκτο (αναπότρεπτο), παρασύρει, ψυχρή

- Η της αλήθειας αποτελεί μόνιμη μέθοδο, για να παρουσιάζει τα πράγματα, έτσι ώστε τελικά κανείς να μην τον πιστεύει.
- Ο μάρτυρας μια αλυσίδα αλληλοσυγκρουόμενων που οι συνήγοροι του αντιδίκου.....πολύ εύκολα.
- Δε χρησιμοποιείς..... αποδείξεις. Έτσι η συλλογιστική σου πορεία δεν οδηγεί σε ακλόνητο συμπέρασμα.
- Είναι και Αντί να προβάλλει σοβαρά επιχειρήματα, μεταχειρίζεται συνεχώς
- Οι άστοχοι χειρισμοί τον οδήγησαν σε.....και μερικές φορές σε
- Μετά τον έλεγχο των στοιχείων και την εξακρίβωση του λάθους, οφείλεις να.....την αλήθεια.
- Αυτά που ισχυρίζεται δεν αποτελούν αυταπόδεικτη αλήθεια. Είναι απλές.....
- Είναι εγκεφαλικός τύπος και διακρίνεται για τον του.

- Αντιμετωπίζει τα προβλήματά του με λογική, χωρίς ιδιαίτερους συναισθηματισμούς.
- Η παιδεία δεν πρέπει να στηρίζεται στον πειθαναγκασμό και τη γιατί το..... αποτέλεσμα μιας τέτοιας διαπαιδαγώγησης είναι η δημιουργία ανελεύθερων και άβουλων ατόμων.
- Τα δικτατορικά καθεστώτα χρησιμοποιούν ως ισχυρό μέσο πίεσης την προπαγάνδα, για να..... την κοινή γνώμη.
- Είναι άνθρωπος που..... μηχανορραφεί ασύστολα και σε.....τα θύματά του.

A. Η πειθώ στη διαφήμιση

■ Διαφήμιση είναι η δημιουργία πρωτότυπου μηνύματος, το οποίο αναφέρεται σε κάποιο υλικό ή πνευματικό παράγωγο/προϊόν, και η προβολή του (μηνύματος) με τελικό σκοπό την παρακίνηση του αποδέκτη να "αγοράσει" το διαφημιζόμενο προϊόν.

► Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, η διαφήμιση συνιστά μια πράξη επικοινωνίας. Να προσδιορίσεις τα βασικά στοιχεία της επικοινωνίας αυτής (πομπό, δέκτη, μήνυμα, επικοινωνιακό μέσο/κανάλι, επικοινωνιακό κώδικα/γλώσσα, σκοπό). Ποιες προϋποθέσεις νομίζεις ότι απαιτούνται, για να είναι η επικοινωνία αυτή αποτελεσματική, για να πετύχει δηλαδή ο πομπός το σκοπό του;

► Παρατήρησε προσεκτικά το κείμενο μιας έντυπης διαφήμισης. Μίλησε για το περιεχόμενο και για τη μορφή του. Δίνει επαρκείς πληροφορίες σχετικά με το προϊόν, ώστε να πείσει τον καταναλωτή; Μπορείς να το εντάξεις σε κάποια από τις παρακάτω κατηγορίες με κριτήριο τη μορφή του μηνύματος;

- Μήνυμα που αναπτύσσεται με άμεσο τρόπο (χωρίς προλόγους και περιττές εξηγήσεις).
- Αφηγηματικό μήνυμα (χρησιμοποιείται η αφήγηση μιας ιστορίας για την επίδειξη του προϊόντος),
- Μήνυμα μονολόγου - διαλόγου (μονόλογος – διάλογος με τη μορφή μαρτυρίας κάποιου ειδικού ή ενός καταναλωτή),
- Μήνυμα που επεξηγεί την εικόνα.
- Μήνυμα που στηρίζεται σε τεχνάσματα/ευρήματα (ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας με λογοπαίγνια, μεταφορές, παρομοιώσεις, σπάνιες και εξεζητημένες λέξεις/φράσεις, χρήση του χιούμορ της υπερβολής, της έκπληξης κτλ.),
- Μήνυμα που προσφέρει επιχειρήματα.

► Ποιες είναι οι παρατηρήσεις σου σχετικά με τη γλώσσα, όπως παρουσιάζεται στα διάφορα μέρη του

διαφημιστικού κειμένου (επικεφαλίδα, κυρίως κείμενο, σύνθημα (σλόγκαν); Μίλησε για το λεξιλόγιο, για τα μέρη του λόγου και τους γραμματικούς τύπους (ρηματικό χρόνο, πρόσωπο, αριθμό, έγκλιση) που επικρατούν για τη σύνταξη, το ρυθμό και την ηχητική της φράσης, για τα σχήματα λόγου που χρησιμοποιούνται. Προσπάθησε να εξηγήσεις τη χρήση αυτών των στοιχείων έχοντας υπόψη ότι πρόκειται για μια "γλώσσα πειθούς".

► Αξιολόγησε τώρα το κείμενο της διαφήμισης, το οποίο, όπως υποστηρίζουν οι ειδικοί, πρέπει να είναι σύμφωνο με τις εξής προδιαγραφές:

- να ελκύει την προσοχή του δέκτη,
- να προκαλεί το ενδιαφέρον του,
- να του δημιουργεί την επιθυμία να αγοράσει,
- να τον οδηγεί στην αγορά του προϊόντος.

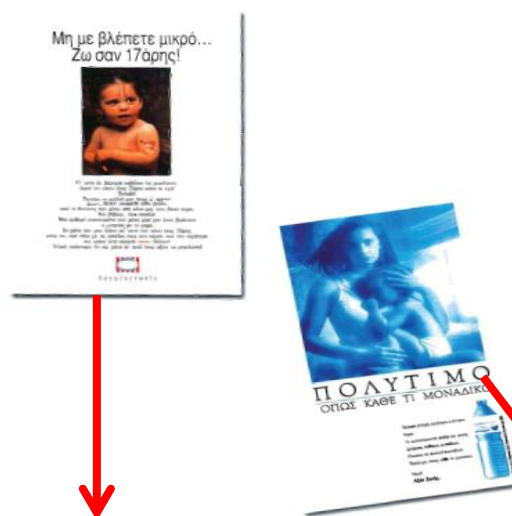
► Η διαφημιστική πειθώ συχνά χρησιμοποιεί τα παρακάτω μέσα/ τεχνικές:

- συνειρμό ιδεών,
- αναλυτική περιγραφή και επίδειξη των ιδιοτήτων του προϊόντος,

- επίκληση στην αυθεντία (σ' έναν ειδικό, σ' έναν επισημό, σε ένα δημοφιλές πρόσωπο κτλ.),
- επίκληση στο συναίσθημα (φόβο, ενοχή, ευθύνη, ευχαρίστηση κτλ.),
- επίκληση στη λογική (επιχειρήματα υπέρ του προϊόντος, σοφιστικά τεχνάσματα),
- λανθάνοντα αξιολογικό χαρακτηρισμό (λανθάνουσα αξιολόγηση που λειτουργεί δεσμευτικά για το δέκτη, π.χ. "Οι έξυπνοι οδηγούν Ρενώ").

Να αναφέρετε ένα παράδειγμα διαφήμισης για την κάθε περίπτωση. Ποια νομίζετε ότι είναι η περισσότερο και ποια η λιγότερο διαδεδομένη από τις παραπάνω τεχνικές στο χώρο της διαφήμισης; Έχετε μήπως εντοπίσει εσείς κάποια άλλη τεχνική;

► Εργαστείτε ατομικά ή ομαδικά, για να ετοιμάσετε μια διαφήμιση που απευθύνεται σε νέους της ηλικίας σας. Σχεδιάστε πρώτα το διαφημιστικό σας πρόγραμμα (συγκέντρωση στοιχείων για το προϊόν, για την αγορά, για τον καταναλωτή, επιλογή διαφημιστικού μέσου κτλ.) και προχωρήστε μετά στην εφαρμογή/εκτέλεση του προγράμματος.

« Μη με βλέπετε μικρό....Ζω σαν 17άρης.»

«ΠΟΛΥΤΙΜΟ όπως κάθε τι μοναδικό.»

► Διαβάστε προσεκτικά το παρακάτω απόσπασμα για τη γλώσσα της διαφήμισης και απαντήστε στην ερώτηση που ακολουθεί.

Ο λεκτικός πληθωρισμός είναι πολύ εύκολο να εντοπιστεί στη διαφήμιση, είδος λόγου που έχει την ιδιότητα να μην κρύβει το στόχο του. Όταν π.χ. λέει "υπεραριστούργημα", το λεκτικό τέρας, που μετατρέπει το συγκεκριμένο "επίθετο" από σημασία σε κραυγή, σε θαυμαστικό επιφώνημα, με την υπερβολή του την ίδια ομολογεί το στόχο του.

(Α. Φραγκουδάκη, "Γλώσσα και ιδεολογία", εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1987, σ.156)

► Ελέγξτε αν υπάρχει λεκτικός πληθωρισμός (πλεονασμός και επιτήδευση στη χρήση των λεκτικών στοιχείων με αποτέλεσμα την ακυρολεξία και την ασάφεια) στη διαφημιστική γλώσσα. Ελέγξτε π.χ. αν υπάρχει πλεονασμός επιθέτων/ επιρρημάτων, ειδικά παραθετικών, αν χρησιμοποιούνται "λεκτικά τέρατα" από διάθεση υπερβολής, αν παρατίθενται λέξεις/φράσεις ασαφείς, απλώς για εντυπωσιασμό, π.χ. "Το BRISTON έχει καλή γεύση τη γεύση που πρέπει να έχει το τσιγάρο" ή "Δοκίμασε μια μπουκιά και θα ονειρευτείς ότι τρως στο CHAMPS ELYSEES"

ΤΟ Νέο Μουσικό κανάλι
...με αρκετή δόση τρέλλας

28 & 40 UHF

«Το νέο μουσικό κανάλι με αρκετή δόση τρέλλας.»

ΕΙΝΑΙ ΤΡΕΛΟΙ ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΕΣ! **1**

ΓΙ' ΑΥΤΟ ΤΟΥΣ ΑΓΑΠΑΜΕ.

2

Μέσα στη σκηνή μπορεί να κοιμηθείς ή να «βράσεις». Να ακούς τη βροχή ή να μουσκέψεις. Ποια απ' τις δύο καταστάσεις προτιμάς; Σίγουρα την πρώτη. Ο ειδικός εξοπλισμός σε καταλαβαίνει. Γι' αυτό οι σκηνές και όλα τα υπόλοιπα προϊόντα είναι τα καλύτερα. Αυτά που όταν είσαι στη φύση, σε βοηθούν να κάνεις μόνο αυτό που θέλεις. Να ξαναγεμίσεις τις μπαταρίες σου.

3

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΔΡΑΣΗΣ

Δοκιμασμένο για το αδύνατο

1. ΕΙΝΑΙ ΤΡΕΛΟΙ ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΕΣ ΓΙ ΑΥΤΟ ΤΟΥΣ ΑΓΑΠΑΜΕ.

2. Μέσα στην σκηνή μπορεί να κοιμηθείς ή να «βράσεις». Να ακούς την βροχή ή να μουσκέψεις. Ποια απ' τις δύο καταστάσεις προτιμάς : Σίγουρα την πρώτη. Ο ειδικός εξοπλισμός σε καταλαβαίνει. Γι' αυτό οι σκηνές και όλα τα υπόλοιπα προϊόντα είναι τα καλύτερα. Αυτά όταν είσαι στη φύση, σε βοηθάνε να κάνεις μόνο αυτό που θέλεις. Να ξαναγεμίσεις τις μπαταρίες σου.

3. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΔΡΑΣΗΣ.

Δοκιμασμένο για το αδύνατο.

► Διάλεξε μια έντυπη διαφήμιση που έχει εικόνα. Απόσπασε την εικόνα από το κείμενο και ρώτησε τους συμμαθητές σου τι τους θυμίζει/υποβάλλει η εικόνα αυτή. Εξέτασε τη σχέση των απαντήσεων με το διαφημιζόμενο προϊόν. Ποια είναι τα συμπεράσματά σου για τη λειτουργία της διαφημιστικής εικόνας;

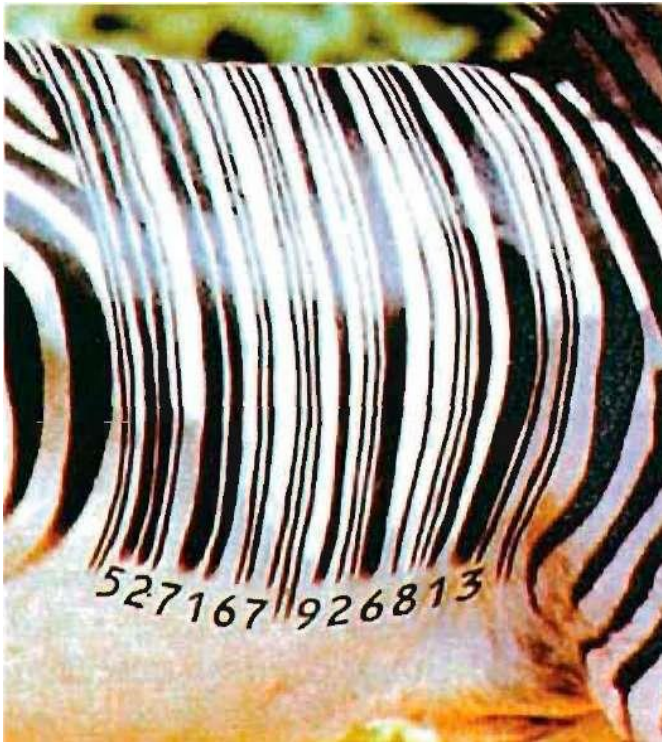
► Το διαφημιστικό μήνυμα είναι πολυσήμαντο και τις περισσότερες φορές δε διακρίνεται καθαρά, αλλά σημασία/συμβολισμό του κάθε στοιχείου, και να εξηγήσεις πώς σχετίζονται τα σύμβολα αυτά με το διαφημιζόμενο προϊόν. Συζήτησε με τους συμμαθητές σου για την πειστική δύναμη της διαφημιστικής εικόνας. Μελέτησε σχετικά το παρακάτω απόσπασμα.

Η διαφήμιση, με τον τρόπο που δημιουργείται και δομείται (ως ενιαίο σύνολο μορφής και περιεχομένου), διαμορφώνει δεσμούς και σχέσεις ανάμεσα σε προϊόντα και σε καταναλωτές και κατασκευάζει "σύμβολα ανταλλαγής", π.χ. τα διαμάντια. Το προϊόν αυτό συσχετίζεται με την "παντοτινή αγάπη". Όποιος προσφέρει διαμάντια κάνει έμμεσα φανερές τις συναισθηματικές του διαθέσεις, γιατί ήδη έχει διαμορφωθεί ο "συμβολισμός". Το ορυκτό διαμάντι δεν έχει καμιά αξία, αλλά από τη στιγμή που αρχίζει η διαδικασία εξόρυξης και ενσωματώνεται σε αυτό ανθρώπινη εργασία, αποκτά αξία ως εμπόρευμα, ενώ με τη διαφήμιση επιχειρείται να τονιστεί το αναγνωριστικό σημάδι, ο "συμβολισμός". Η σχέση ανάμεσα στα άτομα και στα αντικείμενα που επιχειρείται να αναπτυχθεί μέσα από τη διαφήμιση μπορεί να προσφέρει τη δυνατότητα αμοιβαίας αντικατάστασης. Έτσι διαβάζουμε ή βλέπουμε στα "μηνύματα" τα εξής: "ένα χρυσό κόσμημα τα λέει όλα" ή "εκφραστείτε με λουλούδια". Ή και αντίστροφα τα άτομα αναγνωρίζονται

από τα αντικείμενα: π.χ "οι άνθρωποι (κόσμος) της Pepsi" ("the Pepsi People").

(Γ.Χ. Ζώτος, "Διαφήμιση", εκδ. University Studio Press
σ. 70)

■ Ορισμένες φορές η διαφήμιση γίνεται, παραπλανητική, καθώς χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα για να επηρεάσει τον καταναλωτή. Στην προστασία του καταναλωτή από την παραπλανητική και αθέμιτη διαφήμιση αναφέρονται:

A) Ο ελληνικός κώδικας διαφήμισης, (1986) με βάση τον οποίο αυτοδεσμεύονται διαφημιστές και διαφημιζόμενοι

B) Το Ινστιτούτο Προστασίας Καταναλωτών (1972)

Γ) Το νομοσχέδιο του Υπουργείου Εμπορίου (1983)

► Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα και πείτε για ποιους λόγους το **(Α)** και το **(Β)** αποτελούν δείγματα αθέμιτης διαφήμισης, ενώ το **(Γ)** δείγμα παραπλανητικής. Μπορείτε να σκεφθείτε και άλλα ανάλογα παραδείγματα;

(Α)

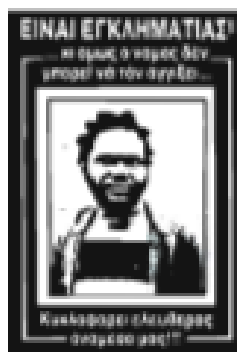
Έκφραση της διαφήμισης που απευθύνεται στο υποσυνείδητο είναι και εκείνη που εμφανίζεται στον καταναλωτή κάτω από το "προσωπικό επίπεδο εγρήγορσης" (subliminal advertising). Σε κάθε άτομο η ελάχιστη τιμή, όπου ένα ερέθισμα (οπτικό, πίεσης, θερμότητας, πόνου κτλ.) γίνεται συνειδητά αντιληπτό χαρακτηρίζεται ως "ουδός" (threshold). Η αντίληψη ενός ερεθίσματος, όταν δεν ξεπερνά τον "ουδό", πραγματοποιείται κάτω από το επίπεδο της συνειδητής εγρήγορσης και χρησιμοποιείται στην

ανάπτυξη ανάλογου μηνύματος. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι ότι ένα τέτοιο μήνυμα δεν είναι τόσο ισχυρό, ώστε να διεγείρει τους μηχανισμούς άμυνας του καταναλωτή και έτσι μπορεί να τον επηρεάζει κατευθείαν στο υποσυνείδητο. Η πιο γνωστή έρευνα στο εξεταζόμενο θέμα είναι εκείνη που πραγματοποιήθηκε από το Vicary, στη δεκαετία του '50, αν και τα αποτελέσματά της αμφισβητήθηκαν. Σε αμερικανικό κινηματογράφο 45.000 θεατές που δεν ήταν ενήμεροι για την διεξαγωγή της έρευνας υποβλήθηκαν στο πείραμα. Στο διάλειμμα του έργου, κάθε 5 δευτερόλεπτα παρουσιάζονταν τα εξής μηνύματα: "τρώτε ποπ-κορν", "πίνετε κόκα-κόλα", με διάρκεια 1/3000 του δευτερολέπτου (ο χρόνος αυτός είναι πολύ πιο κάτω από τον ουδό αντίληψης του οπτικού ερεθίσματος). Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν έδειξαν ότι κατά την περίοδο του πειράματος αυξήθηκαν οι πωλήσεις του ποπ-κορν κατά 58% και της κόκα-κόλα κατά 18%.

(B)

Στις 3/1/84 είδαμε στις εφημερίδες τη φωτογραφία ενός ανθρώπου που τη συνόδευαν οι εξής φρά-

σεις: "ΕΙΝΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΣ!...κι όμως ο νόμος δεν μπορεί να τον αγγίξει... Κυκλοφορεί ελεύθερος ανάμεσά μας!!!

" Την επομένη α-

κριβώς διαπιστώσαμε πως πρόκειται για διαφήμιση της κινηματογραφικής ταινίας: "Η νύχτα των δικαστών", η οποία βάζει ένα τέλος στην δραστηριότητα των εγκληματιών που κυκλοφορούν ελεύθεροι ανάμεσά μας".

(Γ)

Ο παρουσιαστής της διαφήμισης εμφανίζεται ντυμένος με στολή γιατρού και, χρησιμοποιώντας ιατρική ορολογία και το ανάλογο ύφος συνιστά την καινούρια οδοντόπαστα που δήθεν περιέχει ένα συστατικό για την προστασία των δοντιών, το οποίο μόλις ανακαλύφθηκε από τους ειδικούς ερευνητές.

► Υποθέστε ότι ανήκετε σε κάποιο σύλλογο προστασίας καταναλωτών. Ποιες θα ήταν οι προτάσεις σας προς το Υπουργείο Εμπορίου σχετικά με το νομοσχέδιο για την αθέμιτη και παραπλανητική διαφήμιση; Με ποιους άλλους τρόπους, εκτός από τη νομική προστασία της πολιτείας, μπορεί να προστατευτεί ο καταναλωτής από την αθέμιτη και παραπλανητική διαφήμιση;

► Με βάση τα παρακάτω αποσπάσματα να συζητήσετε το θέμα "Διαφήμιση και ιδεολογική εξάρτηση στις υποανάπτυκτες χώρες".

Έρευνα που πραγματοποίησε η Johnson Wax (εταιρεία που ανάμεσα σε άλλα προϊόντα παράγει και ειδικό λευκαντικό πατωμάτων) στους "οριακούς καταναλωτές" στη Βενεζουέλα διαπίστωσε ότι η πιο συνηθισμένη απάντηση αυτών που ρωτήθηκαν ήταν: "δεν έχω πάτωμα στο σπίτι που μένω για να το γυαλίσω, αλλά μπορώ να αγοράσω το λευκαντικό, αν το θελήσω".[...]

Δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο στο Μεξικό η οικογένεια να πουλά αυγά και κόττες, για να αγοράσει στον αρχηγό της ένα εισαγόμενο αναψυκτικό, ενώ τα παιδιά αυτής της οικογένειας στερούνται βασική τροφή με πρωτεΐνες.

Πωλητές, ντυμένοι με άσπρες ιατρικές μπλούζες, επισκέπτονται πόλεις και χωριά της Αφρικής, προωθώντας το συσκευασμένο γάλα ή προσφέροντας ορισμένα δείγματα δωρεάν και διαφημιστικά φυλλάδια στις μητέρες. Τα φυλλάδια, αξιοποιώντας κυρίως την οπτική απεικόνιση, έδειχναν πώς παρασκευάζεται και χρησιμοποιείται το γάλα, ενώ παράλληλα τόνιζαν την αναγκαιότητα χρησιμοποίησης του προϊόντος. Οι μητέρες αραίωναν τη σκόνη με μολυσμένο νερό ή την αραίωναν υπερβολικά, με αποτέλεσμα πολλά από τα μωρά να υποφέρουν από δυσεντερία, να υποσιτίζονται ή ακόμη και να πεθαίνουν.

(Γ.Χ. Ζώτος, "Διαφήμιση", ό.π. σ. 71)

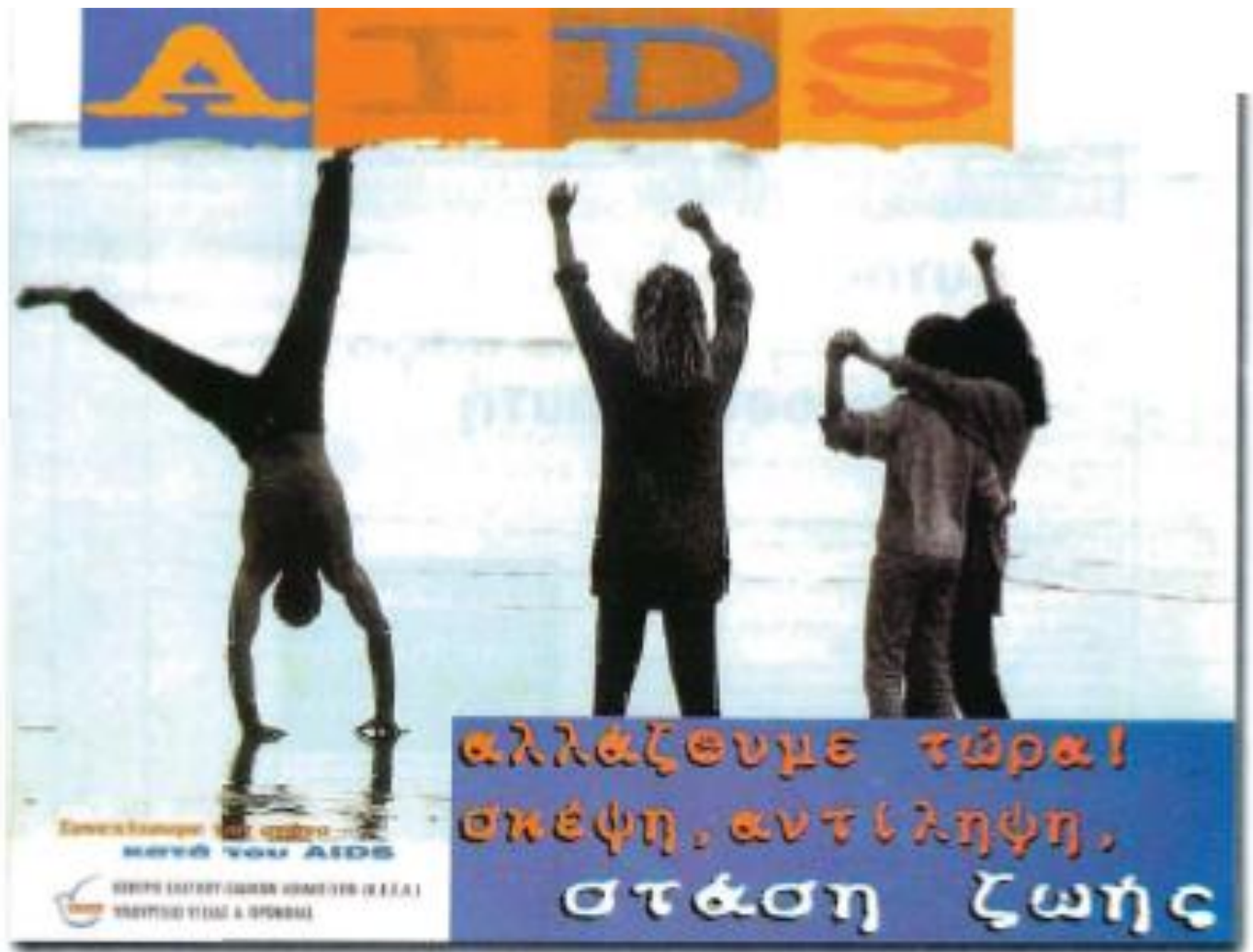
► Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα σχετικά με το ίδιο θέμα και ασκήστε κριτική στα επιχειρήματα υπέρ των συγκεκριμένων διαφημίσεων.

Οι ενώσεις καταναλωτών των χωρών του Τρίτου Κόσμου καταδίκασαν τις επιθετικές τακτικές προώθησης των επιχειρήσεων στις χώρες αυτές, που βάζουν σε κίνδυνο την υγεία των παιδιών και πείθουν τις μητέρες ότι το γάλα σκόνη είναι καλύτερο από το μητρικό. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO) διαμόρφωσε έναν κώδικα πρακτικής, που ψηφίστηκε σχεδόν ομόφωνα το Μάη του 1981, από τις χώρες που συμμετέχουν στον ΟΗΕ (118 υπέρ, 1 κατά). Ο κώδικας απαγόρευε την άμεση διαφήμιση και τα δωρεάν δείγματα του συσκευασμένου γάλακτος. Ο G.Helman, πρεσβευτής των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, δικαιολογώντας την αρνητική ψήφο, υποστήριξε τα εξής: "έχουμε σοβαρές αντιρρήσεις σχετικά με τις δραστηριότητες του οργανισμού στους εμπορικούς κώδικες, και αυτές αποτελούν τη βάση της αδυναμίας μας να υποστηρίξουμε την πρόταση". Αναφέρθηκε επίσης ότι ο κώδικας παρουσίαζε ενδεχόμενους

περιορισμούς στην ελευθερία του λόγου, της ελεύθερης επιχείρησης και συνιστούσε περιορισμούς στη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου. [...]

Οι επιχειρήσεις από τη μεριά τους υποστηρίζουν ότι δεν είναι υπεύθυνες, αν στις υπανάπτυκτες χώρες τα κατώτερα στρώματα, που βρίσκονται σε ένδεια, προτιμούν να αγοράζουν τα προϊόντα τους με αντίτιμο την υγεία των παιδιών τους και τη δική τους. Είναι ελεύθεροι να αποφασίζουν αν θα αγοράσουν ή όχι τα προϊόντα αυτά. Ο P. Drucker αναφέρει: "Η εργάτρια ή η πωλήτρια στη Λίμα, ή στη Βομβάη ή στο γκέτο του Χάρλεμ, επιθυμεί να αγοράσει ένα κραγιόν Δεν υπάρχει καμιά άλλη αγορά που θα της παρείχε τόσο μεγάλη ικανοποίηση για μια ελάχιστη χρηματική δαπάνη. Το γεγονός ότι πιθανόν να υποσιτίζεται, να μην έχει μόνοιμο μέρος να μείνει, δε σημαίνει ότι ξοδεύει αλόγιστα. Ποιοι είμαστε εμείς που θα υποδείξουμε πώς να ξοδεύει τα λεφτά της αγοράζοντας τρόφιμα με υψηλό ποσοστό πρωτεϊνών, αντί για ένα κραγιόν ή ένα αναψυκτικό";

(Γ.Χ. Ζώτος, "Διαφήμιση", ό.π. σ. 70-71)

► Οι τεχνικές της διαφημιστικής πειθούς που είδαμε προηγουμένως συχνά χρησιμοποιούνται από το κράτος ή από διάφορους οργανισμούς και ενώσεις στο πλαίσιο μιας εκστρατείας με στόχο το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. Δείτε τα παραδείγματα που ακολουθούν και προσπαθήστε να προσδιορίσετε: τον πομπό, το δέκτη και την τεχνική της πειθούς που χρησιμοποιείται. Σε ποια παραδείγματα κυριαρχεί ο λόγος και σε ποια η εικόνα; Τι παρατηρήσεις έχετε να κάνετε ειδικά για τη γλώσσα του μηνύματος στην κάθε περίπτωση; Ποιο παράδειγμα θεωρείτε πιο πειστικό;

► Εργαστείτε ομαδικά, για να οργανώσετε και σεις μια εκστρατεία για την ενημέρωση της κοινής γνώμης σχετικά με ένα ζωτικό, κατά τη γνώμη σας, θέμα. Προετοιμάστε

π.χ. μια διάλεξη, μια συζήτηση, ένα άρθρο, ένα ενημερωτικό φυλλάδιο, μια αφίσσα κτλ.

Αυτοί οι άνθρωποι δε ζητούν τη βοήθειά σας... πεθαίνουν γι' αυτή

μυρίους πόλεμος στη Σομαλία. Πλημμύρες στο Περού. Εκατομμύρια πρόσφυγες στη Ρουάντα.
κόνες φρίκης που μας συγκλονίζουν αλλά τις ξεχνάμε γρήγορα ίσως γιατί βρισκόμαστε μακριά...
! όμως κάποιοι βρίσκονται συνέχεια κοντά τους.
«ΓΙΑΤΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ» που παρέχουν δωρεάν ιατρική βοήθεια, δημιουργούν την απαραί-
τη υγειονομική υποδομή και συμβάλλουν στην προώθηση της παγκόσμιας αλληλεγγύης
στον άνθρωπο.
ια προσπάθεια που βασίζεται αποκλειστικά στις συνδρομές, δωρεές και χορηγίες ευαισθητο-
ποιημένων ανθρώπων.
ε σημαντικές δραστηριότητες, τόσο στο εξωτερικό (Αιθιοπία, Σομαλία, Ζάμπια, Κουρδιστάν,
ουγκανδία, Ρουάντα), όσο και στον ελληνικό χώρο.
«ΓΙΑΤΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ» με τη δική σας βοήθεια σπεύδουν σε ολόκληρο τον κόσμο, για να
χορηγούν τις υπηρεσίες τους όπου αυτές χρειάζονται. Μια ελάχιστη συνδρομή – αξίας 5.000
τοσχιών – αποτελεί την καλύτερη δύναμη για να γιατρούν χιλιάδες άνθρωποι που έχουν
λodge από προστασία, φροντίδα και ένα χαμόγελο.
άντε λοιπόν και σας την ανάγκη σας πράξη.
ηλεφωνείτε στο **5200500**

**ΕΝΙΣΧΥΣΤΕ
ΤΟΥΣ "ΓΙΑΤΡΟΥΣ
ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ"**

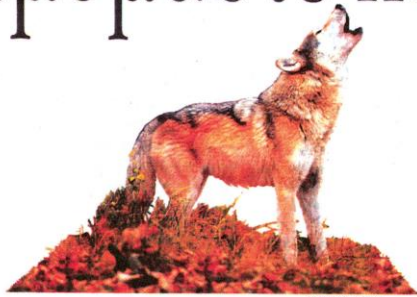
Παρακαλώ υποδείξτε μου με ποιο τρόπο μπορώ να
στείλω τη συνδρομή μου.

ΕΠΙΘΥΜΩ:
ΟΝΟΜΑ:
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Τ.Κ.
ΠΕΡΙΟΧΗ:
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ:
ΤΗΛΕΦΩΝΟ:

Αυτοί οι άνθρωποι δε ζητούν τη βοήθειά
σας...πεθαίνουν γι'αυτή.

Ενισχύστε τους γιατρούς χωρίς σύνορα.

Όσο υπάρχουν θηρία μπορούμε να κοιμόμαστε ήσυχοι..

ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑ ΑΡΕΣΧΩΝ

Περισσότερα από 1.000 είδη ζώων και 25.000 είδη φυτών απ' όσα γνωρίζουμε απειλούνται με αφανισμό. Η εξαφάνισή τους απειλεί και τον ίδιο τον άνθρωπο. Βιότοποι - τόποι ζωής για πουλιά, ψάρια, φυτά και ανθρώπους - καταστρέφονται. Το νερό που πίνουμε, ο αέρας που αναπνέουμε, μολύνονται. Αυτή είναι η πορεία της καταστροφής του πλανήτη μας, αποτέλεσμα

της παράλογης επέμβασης του ανθρώπου.

Αυτή είναι η αιτία που οδήγησε στην ίδρυση του WWF (Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση), της μεγαλύτερης διεθνούς οργάνωσης για την προστασία του περιβάλλοντος. Ελάτε να δράσουμε μαζί τώρα. Μαζί μπορούμε να δώσουμε λύσεις. Υποστηρίξτε το WWF Ελλάς, στηρίξτε τη φύση και τη ζωή.

Όνομα: _____
Τίτλος: _____
Διεύθυνση: _____
Πόλη: _____
Τ.Κ.: _____
Χώρα: _____

Προστατεύει την ελληνική φυσική κληρονομιά.

Περισσότερα από 1.000 είδη ζώων και 25.000 είδη φυτών απ' όσα γνωρίζουμε απειλούνται με αφανισμό. Η εξαφάνισή τους απειλεί και τον ίδιο τον άνθρωπο. Βιότοποι -τόποι ζωής για πουλιά, ψάρια, φυτά και ανθρώπους- καταστρέφονται. Το νερό που πίνουμε, ο αέρας που αναπνέουμε, μολύνονται. Αυτή είναι η πορεία της καταστροφής του πλανήτη μας, αποτέλεσμα της παράλογης επέμβασης του ανθρώπου. Αυτή είναι η αιτία που οδήγησε στην ίδρυση του WWF (Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση), της μεγαλύτερης διεθνούς οργάνωσης για την προστασία του περιβάλλοντος. Ελάτε να δράσουμε μαζί τώρα. Μαζί μπορούμε να δώσουμε λύσεις. Υποστηρίξτε το WWF Ελλάς, στηρίξτε τη φύση και τη ζωή.

B. Η πειθώ στο δικανικό λόγο

■ Το είδος του δικανικού λόγου αναπτύσσεται στα δικαστήρια, όπου δικηγόροι και δικαστές (καθώς και οι λοιποί παράγοντες μιας δίκης) προσπαθούν να αποσαφηνίσουν τα διαφιλονικούμενα θέματα και να βρουν την αλήθεια. Στην προσπάθειά τους λοιπόν αυτή οργανώνουν το λόγο τους (προφορικό ή γραπτό) ώστε να γίνονται πειστικοί. Έτσι, χρησιμοποιούν, ανάλογα με το ρόλο τους σε μια δίκη, τους γνωστούς τρόπους της πειθούς: την επίκληση στη λογική, στο συναίσθημα και στο ήθος του πομπού (βλ. σ. 25/15 και 61/34, 62/35).

► Να διαβάσετε το παρακάτω απόσπασμα από το δικανικό λόγο, που εκφώνησε ο Γεώργιος Παπανδρέου στη "Δίκη της Λαμίας" * το 1922, και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

* Στις 12 Φεβρουαρίου 1922 δημοσιεύθηκε το "Δημοκρατικόν Μανιφέστον", που το υπέγραψαν οι Παπαναστασίου, Πετμεζάς, Θεοδωρόπουλος, Πάζης, Βηλαράς και Κ. Μελάς. Εναντίον τους απαγγέλθηκε κατηγορία «Επί εξυβρίσει του Βασιλέως», και η δίκη τους διεξήχθη από τις 20 ως τις 22 Ιουνίου 1922 στο Κακουργοδικείο Λαμίας. Ο Γ. Παπανδρέου υπήρξε συνήγορος των κατηγορουμένων.

Υπήρξαν εποχαί, κύριοι ένορκοι, κατά τας οποίας η ελευθερία της σκέψεως απηγορεύετο. Και δεν είναι μόνο οι σκοτεινοί καιροί της Ιεράς Εξετάσεως. Είναι ακόμη και η εποχή της κλασικής αρχαιότητος. Όσοι εδίδασκον τότε μίαν νέαν αλήθειαν, όσοι εισήγον "καινούς θεούς", κατεδικάζοντο εις θάνατον.

Αλλά ήλθεν η μεγάλη Γαλλική επανάστασις. Και μαζί με την ανατροπήν της σκοτεινής απολυταρχίας, μαζί με την συντριβήν της αυθαιρέτου ολιγαρχίας του κλήρου και των ευγενών, εθραύσθησαν τότε και τα δεσμά του πνεύματος. Μαζί με την κυριαρχίαν του λαού ανεγνωρίσθησαν επίσης τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτου: Η ελευθερία της σκέψεως, η ελευθερία της γνώμης, η ελευθερία του Τύπου. Ανεγνωρίσθησαν, πρώτον, χάριν του Ατόμου. Επειδή μόνον η ελευθερία της σκέψεως παρέχει εις το άτομον μίαν ενδόμυχον ικανοποίησιν, ένα ανώτερο λόγον υπάρξεως, μίαν σφραγίδα προσωπικότητος.

Ανεγνωρίσθησαν όμως επίσης, και προ παντός, χάριν του Συνόλου. Επειδή η ελευθερία της γνώμης αποτέλει ανάγκην ζωτικήν, όργανον μοναδικόν της υπάρξεως και της προαγωγής του συνόλου.

Αλλά θα ήτο δυνατόν, κύριοι ένορκοι, να τεθή το ερώτημα: Διατί η ελευθερία της σκέψεως να είναι απεριορίστος; Διατί να μη ορισθή, ότι απαγορεύεται η ελευθερία της ψευδούς και μάλιστα της επιβλαβούς γνώμης και επιτρέπεται μόνον η ελευθερία της αλήθειας; Το συμφέρον του συνόλου δεν θα εξυπηρετείτο καλλίτερον;

Ασφαλώς! Με μίαν μόνον διαφοράν: Ότι έπρεπε προηγουμένως να γνωρίζωμεν την Αλήθειαν!

Αλλά ποίος, εις μίαν εποχήν φωτεινήν, όπως η εποχή μας, θα ετόλμα να ισχυρισθή ότι γνωρίζει την αλήθειαν; Αι εποχαί βεβαίως και τα άτομα συνηθίζομεν να βλέπωμεν την ζωήν κατά τρόπον υποκειμενικόν και όχι

αντικειμενικόν, να την θεωρούμεν σταθμόν τελικόν και όχι μεταβατικόν. Και νομίζομε, ότι η σκέψις η ιδική μας είναι το τέρμα μιας μακράς εξελίξεως, η αλήθεια. Και ότι κάθε άλλη γνώμη, ανήκουσα είτε εις το παρελθόν, είτε εις το μέλλον, είτε εις τους αντιπάλους, είναι εσφαλμένη. Και όμως η ιστορία πάντοτε μας διαψεύδει. Αποδεικνύει την σχετικότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων. Αποδεικνύει ότι τα όρια του ανθρωπίνου πνεύματος είναι περιωρισμένα. Και ότι η αλήθεια, η αιωνία και ακατάλυτος, δεν είναι προσιτή εις τον άνθρωπον. Το ρεύμα της ιστορικής εξελίξεως δεν σταματά ποτέ, ούτε εις μίαν εποχήν, ούτε εις ένα άνθρωπον ευτυχώς επειδή τότε η ζωή θα εγένετο τέλμα

Φθάνει να ενθυμηθώμεν: Υπήρχεν εποχή περισσότερον φωτεινή από την εποχήν της κλασικής αρχαιότητος: Και όμως, πολιτικοί και φιλόσοφοι και καλλιτέχναι τότε ήσαν ομόφωνοι ότι οι άνθρωποι είναι "φύσει" ελεύθεροι και δούλοι!

Και να ενθυμηθώμεν ακόμη: Εις τας ιδίας Αθήνας εισήχθη εις δίκην, εδικάσθη ως "διαφθείρων τους νέους" και κατεδικάσθη εις θάνατον ο μεγαλύτερος φιλόσοφος της αρχαιότητος, ο Σωκράτης. Και κατόπιν: Ἡ Σωκρατική διδασκαλία υψώθη, όπως ο ήλιος, εις τον ουρανόν και εφώτισεν όλον τον πνευματικόν κόσμον". Και έμεινεν εις την ιστορίαν το στίγμα δια τους δικαστάς και η δόξα διά το θύμα! [...]

Και αν αυτό συμβαίνει εις την Φιλοσοφίαν, εις την Επιστήμην, πόσον περισσότερον δεν συμβαίνει εις την καθημερινήν, κοινωνικήν και πολιτικήν ζωήν, εις την οποίαν όλοι ανεξαιρέτως είμεθα αιχμάλωτοι προλήψεων, προκαταλήψεων, ανατροφής, περιβάλλοντος και παθών; Ποίος πλέον θα ηδύνατο να ισχυρισθή ότι κατέχει ολόκληρον την αλήθειαν;

Αλλά ίσως θα ήτο δυνατή η αντίρρησης: Μήπως η απεριορίστος ελευθερία της σκέψεως είναι ορθή, κατά θε-

ωρίαν, αλλά είναι επιβλαβής εις την πράξιν; Μήπως οδηγεί εις αναρχίαν και αποσύνθεσιν; Και όμως συμβαίνει ακριβώς το αντίθετον. Η ανθρωπότης, κύριοι ένορκοι, βαδίζει προς το μέλλον με δύο οδούς: Την Μεταρρύθμισιν και την Επανάστασιν. Η ελευθερία της σκέψεως είναι φορέυς της Μεταρρυθμίσεως. Εξατμίζει τα πάθη, ωριμάζει τας συνειδήσεις, παρασκευάζει τα πνεύματα. Και τοιουτοτρόπως, οδηγεί ειρηνικώς προς το Μέλλον. Ενώ η κατάλυσις, καθώς και ο περιορισμός της ελευθερίας της σκέψεως ανοίγει την σκοτεινήν οδόν της βίας, της συνωμοσίας, της στάσεως. Και δι' αυτό, όσοι καταδιώκουν την ελευθερίαν της σκέψεως, προφασιζόμενοι ότι υπηρετούν την τάξιν και την ειρήνην ή πλανώνται ή ψεύδονται. Επειδή είναι εχθροί και της τάξεως και της ειρήνης "Δεν στερεύνουν μόνον", όπως γράφει ο Λασσάλ, "την πηγήν αυτής της τελειοποίησεως, αλλά προσβάλλουν ακόμη και την δημοσίαν τάξιν εξωθούν το Κράτος εις βιαίαν ανατροπήν και εις όλεθρον".

Αλλά ίσως, θα ήτο δυνατή ακόμη και μια τελευταία αντίρρησις. Εις τα δημοκρατικά πολιτεύματα, δεν έχει αναγνωρισθή το δικαίωμα της πλειοψηφίας να κυβερνά; Διατί τότε, δεν υποχρεούται η μειονότης να υποκύπτη; - Ακριβώς: Διότι η πλειοψηφία έχει το δικαίωμα της Κυβερνήσεως, πρέπει και η μειοψηφία να έχη το δικαίωμα του Ελέγχου. Διότι η πλειοψηφία έχει την ελευθερίαν της δράσεως, πρέπει και η μειοψηφία και μάλιστα αυτή, κατ'εξοχήν να έχη την ελευθερίαν της σκέψεως. Τοιουτοτρόπως, η ζωή εναρμονίζεται και συμπληρούται. [...]

Είναι λοιπόν σαφές. Η κατηγορία δεν πλήττει τους κατηγορουμένους. Πλήττει τας ελευθερίας του ανθρώπου και του πολίτου. Προσβάλλει το δημόσιον δίκαιον των Ελλήνων. Αποτελεί παραβίασιν του πολιτεύματος.

Και το άρθρον 111 ορίζει: Ἡ τήρησις του Συντάγματος αφιερούται εις τον πατριωτισμόν των Ελλήνων".

Αλλά η κατηγορία θα ηδύνατο, ίσως, ν' αντείπη: Το άρθρον του Συντάγματος ορίζει ότι "έκαστος είναι ελεύθερος να δημοσιεύει τους στοχασμούς του", αλλά προσθέτει "τηρών τους νόμους του Κράτους". Και οι κατηγορούμενοι, τάχα, δεν ετήρησαν τους νόμους του Κράτους. Παρέβησαν τον νόμον της εξουβρίσεως του Βασιλέως. "Με ειρικήν, το πολύ, επτά ετών", αναγράφει ο νόμος, "τιμωρείται όστις προσπαθεί να διεγείρη μίσος και περιφρόνησιν κατά του προσώπου του Βασιλέως".

Ηκούσατε προχθές, κύριοι ένορκοι, περί του νόμου αυτού τον οποίον περιβάλλει με τόσην στοργήν η κατηγορία. Υπήρξεν ο σκοτεινός σύμμαχος και συνεργός της Βαυαρικής Απολυταρχίας εναντίον των ελευθεριών του Λαού. Είναι νόμος, τον οποίον ο Καλλιγάς εχαρακτήρισεν "οπλοθήκην", από την οποίαν οι εισαγγελείς ημπορούν ν' αντλούν "τα βέλη της φαρέτρας", διά να εκμηδενίζουν κάθε πολιτικόν έλεγchon. Ο νόμος, τον οποίον ο Δημητρακόπουλος με τελευταίον νομοσχέδιον, επρόκειτο να τροποποιήση. Και ουδαμού ισχύει όπως εις την Ελλάδα. Όπου υφίσταται ακόμη, ελήφθη πρόνοια, όπως εις την Ιταλίαν, η δίωξις του αδικήματος ν' αποτελή καθαρώς κυβερνητικήν πράξιν, δηλαδή πράξιν υπαγόμενην εις τον απεριόριστον έλεγchon της Βουλής. Και δεν επιτρέπεται δίωξις, παρά μόνον κατόπιν αδείας του υπουργού της Δικαιοσύνης, ο οποίος τοιουτοτρόπως αναλαμβάνει την βαρυτάτην ευθύνην απέναντι της Βουλής. Και δι' αυτό, εις την Ιταλίαν, ματαίως θ' αναζητήση κανείς, τουλάχιστον εις τους τελευταίους χρόνους, δίκας επί εξουβρίσει του βασιλέως. Αλλ' ας εξετάσωμεν και την διακήρυξιν και τον νόμον.

Κύριοι ένορκοι,

Η κατηγορία πλανάται. Εξητάσαμεν όλην την διακή-

ρυξιν. Όλας τας φράσεις, τας οποίας το εγκλητήριον χαρακτηρίζει "επιληψίμους". Ουδαμού αναφέρεται ούτε πράξις, ούτε παράλειψις, ούτε ευθύνη του Βασιλέως, ώστε να επακολουθή, οπωσδήποτε, εξύβρισις, δηλαδή προσβολή της προσωπικής τιμής. Και διά να συντελεσθή το αδίκημα, συμφώνως προς την ερμηνείαν των Γερμανών νομοδιδασκάλων, "απαιτείται πρόθεσις προσβολής της τιμής, και η θέλησις αυτή πρέπει να κατευθύνεται προς την επίτευξιν αυτού του αποτελέσματος".

Ενώ εις την διακήρυξιν αναφέρονται μόνον, επί τη βάσει επισήμων κειμένων, περιπλοκαί διεθνείς υποδεικνύονται τρόποι εθνικής σωτηρίας καταλογίζονται ευθύναι εις την Κυβέρνησιν. Και μάλιστα με σαφήνειαν, η οποία δεν επιτρέπει παρεξηγήσεις. Και ήτο φυσικόν. Επειδή, εάν εις τον πολιτικόν κόσμον της Ελλάδος υπάρχουν άλλοι, οι οποίοι νοθεύοντες, αντιστρέφοντες το Πολίτευμα, προσπαθούν να καλύπτουν τας ιδικάς των ευθύνas με το ανεύθυνον του Βασιλέως, οι κατηγορούμενοι όμως, οι οποίοι έχουν και ανατροφήν πολιτειακήν και χαρακτήρα πολιτικόν, δεν ήτο δυνατόν να λησμονήσουν ότι αυτόν ακριβώς τον προορισμόν εις τα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα έχει η ευθύνη των υπουργών να καλύπτη το ανεύθυνον του Βασιλέως...

Η διακήρυξις λοιπόν, κύριοι ένορκoi, είναι μόνον γνώμη πολιτική, έλεγχος πολιτικός της Κυβερνήσεως. Και την γνώμην αυτήν βεβαίως δεν έχουν εμπνεύσει τα σκοτεινά ελατήρια τα οποία προσπαθεί ν' ανακαλύψη η κατηγορία, αλλά μόνον η πρόθεσις εθνικής σωτηρίας. Διά να πεισθήτε, φθάνει να ανατρέξωμεν εις την πολιτικήν ιστορίαν των κατηγορουμένων, οι οποίοι υπέγραψαν την τιμίαν πολιτικήν διακήρυξιν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ωστε υιοθετείτε την διακήρυξιν;

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Πιστεύω ότι η διακήρυξις είναι τιμία πολιτική πράξις. Επειδή, αν δεν το επίστευα, πώς θα η-

δυνάμην να εμφανισθώ, σήμερον ενώπιον υμών ως συνήγορος, διά να ψευσθώ και να παραπλανήσω; Και πώς θα ήτο δυνατόν, κύριοι ένορκοι, ο τέως βουλευτής Σερρών Πάζης, ο οποίος πάντοτε υπηρέτησε την πατρίδα, ο οποίος δις κατεδικάσθη εις θάνατον, από τους Βουλγάρους και από τους Τούρκους, ν' αποβλέπη, όταν υπέγραψε την διακήρυξιν, εις την ικανοποίησιν παθών, τα οποία εις ημάς δεν υπάρχουν, να προσπαθή να διεγείρη μίσος και περιφρόνησιν κατά του προσώπου του Βασιλέως και να μην κατέχεται μόνον, όπως κατέχεται, από την αγωνίαν και τον πόνον διά τους κινδύνους της ελευθέρας Πατρίδος;

Πώς θα ήτο δυνατόν να είναι ένοχος ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου, ο οποίος αποτελεί εγκαλλώπισμα του πολιτικού κόσμου της Ελλάδος; Επιστήμων όσον ουδείς. Ενάρετος όσον ουδείς. Με ευψυχίαν όσην ουδείς. Και οφείλω ενώπιον υμών μίαν εξομολόγησιν: Εγώ, ο οποίος ητύχησα ν' απολαμβάνω την τιμήν της φιλίας του, οφείλω να ομολογήσω πόσην αρετήν και πόσην γενναιοψυχίαν και πόσην έξαρσιν ημπορεί να εμπνεύση η γνωριμία του. Εν τω μέσω των νέων ανδρών της Ελλάδος είναι αυτός, ο οποίος εμπνέει την πίστιν και την ελπίδα προς ένα καλλίτερον πολιτικόν μέλλον [...]

Αλλά είναι δοκιμασία σας το εξομολογούμαι, όχι με την συνήθη τυπικότητα των επαγγελματικών συνηγόρων σας εξομολογούμαι από τα βάθη της ψυχής μου, ό-τι αισθάνομαι αληθή δοκιμασίαν εμφανιζόμενος ενώπιον υμών, διά να υμνήσω τους κατηγορουμένους, ως εάν είναι ανάγκη ν' απολογούνται ενώπιον της δικαιοσύνης διά την αρετήν των οι τίμιοι άνθρωποι! [...]

Κύριοι ένορκοι.

Ούτε η διακήρυξις περιέχει "εξύβρισιν", ούτε οι κατηγορούμενοι έχουν "δόλον". Ήλεγξαν μόνον την υπεύ-

θυνον Κυβέρνησιν και εξέφρασαν μίαν πολιτικήν γνώμην διά την σωτηρίαν του Έθνους. Και η πολιτική γνώμη δεν είναι αδίκημα. Και όχι μόνον δεν είναι αδίκημα. Δεν είναι ούτε δικαίωμα. Είναι καθήκον. Διά πάντα πολίτην και πολύ περισσότερον διά πάντα πολιτευόμενον. Και όταν μάλιστα οι καιροί είναι κρίσιμοι, όπως σήμερα, το καθήκον γίνεται επιτακτικόν. Είναι πλέον επιταγή εθνικής συνειδήσεως. [...]

Αλλά υπάρχουν και μερικοί, οι οποίοι λέγουν: Το γνωρίζομεν. Ίσως, αυτοί οι κατηγορούμενοι να είναι αθώοι. Αλλά πρέπει να τους καταδικάσωμεν. Διότι απειλείται το κάθεστώς. Διότι η κατηγορία το θέλει! Λησμονούν μίαν αλήθειαν ιστορικήν παλαιάν, την οποίαν οι αιώνες έχουν επικυρώσει. Ότι το κράτος της βίας είναι εφήμερον. Ότι τα καθεστώτα δεν ημπορούν να στηριχθούν εις την δίωξιν, αλλά μόνον εις την αγάπην των Λαών!

Ενθυμίζουν τον Πιλάτον, ο οποίος εγνώριζε την αθωότητα του θύματος και όμως το κατεδίκασε, νίπτων τας χείρας του. Αλλά οι Πιλάτοι εις την Ιστορίαν στιγματίζονται και δεν δικαιούνται. Και ένας Λαός φιλότιμος και υπερήφανος, όπως ο Λαμιακός, δεν ημπορεί να ζηλεύση την δόξαν του Πιλάτου!..

Κύριοι ένορκοι

Γνωρίζω και συμμερίζομαι την αγωνίαν σας. Συμμερίζομαι την δοκιμασίαν της ψυχής σας. Κινείσθε μέσα εις μίαν ατμόσφαιραν προκαταλήψεων και παθών. Διά να τηρήσετε τον όρκον σας, πρέπει να παλαίσετε με τον εαυτόν σας. Αλλά υπάρχει μία νίκη, η οποία είναι μεγαλυτέρα από κάθε άλλην. Είναι η νίκη εναντίον των παθών και των αδυναμιών μας, η νίκη του εαυτού μας. Και είναι η νίκη, την οποίαν οφείλετε σήμερα να νικήσετε.

Επειδή η δίκη, η οποία διεξάγεται, δεν είναι μόνον δίκη των κατηγορουμένων. Είναι δίκη της Δικαιοσύνης. Είναι δίκη της Ελλάδος!

Ας είναι λοιπόν σήμερα, κύριοι ένορκοι, ας είναι η απόφασίς, η δική σας, δόξα διά την Λαμίαν και τιμή διά την Ελλάδα.

Ας είναι μήνυμα προς το Μέτωπον:

Ότι αν εκεί οι Γενναίοι παλαίουν, προκινδυνεύοντες, δια να προσταεύσουν την ελευθερίαν του Έθνους, και ο Λαός ο Ελληνικός, εδώ, αγρυπνεί, δια να προστατεύση τας πολιτικάς του ελευθερίας.

Ας είναι μήνυμα προς την Κυβέρνησιν:

Ότι αν επιθυμή να παραμείνη εις την Αρχήν, οφείλει να στηριχθή εις υπηρεσίας προς την Πατρίδα και όχι εις την δίωξιν των πολιτικών αντιπάλων.

Και ας είναι ακόμη, μέσα εις την δίνην αυτήν των παθών, τα οποία λυμαίνονται την Ελλάδα, ας είναι η λευκή σημαία της αγάπης και της ειρήνης...

Μόνον δύο λέξεις ακόμη:

Την στιγμήν, κατά την οποίαν, εις την αίθουσαν της διασκέψεως, θα δίδετε την ψήφον σας δια την τύχην των κατηγορουμένων, την στιγμήν εκείνην την ιεράν ενθυμηθείτε: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΑΣ ΚΡΙΝΕΙ!...

Λαμία, 22 Ιουνίου 1922

Αγόρευση του Γεωργίου Παπανδρέου στη "Δίκη της Λαμίας"

(Γ. Παπανδρέου, "Κείμενα", τ. 1ος, σελ. 142-157)

Στο κείμενο παρέμεινε η ορθογραφία, η σύνταξη, η γλωσσική μορφή και η στίξη του προτύπου, αλλά προσαρμόστηκε στο μονοτονικό και παραλείφθηκε η υπογεγραμμένη.

► Να διακρίνετε τις ευρύτερες νοηματικές ενότητες του κειμένου. Στη συνέχεια να συζητήσετε:

- α) Πώς δικαιολογείται η παρέμβαση του ομιλητή/συνηγού για την "ελευθερία της σκέψεως" και η κριτική που ασκεί στο νόμο "περί εξουβρίσεως του Βασιλέως";
- β) Σε ποιο σημείο νομίζετε ότι ο συνήγορος περιορίζεται πλέον στο θέμα και ασχολείται με την ανασκευή της κατηγορίας αυτής καθαυτήν; Ποια είναι η βασική θέση του σχετικά με τη διακήρυξη των κατηγορουμένων;
- γ) Διακρίνετε στο κείμενο λογική χρήση της γλώσσας ή συγκινησιακή ή ένα συνδυασμό των δύο; Να στηρίξετε την απάντησή σας με συγκεκριμένα παραδείγματα.

► Να παρατηρήσετε στο ίδιο κείμενο τους τρόπους της πειθούς που χρησιμοποιεί ο ομιλητής. Συγκεκριμένα:

- α) Να χαρακτηρίσετε (κυριολεκτική, μεταφορική) την αναλογία με τον Πλάτο και να αξιολογήσετε το συλλογισμό με βάση τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν στα "Βοηθητικά στοιχεία για την αξιολόγηση",
- β) Ποια αναφορά στην αυθεντία και ποιες επικλήσεις στο συναίσθημα εντοπίζετε στο κείμενο;
- γ) Να αξιολογήσετε τα επιχειρήματα που αναφέρονται στο ήθος των κατηγορουμένων, όσον αφορά το βαθμό της βεβαιότητας, με την οποία προκύπτει το συμπέρασμα από τις προκείμενες, και την αποτελεσματικότητά τους.
- δ) Να σχολιάσετε τη φράση "Πιστεύω ότι η διακήρυξις είναι τιμία πολιτική πράξις. Επειδή, αν δεν το πίστευα, πώς θα ηδυνάμην να εμφανισθώ σήμερον ενώπιον υμών ως συνήγορος, διά να ψευσθώ και να παραπλανήσω;".

► Ο ομιλητής στο σχετικό απόσπασμα του λόγου του ("Αλλά θα ήτο δυνατόν, κύριοι ένορκοι να τεθεί το ερώτημα... η Ζωή εναρμονίζεται και συμπληρούται".) θέλει να αποδείξει ότι "η ελευθερία της γνώμης πρέπει να είναι απεριόριστη". Να εντοπίσετε τη συλλογιστική πορεία που οδηγεί με ασφάλεια στο συμπέρασμα αυτό.

- Στο ίδιο απόσπασμα ο ομιλητής χρησιμοποιεί δύο είδη ερωτήσεων να εντοπίσετε αυτά τα είδη και να αιτιολογήσετε τη χρήση του κάθε είδους.

- Στη συνέχεια να μετασχηματίσετε το απόσπασμα (η συλλογιστική πορεία θα παραμείνει η (ίδια) υποθέτοντας ότι επιχειρηματολογείτε για το ίδιο θέμα σε ένα άρθρο. Προσέξτε επομένως ότι το κείμενο σας πρέπει να είναι ανάλογο προς το σκοπό σας, δηλαδή να χαρακτηρίζεται από αντικειμενική στάση, νηφάλιο τόνο, σαφήνεια, ακρίβεια, χρήση της κυριολεκτικής γλώσσας, χρήση του γ' ενικού ή πληθυντικού προσώπου κτλ. Φροντίστε επίσης να αποφύγετε τη χρήση στοιχείων που απαντούν συνήθως στον προφορικό λόγο.

► Να αναπτύξετε σε μία παράγραφο (80 -100 λέξεις) τη φράση: "Διότι η πλειοψηφία έχει την ελευθερία της δράσεως, πρέπει και η μειοψηφία και μάλιστα αυτή, κατ'εξοχήν να έχει την ελευθερία της σκέψεως".

► Να υποστηρίξετε σε δύο παραγράφους (160 - 200 λέξεις) την άποψη: «Η ελευθερία της σκέψεως δεν πρέπει να είναι απεριόριστη». Υποθέστε ότι απαντάτε: α) ως κατήγορος στο συνήγορο, ή β) ως αρθρογράφος σε άρθρο που υποστηρίζει την αντίθετη άποψη. Φροντίστε να χρησιμοποιήσετε το κατάλληλο ύφος, ανάλογα με το σκοπό σας.

► Χρησιμοποιήστε διάφορους τρόπους/μέσα πειθούς ανάλογους με εκείνους που εντοπίσατε στην προηγούμενη αγόρευση (επιχειρήματα, τεκμήρια, επίκληση στο συναίσθημα, την αυθεντία κτλ.), για να υπερασπιστείτε σε μια συζήτηση τα δικαιώματα ενός παιδιού, το οποίο υποχρεώθηκε από τους γονείς του να διακόψει το σχολείο για να εργαστεί. Για να γίνετε πιο πειστικοί μπορείτε να εντάξετε το συγκεκριμένο γεγονός σε ένα ευρύτερο πλαίσιο (όπως έκανε και ο συνήγορος στη δίκη της Λαμίας) να αναφερθείτε π.χ. γενικά στο δικαίωμα του παιδιού για μόρφωση.

Γ. Η πειθώ στον πολιτικό λόγο

■ Με τον πολιτικό λόγο ο πομπός επιθυμεί να πείσει το δέκτη να πάρει κάποιες αποφάσεις ή να προβεί σε κάποια ενέργεια. Ο δέκτης λοιπόν πρέπει να πεισθεί ότι η απόφασή του είναι σύμφωνη με τα δικά του προσωπικά συμφέροντα και με τα συμφέροντα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου στο οποίο ανήκει. Έτσι, ο πολιτικός λόγος χαρακτηρίζεται βέβαια από λογική επιχειρηματολογία, αλλά συχνά χαρακτηρίζεται και από έντονη συναισθηματική φόρτιση και από ρητορεία. Επειδή ο πολιτικός λόγος συνδέεται με την εξουσία, ορισμένες φορές στοχεύει στην παραπλάνηση ή στον εκφοβισμό του ακροατηρίου, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η άκριτη αποδοχή από το δέκτη (ακροατήριο) των σκοπών και των αποφάσεων του πομπού. Στις περιπτώσεις αυτές η αποδεικτική ισχύς των επιχειρημάτων αντικαθίσταται από αυταπόδεικτες έννοιες ή από λέξεις με τέτοια ηθική διάσταση ("έθνος", "λαός", "εθνική σωτηρία" κτλ.), που εμποδίζουν το λογικό έλεγχο και παγιδεύουν το δέκτη. Όταν ο πολιτικός λόγος παίρνει αυτή τη μορφή, με την παραποίηση των εννοιών και τη στρέβλωση των αξιών, γίνεται προπαγάνδα.

► Να διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο που ακολουθεί (απόσπασμα πολιτικού λόγου) και στη συνέχεια να κάνετε τις παρακάτω εργασίες:

- Χωρίστε το κείμενο σε νοηματικές ενότητες, δώστε τους ανάλογους πλαγιότιτλους και σχηματίστε το διάγραμμά του.

- Παρατηρήστε στο κείμενο τη χρήση της περιγραφής ως μέσου πειθούς. Σε ποιο θέμα επικεντρώνεται ο ομιλητής

με την περιγραφή και τι επιδιώκει να αποδείξει;
Προσέξτε ότι ο ομιλητής παραθέτει, χωρίς να συνδέει,
το ένα μετά το άλλο, τα επιμέρους στοιχεία / θέματα της
περιγραφής. Γιατί νομίζετε ότι επιλέγει αυτόν τον τρόπο
παρουσίασης;

- Παρατηρήστε τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται η
6η παράγραφος ("Ότι ο βίος ... δικαίων του") και αιτιο-
λογήστε την επιλογή του συγκεκριμένου τρόπου για
την ανάπτυξη της παραγράφου.

- Ποιος είναι ο ρόλος των παραγράφων (6) ("Και το α-
ποτέλεσμα πάντων τούτων;") και (8) "Αλλ' η επανάστα-
σις... ιθύνων πολιτικός τους" στη διάρθρωση του κειμέ-
νου;

- Χρησιμοποιήστε ορισμένες από τις παρακάτω λέξεις
σε φράσεις, εντάσσοντάς τις στο κατάλληλο γλωσσικό
πλαίσιο:

**υποθάλπω, καταβαράθρωση, όμορος, ανερμάτιστος,
ανυποληψία, προπηλακισμός, ιθύνων, σπεύδω, ανόρ-
θωση, συγκρότηση, κακοδιοίκηση.**

- Αποδώστε στην Κοινή Νεοελληνική το περιεχόμενο
της τελευταίας παραγράφου ("Δεν παραγνωρίζω ... την
πρόοδον και την ευημερίαν"), κάνοντας τις απαραίτητες
αλλαγές στη σύνταξη, στη στίξη κτλ.

- Προσπαθήστε να εντοπίσετε στο κείμενο ρηματικές
εκφράσεις που εκφράζουν απλώς υπόσχεση και άλλες
που εκφράζουν ηθική δέσμευση. Για ποιο σκοπό, κατά
τη γνώμη σας, χρησιμοποιεί ο ομιλητής το καθένα από
αυτά τα δύο είδη εκφράσεων;

- Παρατηρήστε τη συχνότητα με την οποία εμφανίζονται το α' ενικό και το α' πληθυντικό πρόσωπο, και συζητήστε τους λόγους που υπαγορεύουν τη χρήση του ενός ή του άλλου ρηματικού προσώπου.

- Με βάση το λόγο του Ε. Βενιζέλου, παρουσιάστε σε δύο παραγράφους τα αίτια (την αποδιοργάνωση της χώρας σε διάφορους τομείς) και τα αποτελέσματα στα οποία οδήγησαν. Υποθέστε ότι δίνετε τις παραπάνω πληροφορίες ως ιστορικός. Χρησιμοποιήστε, επομένως, το κατάλληλο ύφος για το σκοπό σας.

- Γράψτε ένα κείμενο περίπου 250-300 λέξεων, στο οποίο να σχολιάζετε ποιο στόχο εξυπηρετεί η εκφώνηση του συγκεκριμένου πολιτικού λόγου και με ποια μέσα επιτυγχάνεται ο στόχος αυτός.

Συμπολίται,

1 Γνωρίζετε ποια υπήρξαν τα αίτια, τα οποία προέκλεσαν την εξέγερση του Αυγούστου παρελθόντος έτους, επομένως δεν έχω ανάγκη να υπομνήσω αυτά εις υμάς διά μακρών.

2 Αστική δικαιοσύνη, εφαρμόζουσα, προς ρύθμισιν των σχέσεων του συγχρόνου βίου, νομοθεσία χρονολογούμενη από 15-20 αιώνων, επί τη βάσει δε διαδικαστικού συστήματος, υποθάλποντος πάσαν πλεκτάνην προς καταβάρθρωσιν του ουσιαστικού Δικαίου, και καθιστώντος δυνατήν την επ'αόριστον παρέλκυσιν των δικών [...]

3 Ποινική διαδικασία, ήτις, χωρίς να παρέχη επαρκείς ασφαλείας δια την προσωπικήν ελευθερίαν των πολιτών, κινείται βραδύτατα, προκαλούσα πολλάκις αυτήν την φυγοδικίαν, ενώ εδεικνύετο, εξ άλλου, ανίκανος να ενεργήση κατασταλτικώς κατά του αδικήματος. Δημοσία εκπαιδεύσεις, ήτις θα έλεγέ τις ότι κύριον έχει προορισμόν να εκτρέφη δι'ανε-

παρκούς, άλλως τε, μορφώσεως, τροφίμους του προϋπολογισμού, ανικάνους διά κάθε άλλο πλουτοπαραγωγικόν επάγγελμα. [...]

4 Κυβέρνησις καταναλίσκουσα το πλείστον της δραστηριότητός της ουχί εις προαγωγήν των δημοσίων συμφερόντων, αλλ'εις την ικανοποίησιν, ως επί τα πολλά, αθεμίτων αξιώσεων, δι'ων διενεργείται η συναλλαγή μεταξύ εκλογέως και βουλευτού αφ'ενός, μεταξύ βουλευτού και Κυβερνήσεως αφ'ετέρου, ήτις Κυβέρνησις δια τούτο, πλην του προέδρου αυτής, απετελείτο, ως επί τα πολλά, ουχί εκ των ικανωτάτων προς εξυπηρέτησιν του δημοσίου συμφέροντος, αλλ'εκ των επιτηδειοτάτων, όπως εξυπηρετήσωσι τας ανάγκας της συναλλαγής. Αντιπολίτευσις εις ουδέν συνήθως άλλο αποβλέπουσα ή την κάλυψιν της Αρχής, χάριν της οποίας εθυσιάζετο πολλάκις πάσα άλλη αρχή και κάθε άλλο συμφέρον του Κράτους. Νόμος αποβάς ιστός αράχνης, δυνάμενος μεν να συλλαμβάνη τους

ασθενεστερους, αλλά κατασχιζόμενος θρασέως από πάντα ισχυρόν. [...]

5 Επί πάσι τούτοις εφερόμεθα ανεργάτιστοι, άνευ σαφώς διαγεγραμμένης εθνικής πολιτικής, άνευ παρασκευής των μέσων προς πραγματοποίησιν αυτής, αφήνοντες μόνον να υποτρέφηται η ιδέα μεταξύ των λαών της Χερσονήσου του Αίμου ότι ο εληνισμός έχει φιλοκτήμονας και κατάκτητικάς διαθέσεις, μη αρκούμενος μόνο εις άμυναν υπέρ των ιδίων, αλλ' επιβουλευόμενος και τα αλλότρια.

6 Και το αποτέλεσμα πάντων τούτων:

Ὅτι ο βίος κατέστη δυσχερέστερος διά τας μέσας και απορωτέρας τάξεις, ὅτι μέγα μέρος, και δυστυχώς το αλκιμότερον του ἄρρενος πληθυσμοῦ, φέρεται, μεθ'ορμῆς ακατασχέτου. προς την μετανάστευσιν, η οποία ἔλαβε τον χαρακτήρα αληθοῦς ἐξόδου ὅτι εἰς την οικογένειαν των πεπολιτισμένων λαῶν η Ελλάς υπεβιβάσθη βαθμηδόν εἰς θέσιν μηδαμῶς ανταποκρινομένην οὔτε προς το παρελθόν αὐτῆς, οὔτε προς τας ἐλπίδας, με τας οποίας ο κόσμος ἐχαιρέτησε την ἀναγέννησιν της προ ἐνός αἰῶνος ὅτι το Κράτος περιήλθεν ὀλίγον κατ'ὀλίγον εἰς οξυτάτην ἀντίθεσιν προς πάντας σχεδόν τους ὁμόρους και περιοίκους, ἐνῶ ἀφ'ἐτέρου η υλική αὐτοῦ ἀδυναμία και η ἠθική ἀνυποληψία ἔφεραν αὐτό εἰς την ἀνάγκην να υφίσταται παντός εἶδους προπηλακισμούς και να ἀνέχεται την παραβίασιν και αὐτῶν των δια συνθηκῶν ἠσφαλισμένων δικαίων του.

7 Τοιαύτη πραγμάτων κατάστασις ἦτο φυσικόν να ἀγάγη εἰς την ἐξέγερσιν του Αὐγούστου του παρελθόντος ἔτους. Ἡ κατά τύπον στρατιωτική αὕτη ἐξέγερσις, ἐγκριθεῖσα διά του λαοψηφίσματος της 14 Σεπτεμβρίου, ἔλαβε τον χαρακτήρα αληθοῦς Λαϊκῆς Ἐπαναστάσεως.

8 Ἀλλά η ἐπανάστασις αὕτη ἐστερεῖτο προγράμματος, σαφῶς διαγεγραμμένου, ἔλειπε δε ἀπ'αὐτῆς και ο ἰθύνων πολιτικός νους.

9 Διά τούτο η Ἐπανάστασις ἀδυνατούσα να ἴδῃ ἐν-σαρκούμενον τον ἀόριστον πόθον της γενικῆς ἀνορθώσεως των του Κράτους, ἐφέρετο εἰς χρονιότητα, η οποία, καθιστώνσα ὀσημέραι αἰσθητότερα τα κακά. τα οποία συμπαρομαρτοῦσιν εἰς πάσαν ἐξοδον ἀπότης νομιμότητας, ἐκινδύνευε να ἀγάγη αὐτήν εἰς ναυάγιον.

10 Κατά την κρισιμοτάτην περίοδο της ἐπανάστασεως, αὕτη μου ἔκαμε την τιμὴν να ζητήσῃ την γνώμην μου περί του πρακτέου και η γνώμη μου, μορφωθείσα μετὰ ἐπιτόπιον μελέτην των πραγμάτων, ἦτο ὅτι ο Στρατός ἔπρεπε να ἐπανέλθῃ το ταχύτερον εἰς τους στρατώνας, ἵνα ἀ-

φοσιωθή ολοψύχως εις το επείγον της στρατιωτικής ανασυντάξεως, αξιών προς τούτο και επιβάλλων, εν ανάγκη, την σύγκλησιν Αναθεωρητικής Βουλής. [...]

11 Το αποτέλεσμα των εκλογών τούτων αποτελεί αυστηράν καταδίκην κατά του παρελθόντος. Εάν δε αι νέαι ιδέαι δεν φαίνονται τελικώς εξασφαλισθείσαι εκ του αποτελέσματος των εκλογών, είναι φανερό ότι περιεβλήθησαν διά τοιούτου κύρους εκ του αποτελέσματος των εκλογών τούτων, ώστε να μην αμφιβάλλη τις ότι και εις την Βουλήν θα κατορθώσουν κατά το πλείστον να επιβληθώσι δια της ηθικής αυτών δυνάμεως κι ότι εις τας προσεχείς εκλογάς ο λαός θέλει εγκρίνη αυτάς πανηγυρικώς.[...]

12 Το επ'εμοί συναισθάνομαι, εξάλλου, βαθέως τας βαρυτάτας ευθύνας, αίτινες επίκεινται επί των ώμων των πολιτικών ανδρών της χώρας. Ανταποκρινόμενος προς τας υποχρεώσεις, τας οποίας μου επιβάλλει η πανηγυρική εκλογή, διά της οποίας με ετιμήσατε, και δι'ην τιμήν εκφράζω ημίν την ευγνωμοσύνην μου, απεφάσισα να αποδεχθώ την εντολήν υμών και εγκαταλείψω το στάδιον τής μέχρι τούδε πολιτικής μου δράσεως, προς το οποίον τοσούτοι και τοιούτοι με συνδέουν δεσμοί.

13 Δεν έρχομαι ενταύθα ως αρχηγός νέου και εσχηματισμένου κόμματος. Έρχομαι απλώς σηματοφόρος νέων πολιτικών ιδεών και υπό την σημαίαν ταύτην καλώ πάντας εκείνους, οίτινες συμμερίζονται τας ιδέας ταύτας, εμπνέονται από τον ιερόν πόθον ν'αφιερώσωσι πάσας τας δυνάμεις της ψυχής και του σώματος, να συντελέσωσιν εις την επιτυχίαν των ιδεών τούτων.

14 Η ιθύνουσα την πολιτείαν μου κεντρική αρχή είναι ότι ο πολιτικός ανήρ οφείλει να έχει γνώμονα πάσης αυτού πράξεως το κοινόν συμφέρον και εις το συμφέρον τούτο να υποτάσση άνευ ενδοιασμού το τε συμφέρον του κόμματος, εις ο ανήκει και το των μελών του κόμματος τούτου. Ότι οφείλει να έχη πάντοτε το θάρρος των γνώμων αυτού, μηδέποτε θυσιάζων ταύτας διά να γίνεται αρεστός προς τα άνω ή προς τα κάτω. Ότι προς την εξουσίαν πρέπει να αποβλέπη όχι ως σκοπόν, αλλ' ως μέσον προς επιτυχίαν άλλου υψηλότερου σκοπού, μηδέποτε σπεύδων προς ανάληψιν της Αρχής, αν πρόκειται τούτο να γίνη επιθυσία μικρά ή μεγάλη των αρχών αυτού, μηδέποτε διστάζων να απορρίπτη αυτήν, αν η διατήρησις αυτής έπρεπε να εξαγορασθή διά θυσίας του προγράμματος προς εφαρμογήν του οποίου εκλήθη υπό του Λαού. Αναγνωρίζων την ανάγκην της διαπαιδαγωγήσεως του Ελληνικού Λαού και της χειραφετήσεως αυτού από του προσωπικού κομματισμού, θα εργασθώ μετ'εκείνων τους οποίους η εξέλιξις των εργασιών της Βουλής ήθελεν αποδείξει ότι συμπίπτουσιν αι ιδέαι μου διά την οργάνωσιν πολιτικού Συλλόγου, διακλαδουμένου καθ'όλον το Κράτος και μέλλοντος ν'αποτελέση την οργάνωσιν νέου πολιτικού κόμματος της ανορθώσεως, του οποίου την συγκρότησιν ανυπομόνως αναμένει ο Ελληνικός Λαός.

15 Μετά των ομοφρόνων τούτων θ'ασχοληθώ, εν καιρώ, εις την διατύπωσιν του κυβερνητικού προγράμματος του νέου κόμματος, το οποίον πρόγραμμα μετά των πολιτικών αρχών, τας οποίας εξήγγειλαν υμίν, θέλει αποτελέσει τον δεσμόν, όστις θα συνέχη τα μέλη του νέου τύπου κόμματος.

16 Δεν παραγνωρίζω, συμπολίται, τας δυσχερείας κατά των οποίων έχει να παλαίση ο ανορθωτικός αγών διά να στεφθή υπό πλήρους επιτυχίας. Αλλά πιστεύω ακραδάντως ότι, παρά την φθοράν των εθνικών δυνά-

μεων, ην απειργάσθη τόσον μακρά κακοδιοικήσεις, οι υλικοί και ηθικοί πόροι του Έθνους είναι ακόμη τοσούτοι, ώστε εις χείρας εμπνευσμένων εργατών της ανορθώσεως να αρκέσωσιν εις αναδημιουργίαν Ελλάδος, ανταποκρινομένης προς τας αξιώσεις του σημερινού πολιτισμού, ικανής να αποσπάση την εκτίμησιν του πεπολιτισμένου κόσμου και να καταλάβη εντιμοτάτην θέσιν εν τη Οικογενεία των πεπολιτισμένων λαών, δυναμένης δε τέλος, όταν γίνη και ηθικώς και υλικώς ισχυρά, να συντελέση προς εξασφάλισιν της Ανατολικής Ειρήνης υπό όρους ασφαλίζοντας εις πάντας τους κατοικούντας την Ανατολήν λαούς την πρόοδον και την ευημερίαν.

(Ζητωκραυγαί και παρατεταμένα χειροκροτήματα).

("Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου" (1909-1935), επιμέλεια και ιστορικά υπομνήματα Στ. Ι. Στεφάνου, τ.Α". Αθήνα 1981, σελ. 174-178)

[Πηγή: Εφημερίς "Αθήναι" της 6ης Σεπτεμβρίου 1910. (Λόγος στενογραφημένος).]²

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα πραγματοποιήθηκε το 1979. Συγκεκριμένα στις 28 Μαΐου υπογράφηκε στο Ζάππειο Μέγαρο η συνθήκη "περί προσχωρήσεως της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας". Μετά την υπογραφή της συνθήκης και παρουσία αρχηγών κρατών, πρωθυπουργών και υπουργών εξωτερικών των εννέα άλλων κρατών μελών της Κοινότητας ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας Κ. Καραμανλής εκφώνησε τον παρακάτω πολιτικό λόγο.*

² Διατηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου , εκτος της υπογεγραμμένης και του πολιτονικού συστήματος .

* Διατηρήθηκε η ορθογραφία και η στίξη του κειμένου του λόγου.

**" Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι Πρωθυπουργοί,
Κύριε Πρόεδρε της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών
Κοινοτήτων,
Κύριοι Υπουργοί,
Κυρίες και Κύριοι,**

1 Επιθυμώ να εκφράσω την ειλικρινή χαρά μου, που είναι και χαρά του Ελληνικού Λαού, για την παρουσία σας στη χώρα μου, που γίνεται από σήμερα και δική σας χώρα. Παρουσία που τιμά την Ελλάδα και μαρτυρεί την ιδιαίτερη σημασία που αποδίδετε στην ένταξή μας στην Κοινότητα.

2 Την ιστορική αυτή ώρα, που οριοθετείται το τέρμα μιας πορείας και περιβάλλεται με πανηγυρικό τύπο ή ταύτιση των πεπρωμένων μας με την Ευρώπη, επιθυμώ να ευχαριστήσω πρώτα την πολιτική ηγεσία των Εννέα Χωρών της Κοινότητας. Χάρης στην κατανόησή της και τις έγκαιρες παρεμβάσεις της υπερπηδήθηκαν πολύμορφες δυσχέρειες και επιτεύχθηκε η υπογραφείσα Συμφωνία.

3 Επιβεβαιώθηκε έτσι για άλλη μια φορά ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είναι ούτε επιθυμεί να γίνη κλειστή λέσχη και μάλιστα λέσχη πλουσίων.

4 Θεωρώ επίσης υποχρέωσή μου να εξάρω την συμβολή της Επιτροπής. Τόσο η Επιτροπή, όσο και τα τεχνικά και διοικητικά στελέχη εργάστηκαν για το σκοπό αυτό με επιστημονική ευσυνειδησία, αντικειμενικότητα και ειλικρινή αφοσίωση στην Κοινοτική Ιδέα.

5 Τέλος αισθάνομαι το χρέος να αποτίσω φόρο τιμής προς τους απωτέρους και εγγυτέρους σκαπανείς της Ευρωπαϊκής Ιδέας.

6 Προσωπικώς αισθάνομαι τη στιγμή αυτή βαθυτάτη συγκίνηση. Ένας σταθερός οραματισμός και μια αταλάντευτη πίστη στην αναγκαιότητα της Ενωμένης Ευρώ-

της και στην ευρωπαϊκή μοίρα της χώρας μου βρίσκουν σήμερα, ύστερα από 18 χρόνια, την δικαίωσή τους.

7 Η ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μολονότι αποτελεί πολυσήμαντο ιστορικό γεγονός, δε συνεπάγεται ωστόσο αλλαγή κλίματος για την χώρα μου. Η Ευρώπη με το ελληνικό της όνομα της είναι οικείος χώρος, αφού ο πολιτισμός της είναι σύνθεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος. Μια σύνθεση στην οποία, όπως είπα και άλλοτε, το ελληνικό πνεύμα εισέφερε την ιδέα της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς. Το ρωμαϊκό πνεύμα την ιδέα του κράτους και του δικαίου. Και ο Χριστιανισμός την πίστη και την αγάπη.

8 Επάνω σ'αυτόν τον κοινό πολιτισμό καλούμεθα να οικοδομήσουμε τη Νέα Ευρώπη.

9 Η ενοποίηση της Ευρώπης πιστεύω ότι θα είναι το μεγαλύτερο πολιτικό γεγονός στην ιστορία της Ηπείρου μας. Ένα γεγονός που θα επηρεάσει όχι μόνο την μοίρα της Ευρώπης, αλλά και την πορεία της ανθρωπότητας. Γιατί θα εξισορροπήσει το συσχετισμό Δυνάμεων στον κόσμο, θα κατοχυρώσει την ανεξαρτησία της Ευρώπης και θα συμβάλει στην εμπέδωση της παγκόσμιας τάξεως και ειρήνης.

10 Η Ελλάς προσέρχεται στην Ευρώπη με την βεβαιότητα ότι στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης εμπεδώνεται για όλα τα μέρη η εθνική ανεξαρτησία, κατοχυρώνονται οι δημοκρατικές ελευθερίες, επιτυγχάνεται η οικονομική ανάπτυξη και γίνεται με τη συνεργασία όλων κοινός καρπός ή κοινωνική και οικονομική πρόοδος.

11 Και για να μετάσχουμε σ'αυτή την προσπάθεια, έχουμε την απόφαση να επιχειρήσουμε τις διαρθρωτικές μεταβολές και τους θεσμικούς εκσυγχρονισμούς, που θα διευκολύνουν την πορεία μας. Έχουμε συνείδηση των δυσχερειών. Αισιοδοξούμε όμως ότι με την πάνδη-

μη κινητοποίηση, την διαρκή εγρήγορση, αλλά και την κατανόηση των Εταίρων μας, θα ξεπεράσουμε τις δυσκολίες. Διδαχθήκαμε από τον Κλασσικό Ελληνισμό ότι "χαλεπά τα καλά".

12 Παράλληλα όμως η χώρα μας φιλοδοξεί να συμβάλει, στο μέτρο των δυνατοτήτων της, στην πραγματοποίηση της ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης, στην οποία βαθύτατα πιστεύει. Η Ελλάς πιστεύει ότι μπορεί να προσφέρει την δυνατότητα ενός ευρύτερου καταμερισμού του έργου, με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Η γεωγραφική της θέση, το πολιτικό της παρελθόν και το πολιτιστικό της επίπεδο προσφέρουν τις προϋποθέσεις της αναπτύξεως ευρύτερων οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων με τον βαλκανικό και τον μεσογειακό χώρο.

13 Η Ελλάς είναι ο ακρίτας των ευρωπαϊκών συνόρων και ο μεσογειακός εξώστης της Κοινής Αγοράς. Με το γκατεστημένο σε όλες τις ηπείρους ανθρώπινο δυναμικό της και με τη ναυτιλιακή της δύναμη, μπορεί να συμβάλει και στην προβολή της Ευρωπαϊκής Ιδέας.

Κυρίες και Κύριοι,

14 Η ενωτική διαδικασία της Ευρώπης προχωρεί αμετάκλητη. Βρισκόμαστε στο σημείο που δεν έχει επιστροφή. Χρειάστηκε πολύ αίμα και πολύς χρόνος, για να συνειδητοποιήσουν οι Ευρωπαίοι την ταυτότητά τους, τις κοινές ρίζες τους και την κοινή τους αποστολή. Η ενοποίηση, έστω και αν βραδύνει, κινείται με χαρακτήρα νομοτελειακό. Παρά την διαφορά απόψεων, όσον αφορά τον ρυθμό, τη μορφή και την έκταση της ενοποιήσεως, η λογική της ιστορίας κατέστηκε την ένωση κατηγορική προσταγή.

15 Η Ενωμένη Ευρώπη θα αποτελέσει, όπως είπα, μέγα σταθμό στην παγκόσμια ιστορία της ειρήνης της ελευθερίας και του πνεύματος. Το ανθρώπινο δυναμικό της και η πολιτιστική της κληρονομιά εγγυώνται γι' αυτό.

16 Πριν απ' όλα η Ευρωπαϊκή Ένωση θα σταθή αποφασιστικός παράγοντας ειρήνης στον κόσμο. Γιατί με το κύρος και την δύναμή της θα επηρεάζει αποφασιστικά τις διεθνείς εξελίξεις, αρχής γενομένης από τον χώρο τον δικό της. Ο ευρωπαϊκός χώρος υπήρξε ανέκαθεν το θέατρο και η πηγή των μεγάλων συγκρούσεων. Αν τα Βαλκάνια εθεωρούντο κάποτε η πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης, η Ευρώπη ήταν η πυριτιδαποθήκη του κόσμου. Και μόνο το γεγονός ότι με την σημερινή φάση συνεργασίας εγκαταλείπονται εθνικές προκαταλήψεις, εξαλείφονται μίσση ιστορικά και γεφυρώνονται μακροχρόνιες αντιθέσεις, θα ήταν αρκετό να δικαιώσει την ιδέα της ευρωπαϊκής ενότητας.

17 Θα σταθεροποιήσει και, θα έλεγα, θα διασώσει τους δημοκρατικούς μας θεσμούς, που διέρχονται σήμερα αναμφισβήτη κρίση. Γιατί μόνο στον χώρο της μείζονος Ευρώπης θα καταστή δυνατή η δημιουργία μιας ευρύτερης βάσεως για την αναμόρφωση της Δημοκρατίας και την προσαρμογή της στις συνθήκες της εποχής μας. Είναι προφανές ότι αντίθετα, με την εκρηκτική πρόοδο που σημειώθηκε στον τεχνικό και επιστημονικό τομέα, η πολιτική σκέψη του ανθρώπου παραμένει στάσιμη. Αν μελετήσει κανείς τον Πλάτωνα και τον Θουκυδίδη, θα διαπιστώσει ότι τα πολιτειακά και τα πολιτικά προβλήματα της εποχής μας είναι τα ίδια με τα προβλήματα της εποχής εκείνης. Με τον εκσυγχρονισμό της Δημοκρατίας μπορεί να αναχθή και πάλι σε πρωταρχική αξία η αρετή του πολίτη, που θα "επίσταται και άρχειν και άρχεσθαι" κατά τον Αριστοτέλη. Και θα θεμελιωθούν οι βασικές αρχές της ελευθερίας και της δικαιοσύνης πάνω στην υπευθυ-

νότητα του πολίτη, που περιορίζει την κατάχρηση της ελευθερίας και εγγυάται την ομαλή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών.

18 Με την ενοποίηση εξάλλου θα διασωθή και εν συνεχεία θα προαχθή ο ευρωπαϊκός πολιτισμός. Είναι έκδηλο ότι ο πολιτισμός αυτός αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της παρακμής. Η ανθρωπότητα περνά σήμερα μια κρίσιμη μεταβατική περίοδο, που την χαρακτηρίζει καθολική και έντονη ανησυχία. Ανησυχία που εκδηλώνεται υπό διάφορες μορφές, από το άγχος μέχρι την βία. Γιατί ο άνθρωπος της εποχής μας θέλει να απομακρυνθή από ένα τρόπο ζωής και αναζητεί καινούργιο. Και την αλλαγή αυτή μόνο η Ευρώπη μπορεί να δώσει.

μη μεταβατική περίοδο, που την χαρακτηρίζει καθολική και έντονη ανησυχία. Ανησυχία που εκδηλώνεται υπό διάφορες μορφές, από το άγχος μέχρι την βία. Γιατί ο άνθρωπος της εποχής μας θέλει να απομακρυνθή από ένα τρόπο ζωής και αναζητεί καινούργιο. Και την αλλαγή αυτή μόνο η Ευρώπη μπορεί να δώσει.

28 Μαΐου 1979; υπογραφή της Πράξης (Συνθήκης) Προσχώρησης της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες

19 Η σύγχυση ιδεών, ο ευδαιμονισμός μαζί με τον στυγνό ορθολογισμό, που τείνει να αγνοήσει τον άνθρωπο σαν σκοπό της κοινωνικής συμβιώσεως, έχουν παραμορφώσει το πολιτιστικό πρότυπο της Ευρώπης.

20 Η πρόκληση της επιβίωσης του πολιτισμού μας μπορεί να αντιμετωπιστή μόνο με την αναμόρφωση των θεσμών και την επανασύνδεση του ορθολογισμού με τον συναισθηματισμό, του Απόλλωνα με τον Διόνυσο. Είναι καιρός ο ευρωπαϊκός Φάουστ να επιχειρήσει νέο ταξίδι στην χώρα του μέτρου και της ισορροπίας, για να γέννηση ξανά τον Ευφορίωνα. Η Ευρώπη, που γέννησε όλες τις ιδέες, είναι και η μόνη που μπορεί να τις ανανεώσει και να τις εξανθρωπίσει και πάλι. Φθάνει

να μη θέτουμε σαν πρωταρχικό σκοπό της ένωσης της Ευρώπης την υλική ευημερία.

21 Αλλά εξίσου θεμελιώδης για την επιβίωση της Ευρώπης είναι η σταδιακή οικονομική της ενοποίηση, που θα εξασφάλιση την αξιοποίηση ενός τεράστιου δυναμικού φυσικών και ανθρωπίνων πόρων. Θα οργανώσει την οικονομία γύρω από τον άνθρωπο, αντί τον άνθρωπο γύρω από την οικονομία. Θα πραγματοποιήσει την ιδέα της πολυδιάστατης αναπτύξεως και θα προαγάγη την ποιότητα ζωής, ενώ παράλληλα θα υπηρετήσει σε διεθνή κλίμακα την ιδέα της οικονομικής δικαιοσύνης και της προαγωγής των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών.

22 Ο απομονωτισμός, τα δασμολογικά τείχη και η ανέφικτη αυτάρκεια είναι ιστορικά ξεπερασμένα στάδια οικονομικής και πολιτικής δράσεως και αποτελούν παθητική αντιμετώπιση των γεγονότων. Τα σύγχρονα προβλήματα της Ευρώπης και συνεπώς και της ανθρωπότητας προϋποθέτουν την λογική μεγαλύτερου χώρου και μεγαλύτερων αριθμών, για να βρουν την ορθή λύση τους. Η αντιμετώπιση των δυσχερειών δεν θα επιτευχθή με τον ανταγωνιστικό απομονωτισμό, αλλά αντίθετα με την επιτάχυνση των διαδικασιών της ενοποιήσεως.

Κυρίες και Κύριοι,

23 Με όσα είπα, προσπάθησα να δώσω την εικόνα που έχω για την Ευρώπη του μέλλοντος. Εικόνα που θα μπορούσε να αποτελέση κατά την γνώμη μου το ιδανικό της νέας γενιάς.

24 Γνωρίζω τις δυσχέρειες, ουσιαστικές και διαδικαστικές. Όπως γνωρίζω και τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η Ευρώπη. Πιστεύω όμως ότι τα προβλήματα αυτά όχι μόνο δεν δικαιολογούν την καθυστέρηση της ενοποιή-

σεως της Ευρώπης, αλλά και επιβάλλουν την επιτάχυνσή της. Γιατί η λύση τους δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μονάχα στο ευρύτερο πλαίσιο μιας Ενωμένης Ευρώπης.

25 Γνωρίζω επίσης ότι τον τελευταίο χρόνο παρατηρείται μια άμβλυνση του ενδιαφέροντος για την ένωση της Ευρώπης. Και αυτό γιατί μερικοί άνθρωποι αποδίδουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα, στους ισχύοντες ήδη ευρωπαϊκούς θεσμούς. Δεν αντιλαμβάνονται όμως ότι χωρίς τους στοιχειώδεις αυτούς θεσμούς, η κατάσταση της Ευρώπης θα ήταν πολύ χειρότερη. Όπως δεν αντιλαμβάνονται ότι μόνο η ολοκλήρωση των θεσμών αυτών θα δώσει λύση στα προβλήματα τους, υλικά και ηθικά. Αλλά και γιατί αυτή η ψυχολογία τροφοδοτείται κατά τρόπο έντεχνο και από δυνάμεις, που προτιμούν την Ευρώπη κατακερματισμένη και ευάλωτη.

26 Πάντως παρά τη βραδύτητα με την οποία συντελείται η ενοποίηση της Ευρώπης, εσημειώθησαν τελευταία ορισμένα ενθαρρυντικά βήματα, όπως οι επικείμενες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το ενιαίο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα. Βήματα που αποδεικνύουν ότι η βούληση για την ενοποίηση της Ευρώπης παραμένει σταθερά.

27 Η βούληση όμως αυτή θα πρέπει να προσλάβει συγκεκριμένη και οριστική μορφή, για να κερδηθεί ο χρόνος που απωλέσθη. Αν δεχθούμε ότι η επάνοδος στην προτέρα κατάσταση είναι αδιανόητη, δεν έχουμε παρά να προχωρήσουμε με αποφασιστικότητα και θάρρος. Η στασιμότητα είναι η χειρότερη λύση. Αν λύσουμε το βασικό πρόβλημα της μορφής που θα δώσουμε στην Ευρώπη του μέλλοντος, οι διαδικασίες για την πραγματοποίησή της θα απλουστευθούν αυτόματα. Και σ'αυτήν την προσπάθεια ο Ελληνικός Λαός διεκδικεί την τιμή και την ευθύνη να μετάσχη.

28 Η Ελλάδα από σήμερα αποδέχεται οριστικά την ιστορική πρόκληση και την ευρωπαϊκή της μοίρα. Διατηρώντας την εθνική μας ταυτότητα, έχουμε εμπιστοσύνη και στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Έχουμε την απόφαση να είμαστε όλοι Ευρωπαίοι, όπως θα έλεγε ο Τσώρτσιλ, και όλοι Έλληνες, όπως θα έλεγε ο Σέλλεϋ. Γιατί, όπως έγραψε ο Ισοκράτης, "Έλληνες δεν είναι εκείνοι που γεννήθηκαν στην Ελλάδα, αλλά όλοι εκείνοι που υιοθέτησαν το πνεύμα το κλασσικό".

► Μια βασική θέση του ομιλητή είναι ότι: "Η Ενωμένη Ευρώπη θα αποτελέσει μέγα σταθμό στην παγκόσμια ιστορία της ειρήνης, της ελευθερίας και του πνεύματος". Να συνοψίσετε σε ένα κείμενο (περίπου 20 στίχων) τα επιχειρήματα με τα οποία υποστηρίζει αυτήν την άποψη στις παραγράφους 15-22.

► Ο ομιλητής υποστηρίζει ότι η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα μπορεί να συμβάλει στην πραγματοποίηση της ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης. Να επισημάνετε τα επιχειρήματα με τα οποία τεκμηριώνει την άποψή του (βλ. κυρίως τις παραγράφους 7, 13 και 20).

► "Επιβεβαιώθηκε έτσι για άλλη μια φορά ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είναι ούτε επιθυμεί να γίνει κλειστή λέσχη και μάλιστα λέσχη πλουσίων". Ποιο μήνυμα επιδιώκει, κατά τη γνώμη σας, να περάσει ο ομιλητής με διπλωματικό τρόπο στους εκπροσώπους των εννέα κρατών μελών της ΕΟΚ, που παρευρέθηκαν στην υπογραφή της συνθήκης;

► Συχνά προβάλλεται σε διάφορες σχετικές ομιλίες ο ελληνικός πολιτισμός ως λίκνο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ο συγκεκριμένος ομιλητής, ωστόσο, παρουσιάζει στην παράγραφο 7 τον ευρωπαϊκό πολιτισμό ως σύν-

θεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος. Γιατί νομίζετε ότι επιλέγει αυτόν τον τρόπο;

- ▶ Ο ομιλητής στο τέλος του λόγου του επικαλείται τις απόψεις τριών προσωπικοτήτων. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να πούμε ότι χρησιμοποιεί την επίκληση στην αυθεντία ως μέσο πειθούς. Να αξιολογήσετε την αποτελεσματικότητα αυτής της τεχνικής στη συγκεκριμένη περίπτωση.
- ▶ Ο ομιλητής δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ανάγκη να αναμορφωθεί το πολιτιστικό πρότυπο της Ευρώπης μέσω της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Αντιπαραθέτει, λοιπόν, στους παράγοντες που, κατά τη γνώμη του, προκάλεσαν την παραμόρφωση του πολιτιστικού προτύπου, τις ιδέες και τις αξίες που μπορούν να το εξανθρωπίσουν. Να εντοπίσετε τους παράγοντες της αντιπαράθεσης και να σχολιάσετε τις απόψεις του ομιλητή πάνω στο θέμα αυτό.
- ▶ Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του λόγου και την περίσταση (τόπο, χρόνο, ακροατές) στην οποία εκφωνήθηκε, προσπαθήστε να διακρίνετε τους στόχους που επιδιώκει ο ομιλητής και σχολιάστε την καταλληλότητα / αποτελεσματικότητα του λόγου.
- ▶ Ο ομιλητής εκθέτει στις παραγράφους 15-22 το όραμά του για την Ευρώπη του μέλλοντος. Συζητήστε σε ποιο βαθμό επαληθεύτηκαν ή διαψεύστηκαν οι προσδοκίες του.
- ▶ Να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλες συνώνυμες:
"αταλάντευτη πίστη", "οικείος χώρος", "θα κατοχυρώσει την ανεξαρτησία της Ευρώπης, "εμπεδώνεται η

εθνική ανεξαρτησία", "θα προαχθεί ο ευρωπαϊκός πολιτισμός".

▶ Να σχηματίσετε φράσεις με τα παρακάτω ονοματικά σύνολα: **έγκαιρη παρέμβαση, διαρκής εγρήγορση, ανθρώπινο δυναμικό, στυγνός ορθολογιστής.**

▶ Να εξηγήσετε (αν χρειαστεί, ανατρέξτε και σ' ένα ερμηνευτικό λεξικό) τις παρακάτω φράσεις:
"Η ενοποίηση κινείται με χαρακτήρα νομοτελειακό"
"Η λογική της ιστορίας κατέστησε την ένωση κατηγορική προσαγή"

▶ Να χρησιμοποιήσετε σε φράσεις τις παρακάτω λέξεις: **οριοθετώμαι, συνεπάγεται, συσχετισμός, εξισορροπώ, ευδαιμονισμός, ευάλωτος, κατακερματισμένος.**

▶ Να διακρίνετε τη σημασιολογική διαφορά των παρακάτω σύνθετων ρημάτων: **παραμορφώνω, διαμορφώνω, αναμορφώνω, συμμορφώνω, επιμορφώνω.**

▶ Χρησιμοποιήστε σε φράσεις τη λέξη **κοινότητα** (ως κύριο ή κοινό ουσιαστικό) με διαφορετικές σημασίες.

▶ Στο κείμενο του συγκεκριμένου πολιτικού λόγου υπάρχουν αρκετές λέξεις με μεταφορική σημασία. Σας δίνονται παρακάτω ορισμένα ενδεικτικά παραδείγματα. Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες λέξεις, που έχουν μεταφορική σημασία, με άλλες αντίστοιχες λέξεις ή φράσεις, που έχουν κυριολεκτική σημασία. Σε

ορισμένες περιπτώσεις μπορείτε ενδεχομένως να αναδιατυπώσετε όλη τη φράση.

- "σκαπανείς της ευρωπαϊκής ιδέας"
- "δε συνεπάγεται αλλαγή κλίματος για τη χώρα μου"
- "γίνεται με τη συνεργασία όλων κοινός καρπός η κοινωνική και οικονομική πρόοδος"
- "η Ευρώπη ήταν η πυριτιδαποθήκη του κόσμου"
- "Η Ελλάδα είναι ο ακρίτας των ευρωπαϊκών συνόρων και ο μεσογειακός εξώστης της Κοινής Αγοράς".

► "Τα πολιτειακά και τα πολιτικά προβλήματα της εποχής μας": Να αναφερθείτε στη σημασιολογική διαφορά των υπογραμμισμένων λέξεων φέρνοντας κάποια παραδείγματα.

Θα, θα...θα...θα

Δίκαιο....δίκαιο..

► Στο κείμενο χρησιμοποιούνται συχνά ονοματικά σύνολα, που αποτελούνται από αφηρημένα ουσιαστικά και από μια γενική προσδιοριστική, π.χ. η επιτάχυνση των διαδικασιών της ενοποίησης, η αξιοποίηση ενός τεράστιου δυναμικού φυσικών και ανθρώπινων πόρων, η επανασύνδεση του ορθολογισμού με το συναισθηματισμό, η προσαρμογή της δημοκρατίας στις συνθήκες της εποχής μας. Να μετατρέψετε τα παραπάνω ονοματικά σύνολα σε ρηματικές φράσεις.

► Για την προώθηση της ευρωπαϊκής ιδέας η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κατά καιρούς εκπονήσει διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα, π.χ. το Lingua, το Comenius κ.ά., που προβλέπουν τη συνεργασία σχολείων από διάφορες χώρες μέλη της Ενωμένης Ευρώπης,

α) Αν έχετε συμμετάσχει σε κάποιο τέτοιο πρόγραμμα, συζητήστε σε ομάδες τις εμπειρίες σας. Με βάση τη συζήτηση αυτή κάθε ομάδα θα παρουσιάσει και θα αξιολογήσει το πρόγραμμα σε ένα κείμενο (δύο τριών σελίδων). Στην αξιολόγησή σας θα αναφέρετε τις εντυπώσεις σας από το πρόγραμμα, θα επισημάνετε τα θετικά ή ενδεχομένως και τα αρνητικά του σημεία, και θα κρίνετε σε ποιο βαθμό το συγκεκριμένο πρόγραμμα προώθησε πράγματι τους στόχους του προγράμματος. Αναφέρονται παρακάτω ενδεικτικά οι βασικοί στόχοι του προγράμματος Comenius:

- Να προωθηθεί η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση
- Να επιτευχθεί ποιοτική βελτίωση της διδασκαλίας των γλωσσών
- Να δοθεί η ευκαιρία στα σχολεία να αναπτύξουν από κοινού εκπαιδευτικές προτάσεις ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.
- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές από τη νεαρή ηλικία τι σημαίνει ευρωπαίος πολίτης. Να τους δοθεί η ευ-

καιρία για κριτική σκέψη, ανάπτυξη επιχειρημάτων. Να σκεφτούν τι κερδίζουν και τι ενδεχομένως μπορεί να χάσουν από τη συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τι πρέπει να πράξουν, για να μην αλλοτριωθούν.

β) Αν δεν είχατε την ευκαιρία να συμμετάσχετε σε ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, συζητήστε σε ομάδες ιδέες και προτάσεις για την ενδεχόμενη οργάνωση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, που μπορεί να συμβάλει στη γνωριμία και στη γόνιμη συνεργασία των μαθητών της Ενωμένης Ευρώπης.

► Υποθέστε ότι ένας νεαρός ακροατής της δικής σας περίπτωσης ηλικίας που ήταν παρών στην τελετή και άκουσε τον λόγο, θέλησε στη συνέχεια να ενημερώσει ένα φίλο του, που ζει σε άλλη πόλη για τα σημεία και τις ιδέες του λόγου που του έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση.

α) Τι θα του έγραφε άραγε σε μια επιστολή; (μέχρι 300 λέξεις)

β) Εναλλακτικά: Τι θα έγραφε ο ίδιος ακροατής στο φίλο του σχετικά με το τι πιστεύει ότι θα κερδίσουν οι νέοι της Ελλάδας μελλοντικά με την ένταξη της χώρας τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση; (μέχρι 300 λέξεις)

Στο κείμενο που ακολουθεί ο πολιτικός λόγος παίρνει τη μορφή προπαγανδιστικής θεωρίας, με στόχο να προκαλέσει αλλαγή στη στάση ζωής του δέκτη. Με

ποιους τρόπους νομίζετε ότι επιχειρεί να πετύχει το σκοπό αυτό;

[...] Η "ρατσιστική" θεωρία δίνει προεξάρχουσα θέση στις διάφορες πρωταρχικές ράτσες της ανθρωπότητας. Βασικά δε θεωρεί το Κράτος παρά ως ένα σκοπό, για να υπάρξει κάποιο αντίβαρο ανάμεσα στη διατήρηση

των ανθρώπινων φυλών. Δεν πιστεύει διόλου στην εξίσωσή τους, αλλ 'αντίθετα αναγνωρίζει και τη διαφοροποίηση αλλά και την αξία τους λίγο ή πολύ μεγαλύτερη. Αυτή η αναγνώριση της προσδίδει την υποχρέωση, ακολουθώντας την αιώνια θέληση που κυβερνά αυτόν τον κόσμο, να παραχωρεί την νίκη στον καλύτερο και στον πιο δυνατό και να δέχεται την υποταγή των κακών και των αδύναμων*. Προχωρεί έτσι στην αριστοκρατική αρχή της φύσης και πιστεύει στην αξία αυτού του φυσικού νόμου μέχρι την τελευταία βαθμίδα της σκάλας των όντων. Βλέπει και δέχεται όχι μόνο τη διαφορετική αξία ανάμεσα στις ράτσες αλλά και τη διαφορετική αξιολόγηση των ατόμων. Μεσα από τη μάζα ξεπηδά, για τη "ρατσιστική" θεωρία, η αξία της προσωπικότητας που μόνον αυτή μπορεί να ενεργήσει ως μια οργανωμένη δύναμη απέναντι στον εξολοθρευτή μαρξισμό. Νομίζει ότι είναι απαραίτητο η ανθρωπότητα να έχει ένα ιδανικό, γιατί αυτό της φαίνεται ότι μπορεί ν' α-

* Ας μην ξεχνούμε τις τρομακτικές συνέπειες που μπορούν να έχουν παρόμοιες θεωρίες, π.χ. 38,000.000 νεκροί στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

ποτελέσει την πρωταρχική συνθήκη για την ύπαρξη αυτής της ανθρωπότητας. Αλλά δεν μπορεί ν'αναγνωρίσει δικαίωμα ύπαρξης, σε μια οποιαδήποτε ηθική, όταν αυτή προδιαγράφει έναν κίνδυνο για την επιβίωση της ράτσας, που πρεσβεύει μια άλλη υψηλότερη ηθική, γιατί σ'ένα κόσμο που θα προέρχεται από την επιμειξία και την εξάπλωση του νέγρικού στοιχείου, όλες οι ανθρώπινες αντιλήψεις για την ομορφιά και την ευγένεια, καθώς και κάθε ελπίδα για ένα ιδανικό μέλλον της ανθρωπότητάς μας θα χάνονταν για πάντα.

Ο πολιτισμός κι η καλλιέργεια της ανθρωπότητας πάνω σε τούτον τον πλανήτη είναι αδιάσπαστα δεμένα με την ύπαρξη του Άρειου. Η εξαφάνιση ή μείωση της δύναμής του θα οδηγήσουν σε μια επιστροφή πάνω σ'αυτή τη γη των σκοτεινών πέπλων της εποχής των βαρβάρων.

Αλλά το να υποσκάπτεις την ύπαρξη του ανθρώπινου πολιτισμού, εξοντώνοντας αυτούς που πασχίζουν να τη διατηρήσουν θα ήταν το πιο αξιοκατάκριτο έγκλημα. Αυτός που θα τολμούσε να βάλει το χέρι του πάνω στο ίδιο το πρόσωπο του Κυρίου και στην πιο αντιπροσωπευτική του απεικόνιση, τον άνθρωπο, βρίζει το Δημιουργό και βοηθά στο να χαθεί ο παράδεισος.

Η ρατσιστική θεωρία αναφέρεται και στηρίζεται στην πιο βαθιά θέληση της φύσης, όταν αποκαθιστά αυτό το ελεύθερο παιχνίδι της δύναμης που οδηγεί στην πρόοδο μέσω της εκλογής. Έτσι, μια μέρα, μια καλύτερη ανθρωπότητα, έχοντας κατακτήσει αυτόν τον κόσμο, θα δει να της ανοίγονται ελεύθερα όλα τα πεδία της δραστηριότητας.

Αισθανόμαστε όλοι ότι σε ένα μακρινό μέλλον οι άνθρωποι θα συναντήσουν προβλήματα που μόνον ένας κυρίαρχος λαός της πιο αναπτυγμένης ράτσας διαθέτοντας όλα τα μέσα κι όλες τις δυνατότητες ολοκλήρου

του κόσμου θα μπορέσει να λύσει αποτελεσματικά.

(Α.. Χίτλερ, 'Ο Αγών μου', τ. Β' εκδ. Δαρέμα, σελ. 14-16)

► **Να αξιολογήσετε το επιχείρημα "Αυτή η αναγνώριση τής προσδίδει την υποχρέωση, ακολουθώντας την αιώνια θέληση που κυβερνά αυτόν τον κόσμο, να παραχωρεί τη νίκη στον καλύτερο και στον πιο δυνατό και να δέχεται την υποταγή των κακών και αδύναμων", σύμφωνα με όσα έχετε διδαχθεί προηγουμένως.**

► **Προσπαθήστε να ανασκευάσετε ορισμένα από τα επιχειρήματα του κειμένου, σε ένα δικό σας κείμενο 200-300 λέξεων. Ποιες έννοιες—αξίες θα προσπαθήσετε να "προστατέψετε" και ποιες θα προβάλετε στην επιχειρηματολογία σας;**

Το παρακάτω κείμενο παρουσιάζει διαφορετικές αντιδράσεις του πλήθους απέναντι σε έναν πολιτικό /προπαγανδιστή. Ποιοι παράγοντες υποβοηθούν τη δημιουργία παθητικών δεκτών; Από την άλλη μεριά τι βοηθάει το δέκτη ν' αντισταθεί στην προπαγάνδα; Να απαντήσετε παίρνοντας υπόψη σας την περιγραφή και τα σχόλια του κειμένου μπορείτε, φυσικά, να προσθέσετε τις προσωπικές σας απόψεις πάνω στο θέμα.

Στα 1938, ο συγγραφέας Ντενί ντε Ρουζμόν βρισκόταν στη Νυρεμβέργη της Γερμανίας τη μέρα μιας ναζιστικής διαδήλωσης. Μας αφηγείται πως είχε σταθεί στο κέντρο ενός πυκνού πλήθους, που περίμενε την άφιξη του Χίτλερ. Οι άνθρωποι γύρω του είχαν αρχίσει ν' ανυπομονούν, όταν φάνηκε, στο βάθος βάθος μιας λεωφόρου, μικροσκοπικός στο ξέμακρο, ο Φύρερ με την ακολουθία του. Από μακριά, ο αφηγητής είδε το πλήθος να καταλαμβάνεται προοδευτικά, από ένα είδος υστερίας, επευφημώντας σαν τρελό τον απαίσιο εκείνον άνθρωπο. Η υστερία απλωνόταν, προχωρούσε, με το Χίτλερ μαζί, σαν πλημμυρίδα. Στην αρχή ο αφηγητής έμεινε έκπληκτος απ' αυτή την παράκρουση. Όταν όμως ο Φύρερ πλησίασε για καλά κι η γενική υστερία μεταδόθηκε και στους ανθρώπους που βρίσκονταν πλάι του, ο Ντενί ντε Ρουζμόν ένιωσε μέσα του αυτή τη λύσσα να τείνει να τον κατακτήσει και τον ίδιο, αυτή η παράκρουση τον "ηλέκτριζε". Ήταν έτοιμος να υποκύψει σ' αυτή τη μαγεία, όταν ξάφνου κάτι ανέβηκε απ' τα κατάβαθα του είναι του κι αντιστάθηκε στη μαζική θύελλα. Ο Ντενί ντε Ρουζμόν μας λέει πως ένιωθε άσχημα, φρικτά, μόνος, μέσα στο πλήθος, ταυτόχρονα αντιστεκόταν και δίσταζε. Ύστερα, ενώ σηκώθηκαν "κυριολεκτικά" οι τρίχες της κεφαλής του, κατάλαβε τι νόημα είχε αυτή η Ιερή Φρίκη. Εκείνη τη στιγμή δεν αντιστεκόταν πια η σκέψη του, δεν του ερχόταν στο μυαλό επιχειρήματα, μα όλο το είναι του, όλη του "η προσωπικότητα" επαναστατούσε.

Ίσως αυτό να είναι το σημείο εκκίνησης του "Ρινόκερου": είναι χωρίς αμφιβολία αδύνατο, τη στιγμή που κατακλύζεται κανείς από επιχειρήματα, δόγματα, "πνευματικά" συνθήματα, προπαγάνδες κάθε είδους, να δώσει την ίδια εκείνη στιγμή μιαν εξήγηση της άρνησής του (να υποκύψει). Ο συζητητικός στοχασμός θα έρθει, μα προφανώς αργότερα, για να υποστηρίξει αυτήν την

άρνηση, αυτή τη φυσική, εσωτερική αντίσταση, αυτή την απάντηση μιας ψυχής. Ο Μπερανζέ, λοιπόν, δεν καλοξέρει την ίδια εκείνην ώρα γιατί αντιστέκεται στην "ρινοκερίτιδα" κι αυτό αποδειχνει πως η αντίστασή του είναι αυθεντική και βαθιά. Ο Μπερανζέ είναι ίσως σαν τον Ντενί ντε Ρουζμόν αλλεργικός απέναντι στις κινήσεις και εκδηλώσεις του πλήθους, τα εμβλήματα, στρατιωτικά και άλλα. Ο "Ρινόκερος" είναι αναμφισβήτητα αντιναζιστικό έργο, προπαντός όμως είν' ένα έργο που αντιτίθεται σ' όλες τις μαζικές υστερίες κι επιδημίες, που κρύβονται κάτω απ' την καλύπτρα της λογικής και των ιδεών, μα δεν παύουν να είναι σοβαρές κοινωνικές ασθένειες, των οποίων οι ιδεολογίες δεν αποτελούν παρά το "άλλοθι". Αν διαπιστώσουμε πως η ιστορία παραλογίζεται, πως τα ψεύδη της κάθε προπαγάνδας υπάρχουν, για να καλύπτουν τις αντιφάσεις ανάμεσα στα γεγονότα και τις ιδεολογίες που υποστηρίζουν, αν καταφέρουμε να ρίξουμε ένα ξεκάθαρο βλέμμα στην επικαιρότητα, αυτό είν' αρκετό να μας εμποδίσει να υποκύψουμε στην παράλογη "λογική" που μας σερβίρουν, και να γλυτώσουμε απ' όλους τους ιλίγγους.

(Ευγένιος Ιονέσκο, Πρόλογος στο Θεατρικό έργο
"Ρινόκερος")

► Διαβάστε τα αποσπάσματα από μια συνέντευξη που έγινε στις 13-8 -1985*, πρώτα με τον Ιρανό και στη συνέχεια με τον Ιρακινό πρεσβευτή, σχετικά με τη διένεξη των δύο κρατών. Αν δε γνωρίζετε από άλλη πηγή τα γεγονότα, μπορείτε να αποφασίσετε με βεβαιότητα ποιο από τα δύο κράτη έχει το δίκαιο με το μέρος του; ποιος ήταν ο εισβολέας; ποιος βρισκόταν σε κατάσταση άμυνας;

Βρίσκετε ότι κάποιες λέξεις, μέσα από το λόγο των δύο πρεσβευτών κινδυνεύουν να χάσουν το νόημά τους, "να σκοτωθούν" όπως θα έλεγε ο ποιητής; Συζητήστε το θέμα των διαφορετικών οπτικών για το ίδιο ζήτημα, όπως αποτυπώνεται στη γλώσσα.

* Μολονότι έχουν περάσει αρκετά χρόνια από τότε, οι συνέπειες της διένεξης εκείνης εξακολουθούν να είναι ορατές στις σχέσεις των κρατών της Μέσης Ανατολής αλλά και στη διεθνή πολιτική σκηνή.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΙΡΑΝΟ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ κ. ΑΧΜΑΤ ΑΝΤΖΑ-ΛΟΥΠΑΝ (13/8/85, αποσπάσματα)

- Πριν από πέντε χρόνια το Ιράκ εισέβαλε στη χώρα σας. Θα ήθελα να μου εξηγήσετε την παρούσα κατάσταση στο μέτωπο.

- Είπατε πως η χώρα μας δέχτηκε ιρακινή εισβολή. Εκεί βρίσκεται η ουσία του προβλήματος. Αν ο πόλεμος μπορούσε να περιγραφεί έτσι απλά, όπως μιλήσατε εσείς, και δεν ήταν ένα λουτρό αίματος, θα είχε τελειώσει. Ο λαός μας αισθάνεται πως δεχτηκε επίθεση, ενώ ήθελε να ζήσει ειρηνικά με τα αδελφά έθνη [...]. Η ιρακινή κυβέρνηση - κάνω διάκριση μεταξύ κυβέρνησης και λαού - μας επιτέθηκε, έκαψε τα σπίτια μας, σκότωσε τους άντρες και τα παιδιά. Ο λαός μας δε θα ξεχάσει ποτέ, γιατί ποτέ δεν κατάλαβε τους λόγους της εισβολής. Στην αρχή ήμασταν ανοργάνωτοι στρατιωτικά, τα οπλικά μας συστήματα ήταν αμερικανικά και, όπως η Αμερική ήταν ο κυριότερος εχθρός της επανάστασης, δεν μπορούσαμε να ανανεώσουμε τον οπλισμό μας. Ήμασταν λοιπόν εντελώς απροετοίμαστοι όταν δεχτήκαμε την επίθεση, κι ο ιρακινός στρατός μπόρεσε να διεισδύσει βαθιά μέσα στα εδάφη μας. Μπορούσαν να μας τσακίσουν κι αυτό ήθελαν [...]. Ο λαός έπρεπε να αμυνθεί. Οι άνδρες πήγαν στο μέτωπο εθελοντικά. Αρχίσαμε να αναδιοργανωνόμαστε και σιγά σιγά, έχοντας μόνο ελαφρύ οπλισμό, ανακτήσαμε τα εδάφη μας. Από την άλλη η ιρακινή κυβέρνηση χρησιμοποιούσε, με τη βοήθεια Ανατολής και Δύσης, όλο και πιο εξελιγμένο οπλισμό, ενώ εναντίον μας είχε επιβληθεί εμπάργκο. Σήμερα το μέτωπο στο μεγαλύτερο τμήμα του βρίσκεται στη διεθνή μεθόριο. Σε μερικά σημεία βρισκόμαστε σε ιρακινό έδαφος, ενώ σε άλλα οι Ιρακινοί κατέχουν δικά μας εδάφη, θα ήθελα να πω πως δε διεκδικούμε ούτε ένα

τετραγωνικό χιλιοστό των ιρακινών εδαφών. Είμαστε όμως σε άμυνα. Πρέπει να αμυνθούμε αυτό είναι όλο.

- Τι όρους βάζετε για μια ειρήνη στο Ιράκ;

- Σε ιδιωτικές συζητήσεις αξιωματούχοι πολλών χωρών που ήρθαν σε επαφή με Ιρανούς κυβερνητικούς εκπροσώπους έχουν παραδεχτεί πως το Ιράκ μας επιτέθηκε. Επίσημα όμως αρνούνται να πουν ό,τι δηλώνουν κατ' ιδίαν. Αν είχαν το κουράγιο να το δηλώσουν επίσημα, δε θα υπήρχε πρόβλημα. Έχουμε δεχτεί επίθεση και δεν αποδεχόμαστε καμιά μεσολάβηση. Η επιστροφή στη διεθνώς αναγνωρισμένη μεθόριο, η ανταλλαγή των αιχμαλώτων και η πολεμική αποζημίωση είναι οι πρωταρχικοί μας όροι. Θέλουμε να είμαστε σίγουροι πως δε θα υποστούμε ξανά επίθεση.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΙΡΑΚΙΝΟ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ κ. ΝΑΜΠΙΑ ΝΑΖΙΕΜ (13/8/85, αποσπάσματα)

- Εδώ και πέντε χρόνια η χώρα σας εισέβαλε στο Ιράν. Ποιοι ήταν οι λόγοι που σας οδήγησαν σ' αυτόν τον πόλεμο.

- Πρώτα απ' όλα πρέπει να διορθώσουμε την ερώτηση. Κατ' αρχήν δεν είναι το Ιράκ που εισέβαλε στην Περσία. Οι περσικές δηλώσεις, στις οποίες αναφερόταν ωμά η διάθεση να καταλάβουν το Ιράκ και να ανατρέψουν το ιρακινό καθεστώς, διαδέχονταν η μία την άλλη. Θα σας εφοδιάσουμε με μια λίστα - ντοκουμέντο, που περιλαμβάνει όλες αυτές τις δηλώσεις. Τα λόγια έγιναν έργα. Στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 1980 το Ιράν άρχισε να βομβαρδίζει τις παραμεθόριες ιρακινές πόλεις Χαρπίν, Μεντέλη και Ζορμπατία, καθώς και οικονομικούς στόχους. Έκλεισαν τον περσικό εναέριο χώρο για την ιρακινή αεροπορία και άρχισαν να παρεμποδίζουν τη ναυτιλία μας. Επίσης η αεροπορία τους άρχισε να βομβαρδίζει πολιτικούς

στόχους σε ιρακινό έδαφος. Την ίδια εποχή είχαμε μεγάλες συγκεντρώσεις περσικών στρατευμάτων κατά μήκος της μεθορίου. Ήταν φανερό ότι ετοίμαζαν επίθεση. Μεταξύ 4 και 22 του Σεπτέμβρη του 1980, το Ιράκ κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια για την ειρηνική διευθέτηση της κρίσης. Όμως η Περσία ήταν αποφασισμένη να επιτεθεί, γι' αυτό και η ιρακινή κυβέρνηση είχε καθήκον να προστατέψει το λαό της. Έπρεπε λοιπόν να χτυπήσει τον εισβολέα πριν να επιτεθεί αυτός. Γι' αυτό το Ιράκ χρησιμοποίησε το νόμιμο δικαίωμα της αυτοάμυνας, που κατοχυρώνεται από το Διεθνές Δίκαιο. Έτσι ο ιρακινός στρατός μπήκε στα περσικά εδάφη, για να χτυπήσει τον περσικό στρατό προτού αυτός εισβάλει στο Ιράκ. Δεν είμαστε λοιπόν εμείς υπεύθυνοι για το ξεκίνημα του πολέμου, γιατί στο χρονικό διάστημα μεταξύ 4 και 22 του Σεπτέμβρη του 1980 ήταν οι Πέρσες αυτοί που επέδραμαν επανειλημμένα στο Ιράκ.

- Ποιες είναι από τη μεριά της χώρας σας οι προϋποθέσεις για μια οριστική ειρήνη;

- Τον προηγούμενο Ιούνιο ο πρόεδρος μας έκανε δηλώσεις τονίζοντας όλες τις παλιότερες προτάσεις του Ιράκ για την ειρήνη και καθόρισε την ιρακινή αντίληψη για την ειρήνη, που συνοψίζεται στα εξής σημεία: 1) Άμεση κατάπαυση του πυρός. 2) Απελευθέρωση και ανταλλαγή όλων των αιχμαλώτων. 3) Επιστροφή των στρατιωτικών δυνάμεων στα διεθνή σύνορα. 4) Άμεση έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο χωρών, που θα βασιστούν στην καλή πίστη, τη μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις του άλλου και το σεβασμό των επιλογών του. 5) Υπογραφή συμφώνου ειρήνης, που θα εξασφαλίζει την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή. Αυτή είναι η αντίληψή μας για την ειρήνη και

δεν είναι καινούρια. Είναι η ίδια που ήταν και πριν από τις 4 Σεπτεμβρίου του 1980. Αυτό που θέλουμε είναι να σταματήσει ο πόλεμος, να καθίσουμε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, να επιλύσουμε όλες τις διαφορές μας ειρηνικά και να ζήσουν οι δύο λαοί ευτυχισμένοι.
(Περιοδικό "Τέταρτο". Οκτώβριος 1985)

► Υποθέστε ότι με την ιδιότητα του πολιτικού σ' ένα από τα εμπόλεμα κράτη προσπαθείτε να πείσετε τους συμπολίτες σας να δεχτούν την ειρήνη που προτείνουν οι αντίπαλοι. Τι είδους επιχειρήματα θα χρησιμοποιούσατε;

► Να συγκεντρώσετε πολιτικούς λόγους από τις εφημερίδες ή να μαγνητοφωνήσετε κάποιο πολιτικό λόγο που μεταδόθηκε από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση. Να παρατηρήσετε αν στους λόγους αυτούς παρουσιάζονται ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του πολιτικού λόγου που αναφέρονται στο παρακάτω απόσπασμα και να τα σχολιάσετε.

Ο λεκτικός πληθωρισμός στον πολιτικό λόγο χαρακτηρίζεται συχνότερα από πλεονασμούς, κατάχρηση συνωνύμων, διατύπωση βεβαιωτική, δεοντολογική και θαυμαστική, έντονη συναισθηματική φόρτιση και μεγαλοστομία. Παγιδεύει το δέκτη κυρίως συναισθηματικά και ηθικά με το μέγεθος και το βάρος των αξιών που προβάλλει η πολιτική ρητορεία.

Ο πολιτικός λόγος γενικότερα χειρίζεται λέξεις με γιγάντια ηθική διάσταση και τόσο μεγάλη συναισθηματική φόρτιση, ώστε το αξιολογικό τους βάρος λειτουργεί από μόνο του καταστροφικά στο νόημα. Λέξεις που δεν είναι σημασίες, αλλά αξίες, σε βαθμό που δεν έχουν πια νόημα, αλλά εξουσία και μάλιστα εξουσία που είναι αντιστρόφως ανάλογη

προς το νόημα, "έθνος", "σοσιαλισμός", "λαός", "παράδοση", και άλλες πολλές. Λέξεις αξίες, λέξεις ταμπού, λέξεις που είναι παγίδες, γιατί αρκεί να προφερθούν και το μήνυμα παύει να χρειάζεται λογική συνοχή, γλωσσική επάρκεια, νοηματική αποτελεσματικότητα, παύει να χρειάζεται αιτιολόγηση και ακόμα περισσότερο αποδεικτικά τεκμήρια. Χάρη στις λέξεις - αξίες μπορεί να περιέχει το μήνυμα κραυγαλέα αντίφαση και να γίνεται δεκτό σαν συλλογισμός, μπορεί να περιέχει ταυτολογία, ανακολουθία, ακόμα και παραλογισμό και αυτό να μη γίνεται αυτόματα αντιληπτό, μπορεί να μην έχει καθόλου νόημα και να γίνεται δεκτό σαν κανονική πληροφορία.

(Α. Φραγκουδάκη, "Γλώσσα και Ιδεολογία", εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1987, σ. 158)

Δ. Η πειθώ στον επιστημονικό λόγο

■ Ο επιστημονικός λόγος είναι λόγος περιγραφικός, ερμηνευτικός, αποδεικτικός. Αυτό σημαίνει ότι τον χρησιμοποιεί ο επιστήμονας στην προσπάθειά του να περιγράψει, να ερμηνεύσει, να πείσει" στην προσπάθειά του δηλαδή να αναφερθεί στα πράγματα ή στην αντίληψη που έχουμε γι' αυτά. Από την άποψη αυτή ο επιστημονικός λόγος οφείλει να είναι απρόσωπος και αντικειμενικός. Άλλωστε, στην επιστήμη επικρατεί η λογική χρήση της γλώσσας και όχι η συγκινησιακή.

► Στο κείμενο που ακολουθεί ο συγγραφέας επιχειρεί να αντικροσει τα βασικά επιχειρήματα για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Προσέξτε πώς οργανώνει το κείμενό του και αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του. Διακρίνετε κάποια κλιμάκωση στην πορεία των επιχειρημάτων;

Η συζήτηση γύρω από τη σκοπιμότητα αλλά και την ορθότητα -ακόμα και τη συνταγματικότητα- της ποινής του θανάτου είναι πάντα ζωνρή και επίκαιρη. Ως βασικά επιχειρήματα για την κατάργηση της ποινής του θανάτου προβάλλονται: η αντίθεση της ποινής αυτής προς το κοινό αίσθημα, η βαναυσότητά της που έγκειται ιδιαίτερα στη γνώση του επικείμενου θανάτου και στην ψυχική τυραννία του μελλοθανάτου, η ανικανότητά της να αποτρέψει από τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων τους αποφασισμένους να τα τελέσουν, η ανελαστικότητα της ποινής αυτής τόσο κατά τη νομοθετική οριοθέτηση όσο και κατά τη δικαστική επιμέτρησή της, το ανεπανόρθωτο σε περίπτωση δικαστικής πλάνης, το ανεπίτρεπτο της αφαιρέσεως ανθρώπινης ζωής από την κρατική εξουσία, με τον ισχυρισμό ότι το έννομο αγαθό της ζωής είναι υπέρτερο από το έννομο αγαθό του κράτους. Υποστηρίζεται ακόμη ότι σύμφωνα με το νέο Σύνταγμα (άρθρο 2 § 1 Συντ. 1975), η θανατική ποινή είναι "αντισυνταγματική", γιατί προσκρούει στην αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης προσωπικότητας που κατοχυρώνεται με συνταγματική διάταξη υπέρτερης ισχύος (2 § 1 Συντ. 1975) απέναντι στην επίσης συνταγματική διάταξη που προβλέπει τη θανατική ποινή (7 § 3 Συντ. 1975).

Τα επιχειρήματα αυτά είναι πολύ σοβαρά, αλλά όχι ακαταμάχητα. Η αντίθεση της θανατικής ποινής στο κοινό αίσθημα είναι αμφίβολη ή πάντως αναπόδεικτη. Υπάρχουν ίσα-ίσα περιπτώσεις που το "κοινό αίσθημα" απαιτεί την επιβολή θανατικής ποινής, όπως αποδείχτηκε πρόσφατα στην Γαλλία με την απαγωγή και τη δολοφονία ενός μικρού παιδιού. Η ψυχική τυραννία του μελλοθανάτου είναι ίσως το πιο σοβαρό επιχείρημα για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Πραγματικά: ο καταδικασμένος σε θάνατο έχει το μοναδικό "προνόμιο"

να γνωρίζει τη βεβαιότητα του επικείμενου θανάτου του, πράγμα που τον τοποθετεί έξω από τα όρια της ανθρωπίνης υπάρξεως. Η υπαρξιακή οριακή κατάσταση του μελλοθανάτου δεν είναι αντίθετη με το Σύνταγμα, αφού δεν έχει καμιά σχέση με την απαγορευμένη σ' αυτό προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, ούτε όμως και αποτελεί μοναδική περίπτωση του θανατοποινίτη. Σε παρόμοια κατάσταση βρίσκονται άνθρωποι που ξεκινούν για μία "αποστολή θανάτου", καθώς και ανίατα άρρωστοι που γνωρίζουν τον βέβαιο επικείμενο θάνατό τους. Η απίθανη παρέκκλιση από την πρόβλεψη δεν λείπει σαν αφηρημένη δυνατότητα σε καμία από τις παρόμοιες περιπτώσεις πορείας προς το θάνατο. Η ανικανότητα της θανατικής ποινής να αποτρέψει από την τέλεση σοβαρών εγκλημάτων τους αποφασισμένους να τα τελέσουν, που επικαλούνται ως άλλο επιχείρημα οι οπαδοί της καταργήσεως της ποινής του θανάτου, δεν έχει αποδειχτεί στην πράξη. Οι περιπτώσεις των εγκληματιών που με θολωμένο μυαλό προχωρούν στην τέλεση του εγκλήματος, αψηφώντας την απειλή του θανάτου, δεν υπάγονται έτσι κι αλλιώς στις περιπτώσεις επιβολής θανατικής ποινής (πρβλ. Άρθρο 299 § 2 Π.Κ. άρθρο 36 Π.Κ.). Αντίθετα, για τους επαγγελματίες εγκληματίες η απειλή θανατικής ποινής έχει αναμφίβολα ανασταλτικό αποτέλεσμα. Έτσι εξηγείται, γιατί οι απαγωγείς, όταν βρεθούν σε αδιέξοδο, προτιμούν τις περισσότερες φορές να παραδοθούν παρά να σκοτώσουν τα θύματά τους. Το επιχείρημα της ανελαστικότητας της ποινής είναι σωστό. Το ίδιο όμως ισχύει και για την ισόβια κάθειρξη που προτείνεται σε αντικατάστασή της. Η κατάργηση και της ισόβιας καθείρξεως δεν είναι σοβαρά υποστηρίξιμη στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα. Το ανεπανόρθωτο της θανατικής ποινής είναι εντυπωσιακό αλλά παραπλανητικό επιχείρημα. Κάθε ποινή όταν εκτελεστεί είναι ανεπανόρθωτη εκτός, από

τη χρηματική ποινή. Τα χρόνια που έμεινε κανείς στη φυλακή δεν γυρίζουν πίσω, ούτε οι ευκαιρίες που έχασε στη ζωή του ξαναπαρουσιάζονται. Το ανεπανόρθωτο είναι ζήτημα ποσοτικού μεγέθους στην περίπτωση της θανατικής ποινής. Εκείνο που πρέπει να προσέξουμε είναι να αποφεύγεται η έκδοση πλανημένων δικαστικών αποφάσεων ή -στο μέτρο που αυτό δεν είναι εφικτό- να αποφεύγεται η επιβολή της θανατικής ποινής σε περίπτωση υπάρξεως και της παραμικρής υπόνοιας για ενδεχόμενο εκδόσεως πλανημένης αποφάσεως.

Το επιχείρημα ότι δεν επιτρέπεται η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής από την κρατική εξουσία είναι μεταφυσικό και όχι θετικό. Το "επιτρέπεται" ή είναι νομικής ή είναι ηθικής μεταφυσικής προελεύσεως. Το πρώτο δεν μπορεί να συμβαίνει, γιατί η νομική απαγόρευση πηγάζει από την ίδια την κρατική εξουσία. Κάτι λοιπόν που αυτή επιτρέπει στον εαυτό της δεν μπορούμε να πούμε πως απαγορεύεται νομικά. Το δεύτερο, και αν υποτεθεί αληθινό στο περιεχόμενό του, δεν μπορεί να ενδιαφέρει το δίκαιο. Η υπεροχή του εννόμου αγαθού της ανθρώπινης ζωής είναι εξάλλου σχετική και όχι απόλυτη. Αφού έγινε λόγος για έννομο αγαθό, προϋποτίθεται αναγνώρισή του από μία έννομη τάξη. Έννομη όμως τάξη έξω από την κρατική εξουσία δεν νοείται. Αφού λοιπόν η αναγωγή του αγαθού "ανθρώπινη ζωή" σε έννομο οφείλεται στην κρατική εξουσία, είναι νομικά παράλογο να προτάσσεται το πρώτο απέναντι στη δεύτερη. Βέβαια, χωρίς ανθρώπινη ζωή η κρατική εξουσία είναι ένα τίποτα. Εξίσου όμως και η νομική προστασία της ανθρώπινης ζωής είναι ανύπαρκτη χωρίς κρατική εξουσία. Από μεταφυσική άποψη βέβαια δεν υπάρχει αμφιβολία για την υπεροχή της ανθρώπινης ζωής. Από θετική κοινωνική όμως άποψη και μάλιστα από νομική άποψη το θέμα δεν είναι τι

έχει μεγαλύτερη (οντολογική) αξία, αλλά τι προηγείται στην προστασία. Και στην προστασία προηγείται όχι αυτό που έχει μεγαλύτερη αξία, αλλά αυτό που παρέχει την προστασία. Η αυτοπροστασία θετικά (στην κοινωνική πραγματικότητα) προηγείται της ετεροπροστασίας.

Όταν λοιπόν η κρατική εξουσία παρέχει στην ανθρώπινη ζωή τη νομική προστασία, ρεαλιστικά επιφυλάσσει στον εαυτό της την προηγούμενη αυτοπροστασία της. Τέλος, το επιχείρημα για την αντισυνταγματικότητα της θανατικής ποινής δεν στέκεται, ούτε τυπικά ούτε ουσιαστικά. Τυπικά, γιατί αντισυνταγματικοί κανόνες του Συντάγματος δεν υπάρχουν, όπως είδαμε. Ουσιαστικά, γιατί η θανατική ποινή δεν προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια περισσότερο από όσο την προσβάλλει οποιαδήποτε άλλη ποινή και μάλιστα η ισόβια στέρηση της προσωπικής ελευθερίας, του οντολογικού αυτού στοιχείου της ανθρώπινης υπάρξεως. Όσοι λοιπόν αγωνιούν ειλικρινά για την "ανθρώπινη αξιοπρέπεια", πρέπει να έχουν το θάρρος να φωνάζουν: "Καταργήστε τις ποινές"! Αρκεί όμως αυτή η ρομαντική κραυγή για το μετασχηματισμό της κοινωνίας; Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν κρέμεται στις ποινές. Ε-ξαρτάται από την όλη κοινωνική δομή και προς αυτήν πρέπει να στρέψουν την αγωνιστική τους προσπάθεια όσοι αγωνιούν για τη διατήρησή της.

(Μανωλεδάκη, Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου, τ. Β' 1978, σελ. 207-209).

► Δοκιμάστε να κάνετε μία διαφορετική παραγραφοποίηση του κειμένου προσέξτε ιδιαίτερα τη συνοχή των παραγράφων.

► Πώς χαρακτηρίζει ο συγγραφέας τα επιχειρήματα για την κατάργηση της θανατικής ποινής; Είναι πειστικοί οι χαρακτηρισμοί αυτοί;

► "Το επιχείρημα ότι δεν επιτρέπεται η αφαίρεση... την προηγούμενη αυτοπροστασία της". Να σχολιάσετε τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα στο παραπάνω απόσπασμα.

► Ξαναδιαβάστε τον επίλογο του κειμένου και σχολιάστε τον τόνο που επικρατεί. Ευθυγραμμίζεται ή διαφοροποιείται από τον τόνο του υπόλοιπου κειμένου; Δοκιμάστε να γράψετε έναν επίλογο υιοθετώντας τον ουδέτερο τόνο που χαρακτηρίζει το υπόλοιπο κείμενο.

► Σημειώστε τις ειδικές λέξεις (ειδικό λεξιλόγιο) που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, π.χ. ανελαστικότητα της ποινής, διάπραξη εγκλημάτων, νομοθετική οριοθέτηση, έννομο αγαθό. Χρησιμοποιήστε πέντε από αυτές σε φράσεις.

► Να γράψετε ένα κείμενο που θα παρουσιάζει: α) το πρόβλημα που απασχολεί το συγγραφέα β) τη θέση του, γ) τα επιχειρήματά του, δ) το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει.

■ Το παρακάτω κείμενο αποτελεί το προλογικό μέρος της ετήσιας αναφοράς που συντάσσει η Διεθνής Αμνηστία στο πλαίσιο της εκστρατείας της για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Να το συγκρίνετε με το αντίστοιχο επιστημονικό κείμενο που προηγήθηκε και να εντοπίσετε τις διαφορές του ως προς τους τρόπους πειθούς και το ύφος του, λαμβάνοντας υπόψη το σκοπό για τον οποίο γράφτηκε το κάθε κείμενο.

Γιατί πρέπει να καταργηθεί η θανατική ποινή;

Έρθε η ώρα για την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις χώρες του κόσμου. Η ανάγκη για την κατάργηση γίνεται ολοένα και πιο επιτακτική. Παντού η εμπειρία δείχνει ότι η εκτέλεση της θανατικής ποινής αποκτηνώνει αυτούς που εμπλέκονται στη διαδικασία της. Πουθενά δεν έχει αποδειχτεί ότι η θανατική ποινή αποτελεί το πιο αποτελεσματικό μέσο για την καταστολή του εγκλήματος ή της πολιτικής βίας. Στη μία χώρα μετά την άλλη, η θανατική ποινή επιβάλλεται δυσανάλογα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες εφαρμόζεται κυρίως σε βάρος των φτωχών ή των φυλετικών και εθνικών μειονοτήτων. Συχνά χρησιμοποιείται ως μέσο πολιτικής καταπίεσης. Εφαρμόζεται και επιβάλλεται με αυθαίρετο τρόπο. Είναι μία αμετάκλητη ποινή που αναπόφευκτα καταλήγει στην εκτέλεση αθώων. Αποτελεί παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [...]

Η θανατική ποινή εκτελείται εν ονόματι της πολιτείας και επομένως αφορά τον κάθε πολίτη. Ο καθένας οφείλει να είναι ενήμερος σχετικά με το τι είναι η θανατική ποινή, πώς χρησιμοποιείται, πώς επιδρά στους κατάδικους, με ποιον τρόπο παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα.

Η θανατική ποινή είναι ένας "εν ψυχρώ" και "εκ προμελέτης" φόνος που διαπράττει η πολιτεία. Η στέρηση της ζωής αποτελεί το μέγιστο της εξουσίας που μπορεί να ασκήσει η πολιτεία επάνω σ' ένα άτομο. Επομένως το θέμα της κατάργησης της θανατικής ποινής συνδέεται άμεσα με το ερώτημα εάν η πολιτεία έχει το δικαίωμα να την επιβάλει.

Όταν, πριν από 40 χρόνια, χώρες από όλον τον κόσμο συνήλθαν για να ιδρύσουν τα Ενωμένα Έθνη, γνώριζαν καλά τι μπορεί να συμβεί, όταν μία πολιτεία πιστέψει ότι έχει

δικαίωμα να ασκήσει απεριόριστη εξουσία στους πολίτες της. Η συγκλονιστική έκταση της θηριωδίας και της τρομοκρατίας κατά τη διάρκεια του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου και οι συνέπειές της σε όλο τον κόσμο ήταν ακόμη νωπές το Δεκέμβριο του 1948, όταν η Γενική Σύνοδος των Ενωμένων Εθνών υιοθέτησε χωρίς αντίρρηση τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Η Παγκόσμια Διακήρυξη είναι μία συμφωνία ανάμεσα στα έθνη με σκοπό την προαγωγή των βασικών δικαιωμάτων και την εδραίωση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης. Διακηρύσσει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι εγγενή σε κάθε ανθρώπινη ύπαρξη. Δεν είναι προνόμια που μπορεί μία κυβέρνηση να τα δώσει σε κάποιον ή να του τα αφαιρέσει-χαρίσει, γιατί έδειξε καλή ή κακή διαγωγή αντίστοιχα.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα περιορίζουν την εξουσία που μπορεί να ασκήσει η πολιτεία σ' έναν άνδρα, σε μία γυναίκα, σ' ένα παιδί. Από αυτήν την άποψη το κίνημα για την κατάργηση της θανατικής ποινής δεν μπορεί να διαχωριστεί από το κίνημα για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η Παγκόσμια Διακήρυξη αναγνωρίζει το δικαίωμα του κάθε ατόμου για τη ζωή και αναφέρει κατηγορηματικά ότι δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται κανένας σε βασανιστήρια ή σε σκληρή, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία. Η άποψη της Διεθνούς Αμνηστίας είναι ότι η θανατική ποινή παραβιάζει αυτά τα δικαιώματα [...]

Η σκληρότητα της θανατικής ποινής είναι εμφανής. Όπως τα βασανιστήρια, έτσι και η θανατική εκτέλεση αποτελεί τη μέγιστη φυσική και ηθική βλάβη που μπορεί να υποστεί ένα άτομο από την πολιτεία.

Αν το κρέμασμα από τα χέρια μεχρι να προκληθεί αφόρητος πόνος καταδικάζεται ως βασανιστήριο, πώς να μην καταδικαστεί-στηλιτευτεί (ως βασανιστήριο) το

κρέμασμα από το λαιμό μέχρι να προκληθεί ο θάνατος από ασφυξία; Αν η διοχέτευση ηλεκτρικού ρεύματος 100 Volt στα πιο ευαίσθητα μέρη του ανθρώπινου σώματος προκαλεί στον κόσμο την αηδία, ποια αντίδραση πρέπει να προκαλέσει η διοχέτευση 2000 Volt στο

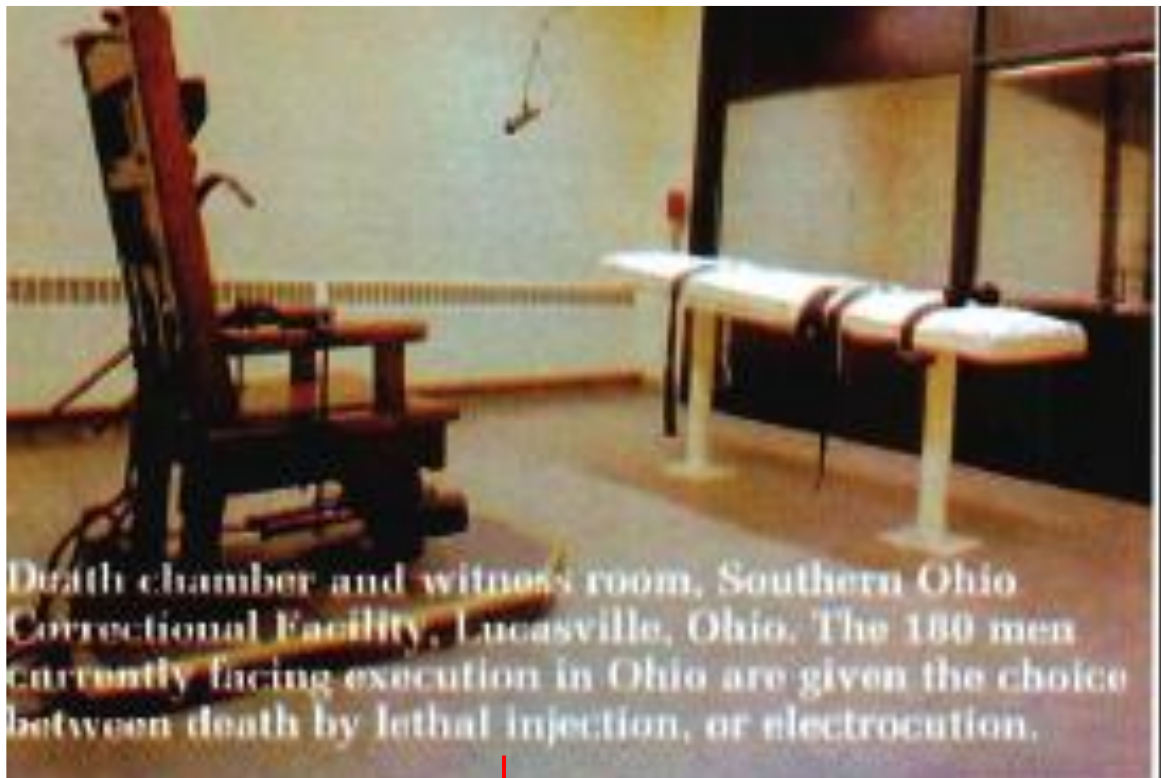
σώμα του θανατοποινίτη; [...]

Ο φυσικός πόνος που προκαλεί στον κατάδικο η θανατική εκτέλεση δεν μπορεί να καταμετρηθεί ούτε μπορεί να υπολογι-

στεί η ψυχική οδύνη του θανατοποινίτη που αναμένει τον επικείμενο θάνατό του. Η θανατική καταδίκη μπορεί να εκτελεστεί έξι λεπτά μετά από δίκη με συνοπτική διαδικασία, έξι εβδομάδες μετά από ομαδική δίκη ή δεκαέξι χρόνια μετά από μακροχρόνιες, νόμιμες διαδικασίες σε κάθε περίπτωση πάντως ο κατάδικος υποβάλλεται σε εξαιρετικά σκληρή, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και τιμωρία. [...]

Πολλές κυβερνήσεις έχουν ήδη αναγνωρίσει ότι η θανατική ποινή δε συμβιβάζεται με το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. [...] Ωστόσο 100 χώρες συνεχίζουν να τη διατηρούν, συνήθως με τη δικαιολογία ότι είναι απαραίτητη. Μόνο με την θανατική ποινή, υποστηρίζουν, μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά μία συγκεκριμένη ανάγκη της κοινωνίας. Και τονίζουν

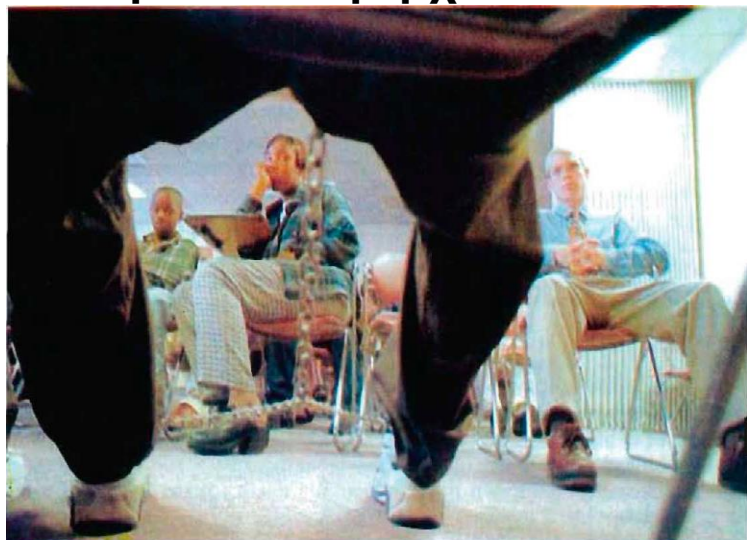
ότι η ανάγκη αυτή είναι τόσο μεγάλη, ώστε δικαιολογείται η σκληρότητα της θανατικής ποινής.

Death chamber and witness room, Southern Ohio Correctional Facility, Lucasville Ohio. The 180 men currently facing execution in Ohio are given the choice between death by lethal injection or electrocution.

Οι κοινωνικές ανάγκες που σύμφωνα με την παραπάνω άποψη δικαιολογούν τη χρήση της θανατικής ποινής διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Σε ορισμένες χώρες η θανατική ποινή νομιμοποιείται ως μέσο για την τιμωρία και την αποτροπή της ανθρωποκτονίας ή του βιασμού, ενώ σε άλλες θεωρείται αναγκαία για την εξάλειψη της εμπορίας ναρκωτικών, της τρομοκρατίας ή της οικονομικής διαφθοράς. Τέλος σε μερικές χώρες χρησιμοποιείται από τους κρατούντες για την εξόντωση των πολιτικών αντιπάλων τους.

Ωστόσο, οποιαδήποτε κι αν είναι η σκοπιμότητα που προβάλλεται, η άποψη ότι είναι επιτρεπτό για μία κυβέρνηση να δικαιολογήσει μία τόσο σκληρή ποινή όσο η θανατική έρχεται σε αντίθεση με την έννοια των

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ουσία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έγκειται ακριβώς σ' αυτό: ότι ορισμένα μέσα δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιούνται για την προστασία της κοινωνίας, εφόσον με τη

χρήση τους παραβιάζονται οι ίδιες αρχές που καθιστούν την κοινωνία άξια προστασίας. Όταν λοιπόν παραβλέπεται χάριν κάποιας σκοπιμότητας αυτή η βασική διάκριση ανάμεσα σε θεμιτά και αθέμιτα μέσα, τότε αυτόματα όλο τα ανθρώπινα δικαιώματα εκτίθενται σε κίνδυνο και όλα τα άτομα απειλούνται εξίσου.

Έγκυρες έρευνες σε διάφορες χώρες, π.χ. η πρόσφατη έρευνα του ΟΗΕ (1988), καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν έχει αποδειχτεί επιστημονικά, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, ότι η θανατική ποινή έχει μεγαλύτερη αποτρεπτική δύναμη από την ισόβια κάθειρξη. Αναμφισβήτητα η θανατική ποινή, εξουδετερώνοντας οριστικά τον κατάδικο, τον εμποδίζει να επαναλάβει το έγκλημα. Ωστόσο δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι ο θανατοποινίτης πραγματικά θα το επαναλάμβανε, αν ζούσε. [...]

Εξάλλου δεν υπάρχει καμία μαρτυρία που να βεβαιώνει την άποψη ότι η απειλή της θανατικής ποινής μπορεί να αποτρέψει εγκλήματα με πολιτικά κίνητρα ή τρομοκρατικές ενέργειες. Αντίθετα, το ενδεχόμενο να

γίνει κάποιος με την εκτέλεση του πολιτικός μάρτυρας, μπορεί να τον παρακινήσει σε τέτοιες πράξεις.

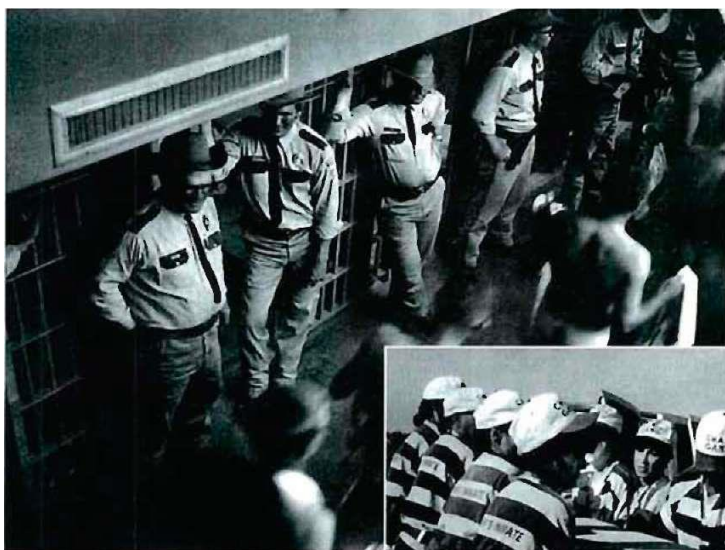
Κάθε κοινωνία επιζητεί προστασία από το έγκλημα. Η επιβολή της θανατικής ποινής ενώ δεν αποτελεί λύση, προκαλεί την εσφαλμένη εντύπωση ότι λαμβάνονται "σθεναρά" μέτρα κατά του εγκλήματος. Έτσι αποσπά την προσοχή από τα πιο σύνθετα μέτρα που είναι πραγματικά αναγκαία. [...]

Όταν τα επιχειρήματα σχετικά με την «αποτροπή» και την «εξουδετέρωση» των εγκληματιών ανατραπούν, παραμένει ένα ακόμα αρκετά ισχυρό' αυτό που υποστηρίζει τη δίκαιη τιμωρία του δράστη. Σύμφωνα με αυτό το επιχείρημα υπάρχουν εγκλήματα τόσο αποτρόπαια, που η εκτέλεση του δράστη αποτελεί τη μόνη δίκαιη "ανταμοιβή".

Πρόκειται για ένα επιχείρημα με έντονα συναισθηματική φόρτιση. Με την αποδοχή του ακυρώνεται αυτόματα η βάση στην οποία στηρίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αν δεχτούμε ότι ένας στυγερός εγκληματίας "αξίζει" τη σκληρότητα της θανατικής ποινής, γιατί να μη δεχτούμε τότε ότι και άλλοι, για παρόμοιους λόγους, "αξίζουν" τα βασανιστήρια, τη φυλάκιση ή τον τουφεκισμό χωρίς να προηγηθεί δίκη; Αλλά τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αναπαλλοτρίωτα. Δεν επιτρέπεται κανείς να τα αφαιρέσει ακόμα και από τον πιο τρομερό εγκληματία.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα αφορούν εξίσου τους χειρότερους όπως και τους καλύτερους από μας, και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο μας προστατεύουν. Εξάλλου πίσω από το επιχείρημα για δίκαιη ανταπόδοση κρύβεται η επιθυμία για εκδίκηση. Όμως η ιστορία του αγώνα για την εγκαθίδρυση κράτους δικαίου είναι ουσιαστικά η ιστορία του αγώνα για τον περιορισμό της προσωπικής εκδίκησης στη δημόσια ζωή και στους νομικούς κώδικες. [...]

Η άποψη ότι κάποιοι άνθρωποι "αξίζουν" τη θανατική ποινή προϋποθέτει βέβαια ότι η πολιτεία είναι σε

θέση να καθορίσει ακριβώς ποιοι είναι αυτοί. Η πρακτική της θανατικής ποινής όμως αποκαλύπτει ότι δεν υπάρχει κανένα σύστημα ποινικής δικαιοσύνης που να αποφα-

σίζει με απολύτως αλάνθαστη κρίση ποιος πρέπει να ζήσει και ποιος να πεθάνει. Αντίθετα, φαίνεται ότι όλα τα συστήματα δικαιοσύνης είναι ευάλωτα, υποπίπτουν σε λάθη ή κάνουν διακρίσεις [...]

Το "αβέβαιο" και το "αυθαίρετο" της ανθρώπινης κρίσης επηρεάζει βέβαια όλες τις δικαστικές αποφάσεις. Ωστόσο μόνο μία δικαστική απόφαση, αυτή που καταδικάζει τον κατηγορούμενο σε θάνατό, επιβάλλει μία ποινή αμετάκλητη και μη επανορθώσιμη. [...]

Η θανατική ποινή ως μέσο για την εξάλειψη των πολιτικών διαφωνιών είναι αποτρόπαια. Ως μέσο για να προστατευτεί η κοινωνία από το έγκλημα αποτελεί ψευδαίσθηση. [...] Παραμένει πάντοτε παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αυτό το κείμενο περιγράφει πώς χρησιμοποιείται η θανατική ποινή σε όλον τον κόσμο. Καθορίζει επίσης την επιλογή που αντιμετωπίζει κάθε κοινωνία και

κάθε μέλος της. Πρόκειται για την επιλογή που θέτει το ερώτημα τι είδους κόσμο θέλουν και επιδιώκουν οι άνθρωποι να οικοδομήσουν: ένα κόσμο όπου επιτρέπεται στην πολιτεία να σκοτώνει επιβάλλοντας μία μόνιμη ποινή ή έναν κόσμο που βασίζεται στο σεβασμό προς την ανθρώπινη ζωή και τα ανθρώπινα δικαιώματα ένα κόσμο χωρίς εκτελέσεις;

(Όταν η πολιτεία σκοτώνει... Η θανατική ποινή παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έκδοση της Διεθνούς Αμνηστίας, Λονδίνο 1989)

► Υποθέστε ότι σε μια ξένη χώρα επίκειται η εκτέλεση ενός νεαρού θανατοποινίτη. Το γεγονός έλαβε διεθνείς διαστάσεις.

α) Στην πόλη σας έχει δημιουργηθεί μια κίνηση διαμαρτυρίας για την επικείμενη εκτέλεση και σας αναθέτουν τη σύνταξη μιας σχετικής επιστολής. Συντάξτε την επιστολή (μέχρι 300 λέξεις) προς τον πρόεδρο της χώρας (Χ) υποστηρίζοντας το αίτημα για την μη εκτέλεση του θανατοποινίτη.

Ή

β) Να υποθέσεις ότι αποφασίζεις να κοινοποιήσεις τις απόψεις σου για το θέμα της θανατικής ποινής με ένα άρθρο σου σε τοπική εφημερίδα.

Στο κείμενό σου μπορείς αρχικά να αναφερθείς σε κάποιο από τα επιχειρήματα των κειμένων που διάβασες (του Ι. Μανωλεδάκη και της Διεθνούς Αμνηστίας), να συμφωνήσεις

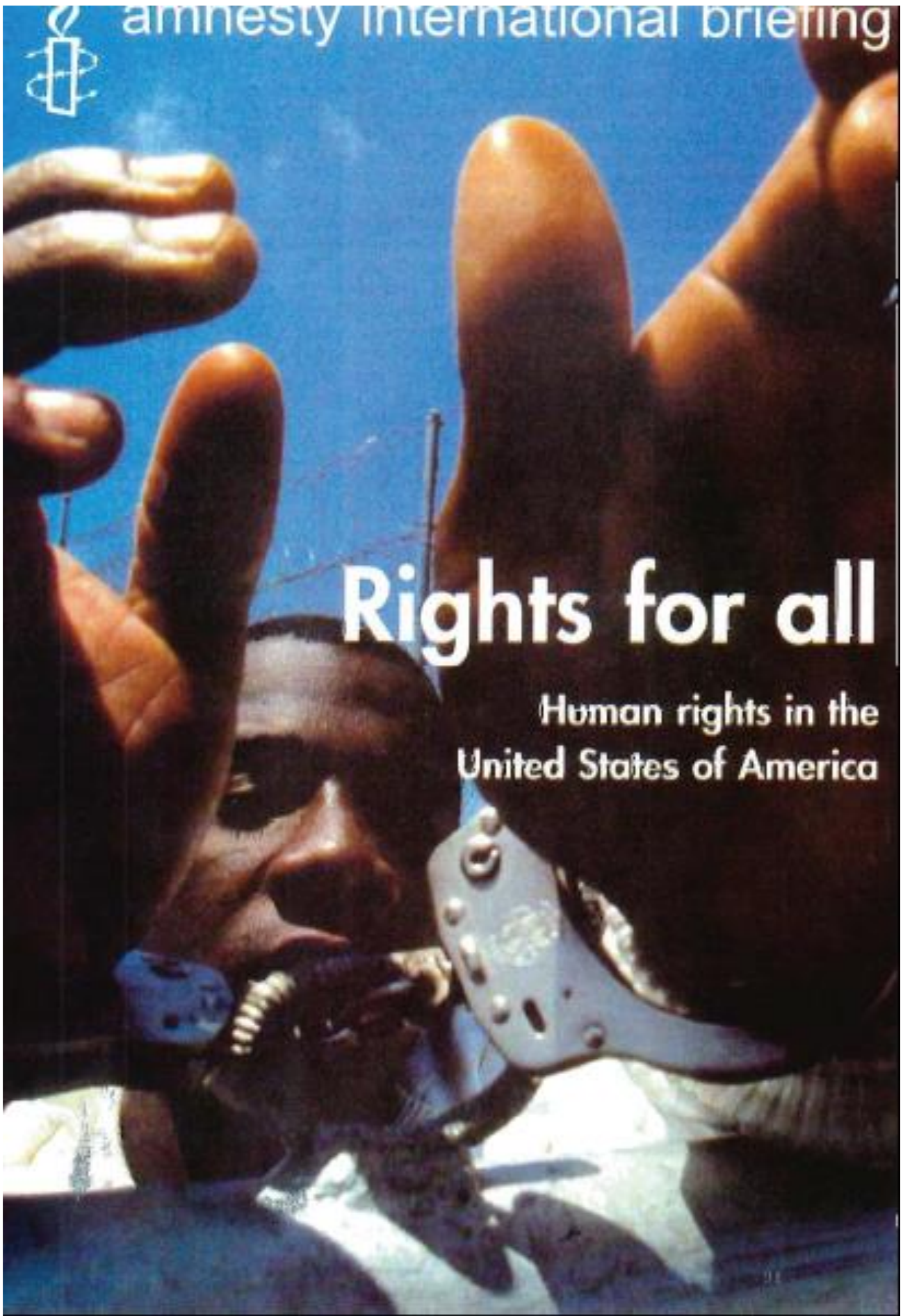
ή να προσπαθήσεις να τα ανασκευάσεις, και στη συνέχεια να αναπτύξεις τη δική σου άποψη (400 - 500 λέξεις περίπου).

amnesty international briefing

Rights for all

Human rights in the
United States of America

1 ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΤΟ ΟΤΙ ο άνθρωπος αισθάνεται το Σύμπαν εχθρικό και τον εαυτό του εξόριστο σε μία γωνιά του. Εξόριστο για δύο λόγους. Πρώτα, γιατί το Σύμπαν εμφανίζεται απέραντα μεγάλο και με άπειρη ποικιλία μορφών ύλης. Δεύτερο, γιατί το Σύμπαν δεν φαίνεται να έχει κάποιο σκοπό· ο πολύπλοκος μηχανισμός του, παρά τη θαυμαστή εσωτερική αλληλουχία του, φαίνεται να λειτουργεί ερήμην του ανθρώπου.

2 Η προσεκτική όμως μελέτη και παρατήρηση του Σύμπαντος αποκαλύπτει πιθανόν κάποια επιδέξια κρυμμένη σκοπιμότητα. Υπάρχει, καταρχήν, μία σειρά αξιοσημείωτων συμπτώσεων, ως προς τα μεγέθη. Φαίνεται δηλαδή ότι η ανθρώπινη κλίμακα συμπίπτει περίπου με το γεωμετρικό μέσο όρο της αστρονομικής και της πυρηνικής κλίμακας. Ένα πρωτόνιο, για παράδειγμα, έχει μάζα 2×10^{-24} gr, ενώ ένα συνηθισμένο αστέρι γύρω στα 2×10^{33} gr. Ο γεωμετρικός μέσος όρος είναι 6×10^4 gr, ή 60 κιλά· η τυπική συνεπώς μάζα του ανθρώπινου σώματος. Οι γραμμικές, εξάλλου, διαστάσεις του ανθρώπου, που είναι γύρω στα 2 μετρα, δεν απέχουν πολύ από το γεωμετρικό μέσο όρο των διαστάσεων του ατομικού πυρήνα (10cm) και των αποστάσεων μεταξύ των αστέρων (10 cm, δηλαδή ένα έτος φωτός). Ο άνθρωπος, συνεπώς, βρίσκεται στο μέσον της τεράστιας κλίμακας που συνδέει με κατάλληλο τρόπο το μικρόκοσμο με το μέγακοσμο.

3 Αυτές και άλλες συμπτώσεις, υποδεικνύουν, ίσως, ότι η ανθρώπινη παρουσία στο Σύμπαν έχει κάποια σημασία. Και βάσει αυτών, διατυπώθηκε το περίφημο "ανθρωπικό αξίωμα" που έχει διάφορες παραλλαγές. Όπως παρατηρεί ο B. Carter, "παρόλο που ο Κοπέρνικος έδειξε ότι δεν κατέχουμε κάποια προνομιακή θέση στο Σύμπαν, η θέση του ανθρώπινου παρατηρητή είναι αναγκαστικά ιδιαίτερη. Τουλάχιστον

από το γεγονός ότι ορισμένες συνθήκες θερμοκρασίας και χημικού ή φυσικού περιβάλλοντος είναι προϋποθέσεις για την ύπαρξή του".

4 Η ανθρωπική αρχή αλλάζει την οπτική γωνία μας ως προς το Σύμπαν. Δεν είναι ότι στη μακραίωνη εξέλιξή του το Σύμπαν δημιούργησε τυχαία τις κατάλλη-

λες συνθήκες για να υπάρξει ανθρωπινή ζωή σ' αυτόν εδώ, ή άλλους πλανήτες αλλά, ίσα ίσα, η ύπαρξη του ανθρώπου προϋποθέτει ένα συγκεκριμένο Σύμπαν, από τα πολλά δυνατά.

5 Προς την εκπλήρωση του σκοπού

αυτού, για τις τιμές των φυσικών σταθερών 5 ή άλλων χαρακτηριστικών μεγεθών, δεν υπήρχαν μεγάλα περιθώρια επιλογής. Πράγματι, ας θυμηθούμε τα πρώτα λεπτά της δημιουργίας του Σύμπαντος· τότε που στην αρχέγονη υπέρθερμη σφαίρα το ήλιον συντίθεται από το υδρογόνο. Υπολογισμοί δείχνουν ότι μία πολύ μικρή μεταβολή στους παράγοντες που ρυθμίζουν την πυρηνοσύνθεση μεταβολή στη "σταθερά λεπτής υ-φής" της Πυρηνικής Φυσικής αρκεί για να παραχθεί ένα τελείως διάφορο σύμπαν. Που θα περιείχε δηλαδή πολύ λίγο ήλιο ή πολύ λίγο υδρογόνο. Αστέρια, όμως,

τουλάχιστον όπως τα ξέρουμε, θα ήταν αδύνατο τότε να υπάρξουν και η ζωή θα ήταν ανέφικτη.

6 Ανάλογα ισχύουν και για τη σταθερά βαρύτητας, που είναι η ίδια σε όλο το Σύμπαν και ρυθμίζει τη βαρυτική έλξη ανάμεσα στα σώματα. Είδαμε ότι τα αστέρια παράγουν ενέργεια, επειδή διαρκώς αγωνίζονται να εξουδετερώσουν τη βαρύτητα. Αν η ένταση της βαρύτητας ήταν, για παράδειγμα, μερικές φορές μεγαλύτερη, η ενέργεια θα έπρεπε να παράγεται με εντατικότερο ρυθμό. Τα περισσότερα αστέρια θα ήσαν τότε "μπλε γίγαντες", αστέρια δηλαδή που δεν ζουν αρκετά για να έχουν τη χρονική άνεση οι οργανισμοί να αναπτυχθούν. Το ίδιο και αν η ένταση της βαρύτητας ήταν μία τάξη μεγέθους μικρότερη. Πολλά αστέρια θα ανήκαν τότε στην κατηγορία των "ερυθρών νάνων" που εκπέμπουν λίγη ακτινοβολία. Η πιθανότητα να βρεθεί ένας πλανήτης στη στενή περιοχή αυτής της ακτινοβολίας είναι ελάχιστη.

7 Ανάλογες παρατηρήσεις μπορεί να διατυπωθούν και για την ηλεκτρομαγνητική δύναμη. Αν η ένταση της ηλεκτρομαγνητικής δυνάμεως ήταν μικρότερη, ο σχηματισμός ατόμων ή μορίων θα ήταν αδύνατος. Διότι, η ηλεκτρομαγνητική δύναμη συγκρατεί τα ηλεκτρόνια σε τροχιές γύρω από τον πυρήνα και είναι αυτή που επιτρέπει, με κατάλληλους δεσμούς, το σχηματισμό μορίων. Η μικρότερη ένταση συνεπάγεται ένα Σύμπαν εξαιρετικά απλό: Με ηλεκτρόνια μόνον και πυρήνες, χωρίς τα πολύπλοκα οργανικά μόρια, και συνεπώς, χωρίς ζωή. Ισχυρότερες ηλεκτρομαγνητικές δυνάμεις θα σήμαιναν, αντίθετα, παντοτινή δέσμευση των ηλεκτρονίων από τους πυρήνες και αδυναμία χημικών αντιδράσεων. Ο τριπλασιασμός, για παράδειγμα, της εντάσεως θα υποχρέωνε το νερό, τη βάση των βιολογικών οργανισμών, να είναι στερεό σ' όλες τις θερμοκρασίες.

8 Σύμφωνα με τον Στ. Τραχανά, που έχει επεξεργασθεί μία ενδιαφέρουσα παραλλαγή του ανθρώπινου αξιώματος: "Όλοι οι φυσικοί νόμοι, χωρίς εξαίρεση, είναι βιολογικά αναγκαίοι. Κανένας τους δεν είναι βιολογικά περιττός. Όλοι επιτελούν μία βιολογικά ζωτική λειτουργία".

9 Μπορεί κανείς να συνεχίσει επί πολύ. Η παρουσία του ανθρώπου και ο κόσμος γύρω του "ερμηνεύονται", με συνέπεια, σαν αποτέλεσμα της κατάλληλης εκλογής των φυσικών νόμων και των φυσικών σταθερών.[...]

10 Το ανθρωπικό αξίωμα είναι λοιπόν ένας τρόπος να ερμηνεύονται γεγονότα, ακόμα και στα αρχικά στάδια του Σύμπαντος, από μία μεταγενέστερη, αναμφισβήτητη παρουσία: Αυτήν του ανθρώπου ως παρατηρητή. Και δίδει, το ανθρωπικό αξίωμα, τη μεταφυσική αλλά και την επιστημονική ικανοποίηση της διερευνήσεως πολλών φαινομένων ή μεγεθών, με αφετηρία αυτό και μόνον το "εξαιρετικό" γεγονός. Η εύστοχη φράση του Αϊνστάιν, ότι "το πιο ακατανόητο γεγονός, σχετικά με το Σύμπαν, είναι κατανοητό", απόκτά έτσι μία άλλη διάσταση. Το Σύμπαν είναι κατανοητό, από τη στιγμή που ως σκοπό του θεωρήσουμε τη δημιουργία σκεπτόμενων όντων.

11 Μία όμως που η τόλμη δεν μας εγκαταλείπει, μπορούμε να θέσουμε ένα ακόμα ριζικότερο ερώτημα: Υπάρχει, άραγε, κάποιος επιστημονικός και όχι θεολογικός ή μεταφυσικός λόγος, που το Σύμπαν έχει αυτή τη σκοπιμότητα;

12 Σύμφωνα με τον J. Wheeler, που διατύπωσε μία ακραία παραλλαγή της ανθρωπικής αρχής το Σύμπαν είναι ανάγκη να δημιουργήσει τον άνθρωπο, για να υπάρξει το ίδιο! Τούτο στηρίζεται σε μία ερμηνεία της Κβαντομηχανικής, της θεωρίας που περιγράφει με ακρίβεια, αν και πιθανοκρατικά, τον ατομικό κόσμο.

13 Ένα γεγονός του μικρόκοσμου, σύμφωνα μ' αυτήν την ερμηνεία, υπάρχει, μόνο αν παρατηρηθεί. Τότε και μόνο τότε, αναδύεται στην πραγματικότητα μία από τις δυνατές καταστάσεις του. Η περίφημη γάτα του Schrodinger -θεμελιωτή της Κβαντομηχανικής- η έγκλειστη σ' ένα αδιαφανές κουτί, και απειλούμενη από την τυχαία εκπυρσοκρότηση ενός όπλου, δεν είναι ούτε νεκρή, ούτε ζωντανή. Είναι εν δυνάμει και τα δύο. Και μόνον το άνοιγμα του κουτιού -η παρατήρηση- την τοποθετούν οριστικά σ' έναν από τους δύο κόσμους. Έτσι και το Σύμπαν: Για να είναι πραγματικό, πρέπει να εξελιχθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρξουν οι παρατηρητές του. "Ο παρατηρητής", λέει ο Wheeler "είναι απαραίτητος για τη δημιουργία του Σύμπαντος, όσο και το Σύμπαν για τη δημιουργία του παρατηρητή". Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι, παρά την έλξη που εξασκούν παρόμοιες νοητικές ακροβασίες, ελάχιστα γίνονται αποδεκτές από τον επιστημονικό λόγο.

14 Αν όμως ελάχιστες μεταβολές των φυσικών σταθερών αρκούν για να παράγουν ένα σύμπαν τελείως διαφορετικά, είναι, άραγε, το δικό μας το μόνο "Σύμπαν" σήμερα, ή ακόμη περισσότερο, το μόνο που υπήρξε ποτέ;

15 Μία ριζοσπαστική ιδέα είναι ότι το Σύμπαν μας είναι ένα από τα πολλά, μπορεί και άπειρα, άλλα σύμπαντα. Το καθένα έχει τις δικές του τιμές των φυσικών σταθερών και εξελίσσεται με ανάλογους ή τους ίδιους νόμους. Τα περισσότερα από αυτά τα σύμπαντα δεν είναι ικανά να φιλοξενήσουν την ανθρώπινη ζωή. Παρόλο που δεν αποκλείεται να έχουν λοιπόν μεγάλη ομορφιά και μεγαλοπρέπεια, δεν υπάρχει κανείς να το βεβαιώσει. Υπάρχουν τα σύμπαντα αυτά απλώς παράλληλα με το δικό μας ή υπήρξαν σαν αποτέλεσμα κάποιας άλλης αρχικής εκρήξεως, ενός άλλου συμπαντικού κύκλου με τις δικές του τιμές φυσικών σταθερών. Από όλες αυτές τις προ-

σπάθειες για αυτογνωσία, λίγες ίσως είχαν την ικανοποίηση της επιτυχίας με τη δημιουργία παρατηρητών. Πιθανόν ακόμη, αυτό που εμείς εννοούμε ως Σύμπαν να είναι απλώς μία μικρή γωνιά ενός πολύ μεγαλύτερου Όλου. Μακριά από αυτήν τη γωνιά κυριαρχούν άλλοι φυσικοί νόμοι και δεν υπάρχει ούτε στο ελάχιστο η πιθανότητα κάποιας μορφής ζωής.

16 Εδώ όμως έχει τη θέση της μία τολμηρή παρατήρηση. Αν δεχθεί κανείς την ανθρωπική αρχή, το Σύμπαν φαίνεται εξαιρετικά σπάταλο. Γιατί, απειροελάχιστη μόνο από την ύλη ή τις διαδικασίες του χρησιμοποιούνται για τον τελικό σκοπό. Θ' αρκούσε, προς τούτο, ένας κατάλληλος πλανήτης και ένα κατάλληλο αστέρι ή έστω, ένας γαλαξίας. Τα δισεκατομμύρια των γαλαξιών και η ποικιλία των αστρικών σωμάτων φαίνονται αδιάφοροι ή και εχθρικοί στη δημιουργία ζωής. Εκτός εάν το σχέδιο υπήρξε πολύ πιο φιλόδοξο: Και υπάρχουν, συνεπώς, δισεκατομμύρια πλανήτες που φιλοξενούν "ζωή"· και αυτή πάλι η ζωή εμφανίζεται σε μεγάλη ποικιλία μορφών, που κάποιες δεν θα έχουν τις δικές μας αδυναμίες ή περιορισμούς στη νόηση. Κατά τη γνώμη του συγγραφέα του παρόντος βιβλίου, η αποδοχή της ανθρωπικής αρχής συνεπάγεται ένα Σύμπαν διάσπαρτο από νοήμονα όντα.

17 Στα περί το ανθρωπικό αξίωμα, ο αναγνώστης θα διακρίνει στοιχεία μεταφυσικά, ή και ενδόμυχες ανθρωπινες επιθυμίες. Αν όμως αυτό αποτελεί μία βάσιμη αιτία κριτικής, το ανθρωπικό αξίωμα έχει, πέραν από το αναμφισβήτητο επιστημονικό του ενδιαφέρον, μία ηθική δικαίωση. Ανασύρει και πάλι τον άνθρωπο από την ασημαντότητα και τον τοποθετεί σε θέση περίοπτη. Ακριβώς όπως κάθε μεγάλη, μορφή τέχνης, το ανθρωπικό αξίωμα ανυψώνει, χωρίς να ωραιοποιεί ή να διεκδικεί την αποκλειστικότητα.

(Γ. Γραμματικάκης, Η κόμη της Βερενίκης)

1. Το κείμενο που διαβάσατε είναι επιστημονικό γίνεται όμως προσπάθεια από το συγγραφέα να γραφεί με εκλαϊκευμένο τρόπο, ώστε να γίνεται κατανοητό και από αναγνώστες που δεν είναι ειδικοί στο θέμα. Να διατυπώσετε με δικά σας λόγια την ανθρωπική αρχή, λαμβάνοντας υπόψη τις παραγράφους 3, 4 και 10.

2. Ο συγγραφέας εκθέτει διάφορες επιστημονικές παρατηρήσεις ως δεδομένα που συνηγορούν υπέρ της ανθρωπικής αρχής. Να τις επισημάνετε και να παρατηρήσετε πώς τεκμηριώνει τη θέση του με τα δεδομένα αυτά.

3. Ποια είναι τα αδύνατα σημεία της θεωρίας και ποια τα πλεονεκτήματά της; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο ίδιο το κείμενο (βλ. κυρίως τις παραγρ. 16, 17).

4. Για να καταλήξουν οι επιστήμονες σε συμπεράσματα, είναι υποχρεωμένοι να θέτουν διαρκώς ερωτήματα στα οποία καλούνται να δώσουν απαντήσεις. Ποια ερωτήματα εντοπίζετε στο συγκεκριμένο κείμενο και με ποιο τρόπο ο συγγραφέας επιχειρεί να απαντήσει στο "ριζικότερο" από αυτά;

5. Ποια είναι τελικά η άποψη του συγγραφέα για την ανθρωπική αρχή; Τη δέχεται ανεπιφύλακτα; Την απορρίπτει; Την αποδέχεται παρά τις επιφυλάξεις του για τα μειονεκτήματα που παρουσιάζει; Να

τεκμηριώσετε την απάντησή σας με παραπομπές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

6. Προσέξτε με ποιους τρόπους επιτυγχάνεται η συνοχή μεταξύ των παραγράφων 1-8 (π.χ. με τις μεταβατικές λέξεις και φράσεις του κειμένου).

7. Το κείμενο αυτό περιέχει ένα ειδικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν οι φυσικές επιστήμες. Να το καταγράψετε και να σχηματίσετε με ορισμένες από αυτές τις λέξεις δικές σας προτάσεις.

8. Ενδόμυχες επιθυμίες, περίοπτη θέση, νοήμονα όντα, ριζικότερο ερώτημα, ακατανόητο γεγονός, ωραιοποιεί, εξουδετερώνουν, ασημαντότητα, αποδοχή: να βρείτε άλλες λέξεις και φράσεις ισοδύναμες.

9. Νοητικές ακροβασίες, μακραίωνη εξέλιξη, εσωτερική αλληλουχία, αρχέγονη, ερήμην, μικρόκοσμος: να σχηματίσετε με τις λέξεις αυτές δικές σας προτάσεις.

Να επισημάνετε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του επιστημονικού λόγου στο παρακάτω κείμενο, καθώς και τα βασικά σημεία της συλλογιστικής πορείας του συγγραφέα.

Οι ορίζοντές μας διευρύνονται

Αν το σκεφτούμε λίγο προσεκτικότερα, διαπιστώνουμε ότι δεν κάνει και μεγάλη διαφορά αν το σύμπαν είναι πεπερασμένο (σαν το μπαλόνι) ή άπειρο (σαν το σεντόνι). Έτσι κι αλλιώς, εφόσον η ταχύτητα του φωτός και η ηλικία του σύμπαντος είναι πεπερασμένες, μέχρι σήμερα έχουμε προλάβει να ανταλλάξουμε φωτεινά σήματα και

κάθε είδους πληροφορία μ' εκείνους τους γαλαξίες που εκτείνονται γύρω μας σε ακτίνα μέχρι $c \cdot t$, όπου t είναι η ηλικία του σύμπαντος και c η ταχύτητα φωτός. Η επιφάνεια της σφαίρας με κέντρο κάποιο γαλαξία και ακτίνα $c \cdot t$ λέγεται ο ορίζοντας του γαλαξία. Η ορολογία είναι πολύ πετυχημένη: μέχρι τον ορίζοντα μπορούμε να δούμε και να ξέρουμε τι συμβαίνει, αν φυσικά διαθέτουμε τέλεια τεχνολογία. Το μέρος του σύμπαντος μέσα στον ορίζοντα του Γαλαξία αποτελεί την αιτιατή περιοχή (casual region) του Γαλαξία μας, το κομμάτι δηλαδή του σύμπαντος που (μέχρι σήμερα) μπορούμε να ξέρουμε τι συμβαίνει, μας επηρεάζει και το επηρεάζουμε. Ουσιαστικά λοιπόν για μας, μόνον αυτό το κομμάτι του σύμπαντος υπάρχει. Κι όταν ακόμη το σύμπαν είναι άπειρο, πολλές φορές αναφερόμαστε στην ακτίνα του, εννοώντας την ακτίνα της αιτιακής μας περιοχής σήμερα.

Με το πέρασμα του χρόνου ο ορίζοντάς μας μεγαλώνει, επεκτεινόμενος με την ταχύτητα του φωτός. Συγχρόνως φυσικά, και οι γαλαξίες απομακρύνονται, αλλά αυτοί φεύγουν με ταχύτητα μικρότερη από το φως. Το συνδυασμένο αποτέλεσμα είναι, όσος χρόνος περνά, το σύμπαν να γίνεται όλο και πιο μεγάλο, όλο και πιο ενδιαφέρον, με την έννοια ότι όλο και καινούργιοι γαλαξίες μπαίνουν μέσα στην αιτιακή μας περιοχή. Συνεπώς, με το πέρασμα του χρόνου, έχουμε πλέον τη δυνατότητα να συναναστρεφόμαστε μ' ένα όλο και μεγαλύτερο κομμάτι του κόσμου. Ανεξάρτητα λοιπόν του αν το σύμπαν είναι πεπερασμένο ή άπειρο, για μας ουσιαστικά υπάρχει και θα υπάρχει πάντα μόνο ένα πεπερασμένο κομμάτι.

(Β. Ξανθόπουλος, Περί αστέρων και συμπάντων),
Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1985,
σελ.62

Θέματα για συζήτηση και έκφραση - έκθεση σχετικά με την επιστήμη και το ρόλο της στην κοινωνία

► Ποιο είναι το πρόβλημα που απασχολεί σήμερα ορισμένους επιστήμονες; Γιατί ακόμα και οι ειδικοί δεν μπορούν να παρακολουθήσουν την εξέλιξη των επιστημονικών θεωριών; Ποια σημασία θα είχε για τον άνθρωπο η ανακάλυψη μιας ενιαίας θεωρίας που θα ερμήνευε τους νόμους του Σύμπαντος; Απαντήστε αφού διαβάσετε το παρακάτω σχετικό κείμενο.

Τι θα σήμαινε το να ανακαλύψουμε κάποτε την τελική θεωρία του Σύμπαντος; Όπως εξηγήσαμε στο κεφάλαιο 1, δεν θα μπορούσαμε ποτέ να είμαστε απόλυτα βέβαιοι ότι ανακαλύψαμε πραγματικά τη σωστή θεωρία, αφού οι θεωρίες δεν είναι δυνατό να αποδειχτούν. Αλλά αν η θεωρία αυτή είναι μαθηματικά συνεπής και οι προβλέψεις της συμφωνούν πάντα με τις παρατηρήσεις, θα μπορούσαμε να πιστεύουμε ότι λογικά είναι πραγματικά η σωστή θεωρία. Μία τέτοια ανακάλυψη θα ήταν το ένδοξο τέλος ενός μακραίωνου κεφαλαίου στην ιστορία της ανθρωπίνης προσπάθειας να κατανοήσει τον Κόσμο. Αλλά θα επέφερε επίσης και μία άλλη επαναστατική αλλαγή: ο κάθε μη ειδικός θα μπορούσε να κατάλαβει τους νόμους που κυβερνούν το Σύμπαν. Στην εποχή του Νεύτωνα ένας μορφωμένος άνθρωπος μπορούσε να έχει αντίληψη ολόκληρης της ανθρωπίνης γνώσης, τουλάχιστον στις γενικές γραμμές της. Αλλά στη συνέχεια η πολύ μεγάλη ανάπτυξη της επιστήμης τού στέρησε αυτή τη δυνατότητα. Οι θεωρίες άλλαζαν συνεχώς για να μπορούν να ανταποκρίνονται στα καινούργια δεδομένα των παρατηρήσεων, και γι' αυτό ουδέποτε παρουσιάζονταν σε κατάλληλα περιληπτική και απλουστευμένη μορφή, ώστε να μπορούν να τις κατανοήσουν και οι μη ειδικοί. Σήμερα ακόμα και οι ειδικοί δεν μπορούν να

κατανοήσουν παρά ένα μικρό μόνο μέρος του συνόλου των επιστημονικών θεωριών. Ο ρυθμός προόδου είναι τόσο γρήγορος, ώστε όσα μαθαίνει κανείς στο σχολείο ή στο πανεπιστήμιο είναι σχεδόν πάντα ξεπερασμένα. Μόνο λίγοι άνθρωποι μπορούν να διατηρήσουν την επαφή τους με τις πιο πρόσφατες προόδους της επιστημονικής γνώσης, και για να το κατορθώσουν πρέπει να αφιερώσουν ολόκληρο το χρόνο τους και να ειδικευτούν σε μία μικρή περιοχή της επιστήμης τους. Οι υπόλοιποι δεν αντιλαμβάνονται το μέγεθος της προόδου που συντελείται και του ενθουσιασμού που προκαλεί. Αν όμως ανακαλυφθεί μία τελική θεωρία του Σύμπαντος, η κατάσταση αυτή θα αλλάξει. Αν πιστέψουμε τον Eddington, πριν από εβδομήντα χρόνια μόνο δύο άνθρωποι καταλάβαιναν τη γενική θεωρία της σχετικότητας. Σήμερα την καταλαβαίνουν δεκάδες χιλιάδες απόφοιτοι πανεπιστημίων και πολλά εκατομμύρια άλλων ανθρώπων έχουν τουλάχιστον μία γενική ιδέα γι' αυτήν. Έτσι, λοιπόν, αν κάποτε ανακαλυφθεί μία πλήρης ενιαία θεωρία δεν θα είναι παρά μόνο θέμα χρόνου να παρουσιαστεί με περιληπτική και απλουστευμένη μορφή και να διδαχτεί στα σχολεία, τουλάχιστον στις γενικές γραμμές της. Όλοι τότε θα μπορούμε να καταλάβουμε τους νόμους που κυβερνούν το Σύμπαν και καθορίζουν την ίδια μας την ύπαρξη.

(Stephen W. Hawking, Το χρονικό του χρόνου, εκδ. Κάτοπτρο, 1988, σελ. 247- 248).

Σημείωση σχετικά με τα θέματα για συζήτηση και έκφραση – έκθεση του βιβλίου:

Τα θέματα προσφέρονται για προφορική ή και για γραπτή έκφραση, και οι προτεινόμενες ερωτήσεις αποτελούν δείκτες, με τη βοήθεια των οποίων μπορούν να οργανωθούν ποικίλες περιστάσεις επικοινωνίας. Για την προφορική έκφραση οι μαθητές μπορούν να πάρουν μέρος σε ελεύθερη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης ή να οργανώσουν ημερίδα με θέμα ανάλογο με εκείνο του θεματικού κύκλου κ. ο. κ.

Για τη γραπτή έκφραση ο καθηγητής και οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν το επικοινωνιακό πλαίσιο ανάλογα με το θεματικό κύκλο και με το σκοπό τον οποίο επιδιώκουν. Έτσι οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα, χρησιμοποιώντας το κατάλληλο επίπεδο ύψους κάθε φορά, να ασκηθούν σε διάφορα είδη λόγου (ημερολόγιο, επιστολή σε φιλικό ή επίσημο πρόσωπο, κριτική αξιολόγηση ενός πολιτικού λόγου/ ενός επιστημονικού κειμένου/ ενός άρθρου στον τύπο, γραπτή απάντηση στο ερωτηματολόγιο μιας έρευνας, γραπτή εισήγηση σε μια συνάντηση/ ένα συνέδριο/ μια ημερίδα κτλ., κείμενο για μια ανοιχτή συζήτηση στο Διαδίκτυο, κ.ο.κ.)

► Υπάρχει η άποψη ότι οι ηθικές, αξιολογικές κρίσεις, οι πολιτιστικές παραδόσεις και οι πολιτικές τοποθετήσεις, δεν επηρεάζουν με κανένα τρόπο και πολύ περισσότερο δεν καθορίζουν την επιστημονική γνώση. Δεν υπάρχει "καλό" και "κακό" στην επιστημονική γνώση. Ο Γαλιλαίος εκφράζει αρκετά καθαρά την παραπάνω άποψη.

"Εάν το θέμα που εξετάζουμε ήταν κάποιο θέμα της επιστήμης του δικαίου ή κάποιας άλλης από τις λεγόμενες επιστήμες του ανθρώπου, όπου δεν υπάρχει αλήθεια ή ψεύδος, θα έπρεπε να βασιστούμε στην οξύνοια, στην ευθυκρισία, και το ταλέντο των συγγραφέων και να ελπίζουμε ότι αυτός που έχει σε υψηλότερο βαθμό τις παραπάνω ικανότητες θα προσδώσει στους συλλογισμούς του και τη μεγαλύτερη αληθοφάνεια. Τα συμπεράσματα όμως των φυσικών επιστημών είναι αληθή και αναπόφευκτα και η κρίση του ανθρώπου δεν έχει να κάνει τίποτε με αυτά".

(G. Galileo, Dialogue on the Great World System επιμ. α. De Santiliana, University of Chicago Press, 1953, όπως αναφέρεται στο J. Lipscombe και B. Williams. Are Science and Technoogy Neutral? Butterworlths, 1979. σ. 6)

Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει ότι, επειδή ο κρατικός ή άλλος σχεδιασμός της επιστημονικής έρευνας δε διαμορφώνεται με μοναδικό κριτήριο την ανακάλυψη της αλήθειας για τον κόσμο, αλλά επηρεάζεται από κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες, όπως

άλλωστε και η εκπαίδευση του επιστήμονα, η ιδέα της ουδετερότητας της επιστήμης είναι μάλλον έκφραση ενός ιδανικού και όχι της πραγματικότητας. Κοινωνικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες επηρεάζουν την επιστήμη, όπως και κάθε άλλο κοινωνικό θεσμό.

► Να συζητήσετε τις προηγούμενες απόψεις. Στη συνέχεια να διαβάσετε το παρακάτω θέμα, καθώς και τα συνοδευτικά του κείμενα, και να διατυπώσετε τις απόψεις σας σχετικά με την κοινωνική ευθύνη ή την ουδετερότητα της επιστήμης.

Μερικοί επιστήμονες, κυρίως μετά τη Χιροσίμα και τη δίκη της Νυρεμβέργης, αναγνώρισαν ότι σε μία τεχνολογική κοινωνία η επιστήμη δεν είναι και ούτε μπορεί να είναι πολιτικά ουδέτερη. Άλλοι, όμως, συνεχίζουν να υποστηρίζουν ότι η επιστήμη θα 'πρεπε να είναι μία ασταμάτητη αναζήτηση της αλήθειας, αναζήτηση που δεν είναι δυνατό να υποβληθεί σε πολιτική ή ηθική κριτική. Ο Ρόμπερτ Οππενχάιμερ, ο άνθρωπος που ευθύνεται για το σχέδιο Λος Άλαμος της κατασκευής και της δοκιμής της πρώτης ατομικής βόμβας, δήλωσε το 1967:

"Η δουλειά μας άλλαξε τις ανθρώπινες συνθήκες ζωής. Η χρησιμοποίηση που της έγινε είναι υπόθεση των κυβερνήσεων και όχι των επιστημόνων".

((Αυτο)κριτική της επιστήμης, εκδ. Βέργας, 1973)

► Να συζητήσετε τις δύο προηγούμενες απόψεις. Είναι δυνατό ακόμη και σήμερα η επιστήμη να εμμένει στο σύνθημα "η αλήθεια για την αλήθεια" και να διακηρύσσει την πολιτική της ουδετερότητα ή μήπως είναι καιρός να κάνει την (αυτο)κριτική της και να αντιμετωπίσει

την κοινωνική της ευθύνη; Διαβάστε και τα παρακάτω σχετικά κείμενα και αξιολογήστε τα επιχειρήματά τους.

- "Οι επιστήμονες δεν μπορούν να μείνουν βουβοί μπροστά στη χρησιμοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας για την υποδούλωση των λαών της Ινδοκίνας που δε ζητούν παρά να είναι αφέντες του τόπου τους. Η ανάπτυξη αυτών των νέων τεχνολογικών μεθόδων έγινε χάρη στη συνεισφορά ορισμένων επιστημόνων. Αυτές οι πράξεις έχουν αποδοκιμαστεί από την επιστημονική κοινότητα, που συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο τις ευθύνες της".

(Απόσπασμα από έκκληση που έστειλαν εξέχοντες Γάλλοι πανεπιστημιακοί σε διεθνείς οργανισμούς, ΟΗΕ, ΟΥΝΕΣΚΟ κτλ.)

- "Αν θέλουμε να παρεμποδίσουμε την τροφοδοσία με ρύζι των Βιετκόγκ, τι διαφορά υπάρχει ανάμεσα στην καταστροφή της συγκομιδής με βλαστησιοκτόνα και στην αποστολή στρατευμάτων, για να εμποδίσουν τον εχθρό να τροφοδοτηθεί; Το τελικό αποτέλεσμα είναι το ίδιο: απλώς η πρώτη μέθοδος απαιτεί πολύ λιγότερους άνδρες".

(δήλωση, στους New York Times στις 21 Σεπτ. 1966, ενός εκπροσώπου του Πενταγώνου με την οποία επιχειρεί να καθησυχάσει τις διαμαρτυρίες, που είχε ξεσηκώσει η μαζική χρησιμοποίηση βλαστησιοκτόνων ουσιών στο Βιετνάμ).

- "Δεν αισθάνομαι ένοχος... Δεν μπορούσε να ξέρει κανείς τι θα συνέβαινε. Δεν ήταν δουλειά μου. Αυτό ήταν δουλειά άλλων. Εγώ αντιμετώπιζα ένα επείγον πρόβλημα... Για μένα είναι άλλο πράγμα η κατασκευή πυρομαχικών και

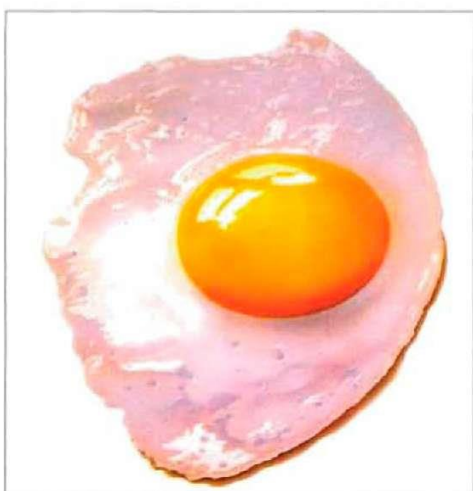
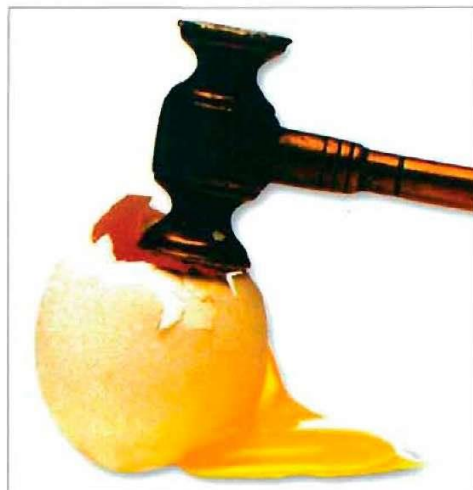
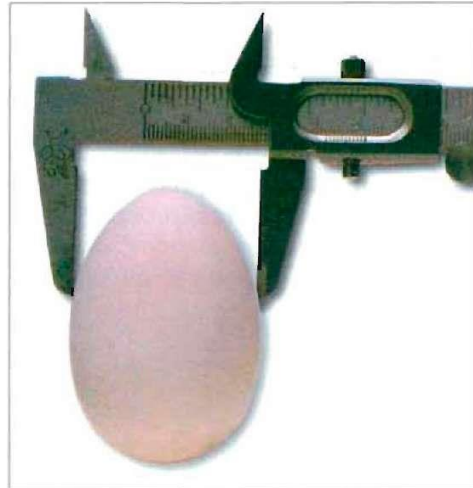
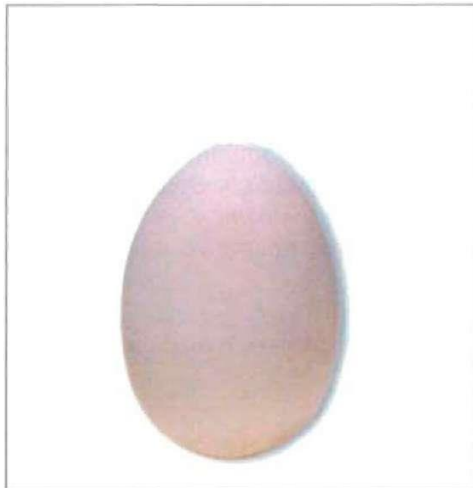
άλλο η χρήση τους. Δεν μπορεί να κατηγορήσει κανείς το όπλο που έριξε το βλήμα για τη δολοφονία του προέδρου... Δεν είναι δική μου δουλειά ν' ασχολούμαι με πολιτικά ή ηθικά ερωτήματα. Επειδή έπαιξα κάποιο ρόλο στην τεχνολογική ανάπτυξη της ναπάλμ, δε σημαίνει ότι είμαι και περισσότερο κατάλληλος να σχολιάσω τις ηθικές πλευρές του ζητήματος".

(δήλωση του L.F. Fleser, διευθυντή ομάδας επιστημόνων του Harvard για την κατασκευή των βομβών Ναπάλμ κατά το Β' παγκόσμιο πόλεμο. New York Times, 27 Δεκεμβρίου 1967, σ. 8' όπως αναφέρεται στο J. Lipscombe και B. Williams, ό.π., σ. 51).

- "Υπόσχομαι να αγωνίζομαι, για να μπορώ να διαθέτω τις επαγγελματικές μου γνώσεις και δεξιότητες μόνο σε προγράμματα που, μετά από προσεκτική μελέτη, πιστεύω ότι ο στόχος τους είναι να συμβάλουν στη συνύπαρξη όλων των ανθρώπων με ειρήνη, παροχή των αναγκών για τη ζωή αγαθών (καλή τροφή, αέρα, νερό, ένδυση και στέγη, πρόσβαση στη φυσική και τεχνητή ομορφιά), μόρφωση και ευκαιρίες που επιτρέπουν κάθε άτομο να επιτυγχάνει τους στόχους του και να αναπτύσσει τις δημιουργικές ικανότητες των χεριών και του μυαλού του. Υπόσχομαι να αγωνίζομαι με την εργασία μου να μειώνω τον κίνδυνο, το θόρυβο, την παραβίαση της ατομικής ελευθερίας, της μόλυνσης της γης, του αέρα ή του νερού, την καταστροφή της φυσικής ομορφιάς, του ορυκτού πλούτου, της χλωρίδας και της πανίδας".

(Ο όρκος αυτός, ανάλογος με τον όρκο του Ιπποκράτη για τους γιατρούς, συντάχτηκε από την καθηγήτή του κολεγίου Queen Mary του Λονδίνου Meredith Thring και αφορά τους επιστήμονες, μηχανικούς και τεχνικούς.

**New Scientist, 7 Ιανουαρίου 1971, όπως αναφέρεται στο
B. Dixon, What is science for? Pelican Books, 1976, σ.
253).**

► Να συζητήσετε τις παρακάτω απόψεις και έπειτα να εκθέσετε γραπτά τις δικές σας για το ίδιο θέμα.

"Φαίνεται ότι όσο περισσότερο υποτάσσουμε τη φύση με την οργάνωση της εργασίας και τις μεγάλες ανακαλύψεις και εφευρέσεις, τόσο η ύπαρξη μας γίνεται πιο αβέβαιη. Έχουμε την εντύπωση ότι, αντί να κυριαρχούμε πάνω στα πράγματα, βρισκόμαστε κάτω από την κυριαρχία τους. Και αυτό συμβαίνει γιατί μερικοί άνθρωποι χρησιμοποιώντας τα αντικείμενα, κυριαρχούν πάνω στους άλλους ανθρώπους. Δεν θ' απελευθερωθούμε από τις φυσικές δυνάμεις, αν πριν δεν απελευθερωθούμε από τη βία των ανθρώπων. Αν θέλουμε να επωφεληθούμε, σαν ανθρώπινο είδος, από τη γνώση της φύσης πρέπει να προσθέσουμε σ' αυτή τη γνώση, και τη γνώση της ανθρώπινης κοινωνίας".

(Μπέρτολτ Μπρεχτ, Η αγορά του χαλκού, 1939-40)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τόμος Α΄

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΠΕΙΘΩ

ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ..... 13

A. Επίκληση στη λογική..... 13

1. Επιχειρήματα και τεκμήρια..... 13

2. Είδη συλλογισμών..... 14

3. Εγκυρότητα, αλήθεια, ορθότητα ενός επιχειρήματος..... 20

4. Αξιολόγηση ενός επιχειρήματος..... 21

5. Σημασία και αξιολόγηση των τεκμηρίων..... 27

B. Επίκληση στο συναίσθημα (του δέκτη)..... 66

Γ. Επίκληση στο «ήθος» (του πομπού)..... 69

Λεξιλόγιο..... 75

ΜΟΡΦΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ..... 80

A. Η πειθώ στη διαφήμιση..... 80

B. Η πειθώ στο δικανικό λόγο..... 97

Γ. Η πειθώ στον πολιτικό λόγο..... 109

Δ. Η πειθώ στον επιστημονικό λόγο 140

Θέματα για συζήτηση και έκφραση/έκθεση σχετικά με την επιστήμη και το ρόλο της στην κοινωνία..... 166

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.